19. Yüzyılda
ALMAN ŞARKİYATÇILARIN BEKTAŞÎLİK SERÜVENİ

Bektaşiler Tahtacılar Kızılbaşlar

Dr.Georg JAKOB - Dr.Felix Von LUSCHAN - Dr.Edmund NAUMANN

Çeviren ve Yayına Hazırlayan
İLHAMİ YAZGAN

la

19. Yüzyılda ALMAN ŞARKÖYATÇILARIN BEKTAŞİLİK SERÜVENİ Bektaşiler Tahtacılar Kızılbaşlar

19. Yüzyılda

ALMAN ŞARKİYATÇILARIN BEKTAŞÎLİK SERÜVENİ

Bektaşîler Tahtacılar Kızılbaşlar

DR. GEORG JAKOB
DR. FELİX VON LUSCHAN
DR. EDMUND NAUMANN

Çeviren ve Yayına Hazırlayan
İLHAMİ YAZGAN

LA KİTAP

La Kitap Yayınları

19. Yüzyılda Alman Şarkiyatçıların Bektaşîlik Serüveni

Çeviren ve Yayına Hazırlayan:
İLHAMİ YAZGAN

Kapak resmi:
Ottoman Military Illustrations by Nicolas de Nicolay, 1577

1. Baskı - La Kitap Yayınları 2013

ISBN 978-605-64294-0-8

La Kitap Yayınları
Sertifika No: 28874

Brc Matbaacılık 0 312 384 44 54

Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Bilgi ve belge ulaştırmak için yazarın iletişim bilgileri
elektronik posta: iyazgan@web.de
http://almankaynaklarindabektasilik.blogspot.de

La Kitap Yayınları
Fatih Mah. Mevlana Sok. Yeni Murat Apt. No: 4/5
Sincan / ANKARA
0 312 272 02 55
e-posta: lakitap@outlook.com
www.lakitap.com

19. Yüzyılda

ALMAN ŞARKİYATÇILARIN BEKTAŞÎLİK SERÜVENİ

Bektaşîler Tahtacılar Kızılbaşlar

DR. GEORG JAKOB
DR. FELİX VON LUSCHAN
DR. EDMUND NAUMANN

Çeviren ve Yayına Hazırlayan
İLHAMİ YAZGAN

İlhami Yazgan, Zonguldak ilinin Alaplı kazasında 1961 tarihinde dünyaya geldi. İlk ve orta öğrenimini Alaplı'da yapan Yazgan, daha sonra Kdz. Ereğlisi'nde Endüstri Meslek Lisesi'ni bitirdi. 1979 yılında Almanya'ya yerleşen Yazgan, bir süre Köln Mühendislik Fakültesinde okudu. Köln Üniversitesi İşletme Bölümü mezunu olan Yazgan, özel bir şirkette çalışmakta.

1985 yılından bu yana çeşitli gazete ve dergilerde araştırma-inceleme yazıları kaleme alan Yazgan'ın ilk kitabı 1996 yılında Belge Yayınlarından çıkan **"Eski Kürt Öyküleri"**dir. Bunu 1997'de Almanya'da yayımlanan **"Batılı Gezginlerin Seyahatnamelerinde Kürtler"** adını taşıyan anlatımlı bir albüm çalışması izledi. Gazete yazılarından oluşan ve bunun devamı sayılabilecek bir kitabı 2007 yılında **"Tarihin Akışında Kürtler"** başlığı altında Almanya'da yayımlandı. İlhami Yazgan, geçmiş yüzyıllara ait Alman kaynaklarını tararken, Alman literatüründe yer bulmuş ünlü Kürdolog Kamuran Bedirhan'ın 1937'de Berlin'de yayımladığı, ünlü Kürt sosyal isyancı ve yurtsever Yado'nun hayatı üzerinde yoğunlaşan **"Der Adler von Kurdistan"** (Kürdistan Kartalı) adlı belgesel-romanı 2002'de Türkçeye kazandırdı.

İlhami Yazgan, Alman arşivlerinde yaptığı araştırmalarında sadece Kürdoloji ile ilgili konularla ilgilenmemiş; Alevi ve Bektaşîliğe özgü inanç ve kültür kaynaklarını derlerken, zaman zaman bunu yazılarıyla da bilince çıkartmıştır. Yazgan, 2013 yılının başında **"100 Yıl Önce Selanik"** başlığı altında gezici bir sergi hazırlamış ve sergi kapsamında çıkartılan **"Selanik Tarihine Bir Yolculuk"** adlı katalog çalışmasında yüz-yüz elli yıl önce yayımlanmış tarihi kartpostallarla tarihi Selanik şehrinin yüzyıl önceki görkemli ve egzotik halini, Almanya'nın önde gelen büyük şehirlerinde, gezici bir sergi ile izleyici ve okuyucuların beğenisine sunmuştur.

Kitaplarının yanı sıra 1985'dan bu yana birçok kişisel sergiye imza atan İlhami Yazgan'ın halen üzerinde çalıştığı yapıtları şunlar: "**Simavne Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin**", **"Ermeni Halk İnançları"** ve Osmanlı döneminde vuku bulmuş bir olaydan esinlenerek tasarlanan **"Yazıdji-Zade Biraderler"** adlı anı-roman.

Valide Hanım Sabiha Gürbey'e...

İçindekiler

Sunu 11
I. Bölüm 15
Giriş 15
Tahtacılar - Dr. Felix von Luschan 17
120 Yıl Önce Hacı Bektaş Ziyareti - Dr. Edmund Naumann 19
Bektaşîlik Öğretisi Üzerine Denemeler - Dr. Georg Jacob 21
Tekkede Büyük Tahribat - Karl Wulzinger 27
Kazan Kaldırmak - Dr. Theodor Menzel 30
Vilayetname ve Bektaşî Dergâhları - Rudolf Tschudi 32
Das Vilâyet-Nâme des Hâğği Bektash - Erich Gross 37
Bir Bektaşî Hikâyesi - Hans Joachim Kissling 39
II. Bölüm 49
Bektaşîlik Öğretisi Üzerine Denemeler - Dr. Georg Jacob, Berlin, 1908 49
Hacı Bektaş Veli 51
Hacı Bektaş Veli ve Yeniçeriler 53
Kin ve Nefret 62
Tahtacılar 68
Bektaşî Dergâhları 70
Bektaşîlikte Giyim ve Semboller 73
Gizli Hristiyanlık 76
Bektaşîler Dışarıya Karşı Takiye Mi Yapıyor? 82
Bektaşî ve Hurufilik İlişkileri 86

Bektaşîlikte Şarap, Domuz Eti ve Masonluk 89
III. Bölüm 93
120 Yıl Önce Dr. Edmund Naumann'ın Hacı Bektaş Ziyareti 93
Hacı Bektaş Veli Türbesi 94
Hacı Bektaş Veli ve Yeniçeriler 97
IV. Bölüm 101
Tahtacılar 101
Dr. Felix von Luschan, 1890 101
İnançları 102
Nefret 103
Gözlerden Uzak Yalnız Bir Hayat 104
Yeniden Bedenleşme - Reincarnation 105
Baba ve Dedeler 108
Tahtacıların Kafatası Özellikleri 111
V. Bölüm 117
Alman Kaynakları Üzerine 117
Kaynak Arama Metodolojisi 117
Kaynaklar 119

Sunu

Ali Haydar AVCI

Alevi tarihi ve kültürü ağırlıkla sözlü geleneğe dayanmaktadır. Bu anlaşılabilir bir durumdur. Çünkü konargöçer gelenekten gelen toplumsal yapılanmaları ve bu yapılanmanın ortaya çıkardığı düşünsel algıyla birlikte, bunun başta gelen önemli sebeplerinden biri de, bu topluma karşı yüzyıllar boyunca kesintisiz süregelen katliamların yanı sıra, yoğun bir şekilde yazılı kaynakların, belgelerin ve kayıtların da yok edilmesidir. Öyle ki, yakın dönemleri bir yana bırakalım, 16. yüzyılda bile Alevilikle -Osmanlı yöneticilerinin deyimiyle Rafizlikle- ilgili kaynakların toplatılmasına ve imha edilmesine ilişkin birçok hüküm ve ferman elimizde bulunmaktadır.

"Sözlü gelenek" derken konuyu kısaca irdelemenin sanırım yararı var. Öncelikle özgürlüğün olmadığı, baskının, saldırı, talan ve kıyımın alabildiğine yoğunlaştığı, kuşatılan umutların gizli ve kuytularda boy verdiği yerde, halk en başta sözlü kültürel değerleriyle konuşur. Benliğine ait bu değerleri "kutsal bir miras" algısı içerisinde koruma ve geleceğe aktarma gereksinimi duyar. Bir başka deyişle tarihini ve kültürünü belleğinde saklar. Sözlü gelenek yoluyla, kuşaktan kuşağa aktararak geleceğe taşır. Alevi tarihinin anlaşılması ve açıklanması bakımından büyük önem taşıyan bu boyutun ülkemizde yeterince bilince çıkarıldığını ve değerlendirildiğini söylemek şu dönem için oldukça zor. Oysa bu boyut kapsamlı bir şekilde değerlendirilmeden, ayrıntılarına yeterince inilmeden bu toplumun tarihi ve kültürü ne ölçüde açıklanabilir? Karanlık kalan -ya da karanlıkta bırakılan-, görmezden, bilinmezden gelinen ya da yeterince açıklaması yapılamayan boyutlara ne ölçüde ışık düşürmek mümkün olabilir? Bir de bu noktada oluşturulan "yola ilişkin söz dağarcığı"nı, "gizli simgeler dili"ni ve "anlam yükü"nü de

düşünecek olursak konunun ne denli önem taşıdığı yeterince anlaşılabilir.

Sözlü kültür geleneğinin, günümüzde artık önemli bir alan olan sözlü tarihe ve tarih içindeki toplumsal konumlanma ve ilişkilerin açıklanmasına son derece önemli katkılar sunduğu bilinmektedir. Bu noktada "sözlü gelenek" konusunu biraz daha açmak sorunun kavranması açısından yararlı olacaktır. Öncelikle nedir sözlü gelenek? Bu kısaca, değerlerin yaratılma ve yayılmasının "söz"e dayanıyor olması şeklinde yanıtlanabilir. Bu bağlamda konunun ayrıntılarına inecek olursak sözlü geleneğin temel özellikleri genel anlamda; **1.** değerler oluşumunun sözlü yaratılması, **2.** sözlü anlatım ve sözlü çalıp söyleme, **3.** bellekte taşıma ve sözlü aktarım, **4.** sözlü yayılma şeklinde belirlenebilir. Sözlü gelenek, kaçınılmaz olarak bu alanda yaratılan değerlerde değişim ve koşullara uyarlamanın yolunu da açar.

Bu gerçeklikler dikkate alındığında önemli bir tarihsel mirasın temsilcisi ve taşıyıcısı olarak Alevi toplumunun tarihi ve kültürünün geniş alanlara ve toplumsal bilince taşınması, yeterince anlaşılmasının sağlanması ve nesnel zemine oturtulabilmesi açısından, bu alanda yapılmış çalışmaların gün ışığına çıkarılması ve değerlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle konuyla ilgili yapılmış her türden bilimsel çalışmalara, araştırma ve incelemelere çokça gereksinim duyulduğu açıktır.

Ciddi bir gereksinim olarak karşımıza çıkan bu eksikliği dolduracak çalışmaların büyük bir bölümü geçmiş yüzyıllarda ve günümüzde Batılı bilim insanları (Orientalistler), araştırmacılar, yazarlar ve gezginler tarafından gerçekleştirilmiştir. Fakat bunlar genellikle Batı dillerinde (Almanca, İngilizce, Fransızca, Latince ve İtalyanca) yayınlanmıştır. Bunların gün ışığına çıkarılması ve değerlendirilmesi önemli bir

zorunluluk olduğu gibi, bunu gerçekleştirmek aynı zamanda bu alanda yapılabilecek büyük bir hizmettir.

Günümüzde toplumların, yarattıkları değerlerle, evrensel kültür ve gelişmelere, -yani bir anlamda insanlığın yaşamını kolaylaştıran ve geliştiren gelişmelere- sundukları katkılarla öne çıktıkları ve aynı oranda etkin ve saygın topluluklar oldukları görülmektedir. Alevi toplumu geçmişinden gelen evrensel boyutlu oldukça geniş bir düşünsel birikim ve kültürel mirasın sahibi olmasına karşın, bulundukları coğrafyada ortaya çıkan iktidar sahipleriyle yaşadıkları çelişki ve çatışmaların –ve uğradıkları ağır kıyımların- sonucu ve bu bağlamda ortaya çıkan kimlik sorunlarının bir uzantısı dâhilinde bunları evrensel değerler potasına, bir başka deyişle toplumların düşünsel birikimine katkı olarak sunamadılar. Bir bakıma bu değerlerin bilince çıkarılmasının ve evrensel boyutlara taşınmasının her dönemde yoğun biçimde engellendiğini de söylemek olanaklı.

Yalnız bu noktada bir gerçekliğin altını çizmek gerekir. Her ne sebeple olursa olsun, kültürlerini evrensel düzleme taşıyamayan ya da evrensel değerleri yakalayamayan toplumların alt kültür grupları ya da geri kalmış topluluklar olarak kalması kaçınılmazdır. Bu doğal bir durumdur. Oysa ki Alevi toplumunun kültürü ve yarattığı değerler sistemi değindiğimiz gibi çok ciddi evrensel boyutlar içeriyordu. Bu değerler barışçıldı, insancıldı, eşitlikçiydi, her türlü baskı ve zorbalığa karşıydı, insanın mutluluğundan yanaydı. Kendi deyimleriyle yetmiş iki milleti bir gözle görür, emeği ve insanı kutsal sayardı. Her canlıya, her nesneye derin bir saygı duyardı. Böyle olmasına karşın bu saydığımız sebeplerden dolayı bu önemli düşünsel birikim yeterince değerlendirilemedi. Bunun önemli bir eksiklik olduğunu açıkça söylemek gerekir.

Bu konuyla ilgili Batılı (genellikle Alman) bilim insanlarının yaptığı çalışmaların (bulunması bir hayli güç olan) bir bölümünü

araştırmacı-yazar arkadaşımız İlhami Yazgan yoğun emek gerektiren bir çabayla derlemiş ve çevrisini yaparak yayına hazırlamıştır. Emeğinin ve çabasının anlamı ve önemi büyüktür. Dilerim bu emek ve çaba gerektiği gibi anlaşılır ve değerlendirilir ve yine ekleyelim ki, önemli bir boşluğu dolduracak bu çalışmaların binbir emekle ortaya çıkarılması her türlü övgüye ve teşekküre layıktır. Arkadaşımızı kutluyorum. İlhami Yazgan'ın başarılarının sonsuz ve yolunun her zaman açık olmasını, kaleminin her demde yazmasını diliyorum.

I. Bölüm
Giriş

Ondördüncü yüzyıldan itibaren, sosyal ve siyasi bakımdan Anadolu coğrafyasını etkilemiş olan Bektaşîlik, Anadolu'nun yanı sıra Balkan ülkeleri başta olmak üzere, Macaristan, Mısır ve Azerbaycan gibi birçok ülkede kabul görüp benimsenmiştir. Geniş bir alanda kabul gören Bektaşîlik, 19. yüzyılın son çeyreğinde Alman şarkiyatçıların da dikkatini çekmiştir. Kökenlerinin nereye dayandığı, dini inançlarının nasıl olduğu, hangi iktisadi-sosyal hayata sahip oldukları gibi önemli sorulara cevap aramış olan Alman şarkiyatçılar, Bektaşîlik üzerine yaptıkları araştırmalarını üç kanal üzerinden sürdürmüşlerdir. İlk olarak şark ve batı kaynaklarında ulaşabildikleri Vilayetname, Maqâlât, Tarih-i-âl'Osmân, Fagrnâme, Üss-i-Zafer, Kashif al-Asrar gibi Bektaşî öğretisi için önemli olan elyazmaların Almanca çevirilerinden sonra ikinci yol olarak Bektaşî Dergâhları ziyaret edilmiş. Dergâhlarda yapılan söyleşi ve izlenimler kayıt altına alınmış. Üçüncü yol olarak Anadolu'ya, özellikle Likya Bölgesi'ne[1] yapılan seyahatler izlemiş.

Alman şarkiyatçıların Bektaşîlik öğretisiyle ilgili çalışmalara başlamasının üzerinden bir asır geçmiş olmasına rağmen bu çalışmaların büyük bir bölümü hala gün ışığına çıkartılmamıştır. Bu durumu Bektaşîlik araştırmaları alanında giderilmesi gereken bir eksiklik sayabiliriz. Tozlu arşivlerdeki bu çalışmaların gün yüzüne çıkartılıp yeniden yorumlanması, Bektaşîliğe yeni yaşam alanları sunarken, 1821'den bu yana üzerine örtülmeye çalışılan ölü toprağının biraz daha kalkmasını sağlayacaktır.

---

[1] [İ. Yazgan]: Anadolu'nun Teke Yarımadası'nı kapsayan antik bir bölgedir. Antalya ilinin batı kesimi, Muğla ilinin güneydoğu ucu.

Kuşkusuz bu çalışma Alman arşivlerindeki eserlerin tamamını verme iddiasından uzaktır. Bu tür araştırmaların zahmetli ve o kadar da masraflı olduğu biliniyor. Daha kapsamlı araştırmalar için kurum ve kuruluşların kaynak ayırması, araştırma yapan kişilere de uygun ortam sunulması gerekmekte. Aksi takdirde ortaya çıkan çalışmalar, bilimsellikten uzak, bir önceki çalışmaların tekrarı olmaktan öteye geçmez. Bu çalışmaya başlamadan önce bu tür kaygıları taşıdığımız için ilk olarak Alman arşivlerindeki eserlerin dökümü ortaya çıkartıldı. İstedik ki, bu çalışma ister akademik, ister amatör ruhlu olsun, arşivlerdeki Bektaşî çalışmalarına ilgi duyan araştırmacılara kılavuzluk etsin. Bu alanda tez hazırlayanlara kaynak sunsun. Arşivlerdeki metin ve görsel çalışmaları taradıktan sonra Bektaşîlik adına önemli sayılabilecek eserleri belirledik. Belirlediğimiz bu eserleri beş bölüm altında toplayıp bu çalışma ile birlikte siz okuyucuların beğenisine sunuyoruz.

Birinci bölüm, bir asır önce Bektaşîlik üzerine araştırmalar yapmış olan Alman şarkiyatçılara ve eserlerinin tanıtımına ayrıldı. Adı geçen şarkiyatçılar kimlerdir, Bektaşîlik ile ilgili neler yazmışlardır, neden yazmışlardır, eserleri nerelerde ve hangi tarihlerde yayımlanmıştır gibi sorulara cevap ararken, Alman şarkiyatçıların kısa portrelerini de vermeyi ihmal etmedik. Konu edilen bu şarkiyatçıların başında, **Dr. Felix von Luschan** adlı Alman oryantalist gelmektedir. **Luschan,** 1890 yılında "Tahtacılar" adlı çalışması ile Alman literatüründe Bektaşîlikten ilk söz eden kişilerin başında gelir. Onu **Dr. Edmund Naumann, Dr. Georg Jakob, Karl Wulzinger, Dr. Theodor Menzel, Rudolf Tschudi, Erich Gross** ve **Hans Joachim Kissling** gibi şarkiyatçılar izlemiştir.

İkinci bölümü, **Dr. Georg Jakob**'un 1908 yılında yayımladığı "Bektaşîlik Öğretisi Üzerine Denemeler" adlı çalışmasına ayırdık. 100 yıl önce Bektaşîlik alanında Almanya'da en önemli yapıtlarından biri sayılan bu çalışma, çok eleştirilmiş

olmasına rağmen günümüzde hala önemini korumakta. Özellikle bu alanda araştırma yapan kişiler ki bunlar arasında birçok eğitim görevlileri var, bu çalışmayı ilgiyle okuyacaklar.

Üçüncü bölümde ise 120 yıl önce **Dr. Edmund Naumann**'ın Hacı Bektaş'a yapmış olduğu ziyarete ayırdık. **Dr. Edmund Naumann** makalesinde Hacı Bektaş'a yaptığı ziyaret sırasında türbedeki gözlemlerini aktarmış. **Dr. Edmund Naumann,** makalesinin bir yerinde: *"Türbedeki devasa kazanlar dergâhı ziyaret eden herkese gururla gösterilmekte. Kazanlardan yemek yiyenlerin kim olduğu hiç önemli değil. İster Hristiyan ister Müslüman, birlikte yemeklerini yiyorlar"* diye çarpıcı bir belirleme yapar. Bu, Bektaşîlik felsefesinin en temel kurallarından biri olup insana gösterilen sevgi ve saygının göstergesidir.

Dördüncü bölüm ise, **Dr. Felix von Luschan**'ın 1890 yılında yayımlanan "Tahtacılar" adlı makalesine ayrıldı. Bu makaleye konu olanlar, 1890'lı yıllarda Likya Bölgesi'nde yaşayan Tahtacılar, Bektaşîler, Yunanlılar, Ermeniler ve diğer halklardır. **Dr. Luschan,** kafatası ölçümlerinden yola çıkarak Likya Bölgesinde yaşayan halkların aralarındaki tarihsel bağlantıyı bulmaya çalışmış. **Dr. Luschan,** çeşitli ölçümlerden elde ettiği veriler doğrultusunda ortaya attığı "hepsi Likya soylu" tezini savunmakta. Tahtacılar ve Kızılbaşlar günümüz Türkiye'sinde batıya dönük yüzleriyle üzerinde en çok ilgi duyulan inanç gruplarının başında gelmekte. Bu nedenle okuyucuların bu bölümü de ilgiyle okuyacaklarını umuyoruz.

Beşinci ve son bölümde ise Bektaşî temasının geçtiği Alman kaynakları tarama metodolojisi ile Alman kaynaklarına ayrıldı.

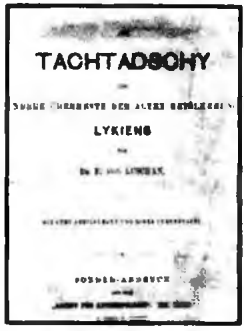
Tahtacılar - Dr. Felix von Luschan

Bektaşîlik ile ilgili Alman kaynaklarında ilk verilere, 1890 yılında **Felix von Luschan**'ın yayımladığı **"Tachtadschy"** adlı

Dr. Felix von Luschan

çalışmada rastlıyoruz. Anadolu arkeoloji ve antropolojisi üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan **Dr. Felix von Luschan,** eskiden Likya olarak bilinen bölgede yaşayan Tahtacılar ile ilgili yaptığı araştırmalar kamuoyunda oldukça ilgi görmüştür. Tahtacılar hakkında uzun uzadıya tetkikatta bulunan **Dr. Felix von Luschan** 11 Ağustos 1854 yılında Avusturya'nın Viyana şehrine bağlı **Oborhollabrun** kasabasında dünyaya gelmiştir. Viyana ve Paris'te tıp eğitiminden sonra antropoloji ve etnoloji alanında ihtisasını yapıp bir süre Viyana ve Berlin etnografya müzelerinde çalışmıştır. **Dr. Luschan,** Anadolu'da arkeolojik kazılar başta olmak üzere, orada yaşayan halklar hakkında birçok makale kaleme almış ve uzun araştırmaları sonucunda Tahtacılara dair 1890 senesinde **"Die Tachtadschy"**[2] adıyla bir çalışma yayımlamıştır. Birçok fotoğraf ve ölçümlerle desteklenmiş olan bu çalışma Tahtacılar ve Bektaşîler hakkında önemli bilgiler içermektedir. **Dr. Felix von Luschan,** araştırmalarının sonucunda, ortak fiziksel özellikler saptadığı Likya bölgesinde yaşayan halklar için; "özde hepsi Likya soyludur" der ve "değişen salt dinleri ve dilleri olmuştur" belirlemesinde bulunur. **Luschan,** 1880 gibi eski bir tarihe ait olsa da araştırma yazılarını kendi çektiği fotoğraflarla desteklemiştir. Antropolog kimliği ile çektiği bu fotoğraflardan

Die Tahtadschy adlı çalışmanın ön kapağı

[2] Felix von Luschan, Die Tachtadschy und andere Überreste der alten Bevölkerung Lykies, Archiv für Antropologie XIX, 1892.

bazıları da ilginç bir şekilde o tarihlerde Likya bölgesinde yaşayan Tahtacılara aittir. Kitabında ve sonraki araştırmalarında özellikle Likya bölgesinde dağınık şekilde yaşayan Tahtacılara dair ayrıntılı gözlemler ve kafatası ölçümleri de yapmıştır. Kitabının sonunda bölge köylerinde yaşayan Tahtacı ve diğer halklara dair antropolojik ölçümlerini yayımlamıştır. Bunların içinde köy köy ayrılan kafatası çap ölçümleri dahi vardır. İlk bakışta biraz garip gelse de aslında **Luschan'ın** bir antropolog (ırk bilimci) olduğunu unutmamak gerekir.

Luschan çalışmasında Bektaşîlik ve Hacı Bektaş Veli ile ilgili somut bir bilgi aktarmaz. Hatta Hacı Bektaş Veli'nin doğum yeri olarak Konya'yı gösterip tarihi bir yanlışlığa da düşer. Bu önemli yanlışlığa rağmen **Dr. Luschan**'ın bu eseri Tahtacılar için; sosyolojik, antropolojik ve etnografik olarak çok önemlidir. Üzerinde en fazla durulan topluluklardan biri olma özelliği taşıyan Tahtacılar hakkında aktardığı bilimsel verilerden dolayı da hala günümüzde yapılan çalışmaların temel kaynağı olma özelliğini taşır. **Dr. Luschan**'ın Tahtacılar adlı eseri ayrıca Tahtacılar ile Bektaşîlik arasındaki ortak noktaların belirlenmesi bağlamında da kayda değer bir çalışmadır. Birçok görsel malzemeyle desteklenmiş olan bu eserin ardından **Luschan,** 1922 yılında, **"Völker, Rassen, Sprachen"**[3] adlı yeni bir çalışma yayımlar. **Dr. Luschan,** bu çalışmasında Tahtacıların yanı sıra Likya bölgesinde bulunduğu sırada inceleme fırsatı bulduğu, Bektaşîler, Ermeniler, Kızılbaşlar, Yezidiler, Yunanlılar ve Türkler hakkında da bilgiler verir.

120 Yıl Önce Hacı Bektaş Ziyareti - Dr. Edmund Naumann

Felix von Luschan'ın çalışmaları ardından 1890 yılında Alman **Dr. Edmund Naumann**'ın Hacı Bektaş'a yaptığı ziyaret gelmektedir. 1872 yılında Bağdat Demiryolları'nın yapımını

[3] Felix von Luschan, Halklar, Irklar ve Diller, 1927.

üstlenen Almanlar, **Dr. Naumann**'dan Anadolu'da planlanan demiryolu güzergâhı üzerinde ön bir çalışma yapmasını isterler. Gezi masraflarını **Deutsche Bank** üstlenir. **Dr. Naumann,** gezi sonrası kaleme aldığı **"Vom Goldnen Horn zu den Quellen des Euphrat"**[4] adlı kitabının önsözünde geziyle ilgili şunları aktarır: *"Gezi, Anadolu'da kurulması planlanan demiryolu ağının ekonomik büyüklüğü ve rayların döşeneceği güzergâhın etüdü için yapıldı. Son yıllarda ihmal edilmiş olan Anadolu coğrafyası hakkında bilgi toplarken, eski köklesmiş önyargıların yıkılmasına, misafirperver Anadolu insanını yakından tanımayı da amaçlıyordu".*[5]

Vom Goldnen Horn
Quellen des Euphrat.

Dr. Edmund Naumann 120 yıl önce Hacı Bektaş ziyaretini konu ettiği kitabın kapağı

Dr. Naumann gezisine İstanbul'dan başlar. Muhteşem görünümüyle bizi ilk olarak İstanbul karşıladı diyen **Dr. Naumann** kitabının önsözünde şunları yazar: *"İstanbul'a vardığımda Küçük Asya'da beni nelerin beklediği konusunda biraz bilgi sahibiydim. İstanbul Boğazı'ndan ya da İzmit Körfezi boyunca uzanan, dorukları karla kaplı Samanlı Dağları'ndan yayılan enfes kokular insanı mest etmeye yetiyor. Rengârenk koylara doğru sarkan şaşaalı dağların eteklerine uzanmış yeşil vadiler, yarımadanın yeşil çelenkleri gibi aniden karşınıza çıkıveriyor. Trabzon, Sinop, İzmit, İznik, Bursa, İzmir ve diğer kıyı kentlerinde olduğu gibi, kızgın güneş altında yağmura susamış, kavruk topraklar ölüm sessizliğini çağrıştırırken, açık kahverengi araziler insanı kucaklayıveriyor. Bu toprakların en renkli yüzü de çeşitli ırktan insan manzaralarıdır; Türkler, Rumlar, Ermeniler, Türkmenler,*

[4] Dr. Edmund Naumann, Boğaz'dan Fırat'a Yolculuk, Münih, 1893.

[5] Dr. Edmund Naumann, Vom Goldenen Horn zu den Quellen des Euphrat, 1893, München.

Tatarlar, Kürtler, Çerkezler, Arnavutlar, Hırvatlar, Bulgarlar, Çingeneler ve Lazlar aralarındaki tüm çelişkilere rağmen asırlardır birlikte yaşamayı sürdürmeleri görülmeye değer". Edebi anlatımı oldukça güçlü olan **Dr. Naumann**'ın Anadolu'da yaptığı gezisi sırasında yolu Hacı Bektaş Veli Dergâhına düşer. Arkadaşları ile Hacı Bektaş'ta bir akşam konaklayan **Dr. Naumann**'ın dergâhtaki izlenimlerini üçüncü bölümde okuyabilirsiniz.

Bektaşîlik Öğretisi Üzerine Denemeler - Dr. Georg Jacob

Dr. Georg Jacob

19. yüzyılda Alman şarkiyatçıların Bektaşîlik serüveninde en çok emeği geçenlerin başında **Dr. Georg Jacob** gelmektedir. **Dr. Georg Jacob,** 1862'de doğmuştur. Alman üniversitelerinde Doğu dili ve edebiyatlarının yanı sıra ilahiyat ve etnoloji öğrenimi görmüş, dönemin önde gelen şarkiyatçılardan dersler almıştır. 1887'de doktora teziyle eğitimini taçlandıran **Dr. Georg Jacob**, 1909 yılında çıktığı Türkiye seyahatinde, uzun süredir ilgisini çeken Bektaşîlik ile ilgili bilgiler toplamış ve bunları 19. yüzyılın ilk çeyreğinde yayımlamaya başlamıştır. Şarkiyatçılar arasında oldukça ilgi gören bu çalışmalar **Dr. Jacob**'u Bektaşîlik alanında Almanya'da referans alınan biri yapmıştır.

Bektaşîlik konusunda başarılı araştırmaları ile tanınan **Dr. Georg Jacob**, yapıtlarında Bektaşî ve Tahtacıların özdeş olduğuna dikkat çeker. **Dr. Jacob, "Die Bektaschijje und verwandte Erscheinungen"**[6] adlı çalışmasında Bektaşî ve Tahtacıların gerek öğretileri, gerek örgütlenmeleri açısından benzer, hatta

[6] [İ. Yazgan]: Bektaşîlik ve Benzeri Akımlar - Die Bektaschijje und verwandte Erscheinungen, Abh. d. Bayr. Ak. d. Wiss. I. KL XXIV, Bd. III. Abd. München 1909.

Bektaşîlik öğretisi üzerine denemeler adlı kitabın kapağı

özdeş öğeler taşıdıklarını tespit ettikten sonra bir yandan Bektaşî, Kızılbaş ve Ali-İlahilerin birbirine çok yakın bir üçlü oluşturduklarını söyler. Bir yandan da bu üçlünün Yezidiler, Babailer ve Nusayriler ile birçok ortak noktalarının bulunduğu savunur.

Dr. Georg Jacob, **Rudolf Tschudi** ve **Theodor Menzel** gibi Almanya'nın önde gelen şarkiyatçılarıyla birlikte uzun süre **"Türkische Bibliothek"** adlı bir kitap dizisi de yayımlamıştır. Klasik ve son dönem Osmanlı Edebiyatı ve Anadolu Halk Edebiyatı'ndan önemli çevirileri kapsayan "Türk Kütüphanesi", **Dr. Georg Jacob**'a Almanya'da "Türkoloji'nin gerçek kurucusu" unvanını da kazandırmıştır. 1930'da şarkiyatçı **Paul Kahle** ile beraber **"Das orientalische Schattentheater[7]"** adlı serinin de temelini atan ve Türklerin İslâm sanatlarına katkılarını özellikle vurgulayan **Dr. Georg Jacob**, eski Yunan ve Roma Rönesans'ı sert bir dille eleştiren kişilerin başında gelir. Döneminin Alman Üniversitelerinde Semitik[8] diller bile okutulurken, İslâm Dininin yer bulamamasını eleştirir ve İslâm kültürüyle uğraşmanın önemini üzerinde durur.

Dr. Georg Jacob'un "Türkische Bibliothek" adlı kitap serisinden bir örnek

[7] [İ. Yazgan]: Gölge Oyunu.

[8] [İ. Yazgan]: Sami dil ailesi veya Semitik diller olarak bilinen Asya-Afrika dil ailesinin ana alt grubunu oluşturan diller.

Dr. Georg Jacob, İslâm kültürüyle uğraşmayan döneminin Alman Üniversitelerine, "Bektaşîlik Öğretisi Üzerine Denemeler" adlı çalışmasının giriş bölümünde şöyle bir gönderme yapar: "*İslâm, batıda kısa bir süredir bilim dalı olarak irdelenmekte. İslamı yüzeysel şekliyle yorumlayan kişiler, kendilerini İslâm içerisinde farklı tanımlayan akımları göz ardı etmekle birlikte, kendilerini haklı çıkarmak için bu akımları uzun bir süre yok saydılar.*" **Dr. Jacob**, İslâm kültürüyle uğraşmayan dönemim Alman üniversitelerine gönderme yaparak, onları ağır bir şekilde eleştirmiş ve İslami coğrafyadaki farklı dini akımlar üzerine araştırmalarına Bektaşî öğretisi ile başlamıştır. **Dr. Georg Jacob**'un Bektaşîlik ile ilgili çalışmalarına geçmeden önce, kendisinin İslam'a olan ilgisinin kısa bir tarihçesine bakmakta yarar var. **Dr. Georg Jacob**'un Ön Asya'ya olan ilgisi, önemli Türkologlardan biri olan **Arnold Nöldeke** ile başlamıştır. Öğrencilik dönemlerinde **Arnold Nöldeke** ailesinin yaşadığı evde kalan **Dr. Georg Jacob**, şarkiyatçı **Arnold Nöldeke**'den dersler almış ve üniversitedeki hocası tarafından İslâm ağırlıklı Arapça-Farsça-Türkçe öğrenmeye teşvik edilmiştir. Berlin'de bulunan kraliyet kütüphanesinde bir dönem görev yaptıktan sonra, 1892 yılında İstanbul'a ilk gezisini yapmıştır. **Dr. Georg Jacob**, "Bektaşîlik Öğretisi Üzerine Denemeler" ve "Bektaşîlik ve Benzer İnançlar" adlı çalışmaları kaleme almadan önce **"Türkische Bibliothek"** adlı kitap dizisi kapsamında şarkiyatçı **Dr. Rudolf Tschudi** ile birlikte "Vilayetname ve Hacı Bektaş Veli" adlı çalışmanın, orijinal el yazmasından Almanca çevirisini yapmış ve 1914 yılında yayımlamıştır.

Hoca İshak Efendi'nin kaleme aldığı "Kâşifu'l-esrâr"

Bektaşîlik üzerine olan çalışmalarına hız kesmeden devam eden **Dr. Georg Jacob**, üzerinde çok söz söylenmiş olan "Makalat-ı Hacı Bektaş Veli" adlı el

yazması üzerinde çalışma yürütmüş, bunu Virani Baba'nın şiirlerden oluşan 1649 tarihli elyazması "Fragnâme" izlemiştir. **Dr. Georg Jacob**'un üzerinde çalıştığı eserleri şöyle sıralamak mümkün; Viyana Kraliyet Kütüphanesinde Bektaşîlikle ilgili tüm elyazmaları, Evliya Çelebi'nin Seyahatnameleri, Münih Şehir Kütüphanesinde bulunan ve Yeniçeri Ocağı ile birlikte Bektaşî ocaklarının neden kaldırılması gerektiğini anlatan "Üss-i Zafer'i", Ahmet Cevdet Bey'in 1881 yılında yayımladığı 12 ciltlik kitabında konu edilen Bektaşîlik ile ilgili bölümleri, Bektaşî karşıtı çevrelerin önde gelen isimlerinden Harputlu Hoca İshak Efendi'nin kaleme aldığı "Kâşifu'l-esrâr ve dâfiu'l-eşrâr'ı", kendisi de bir Bektaşî olan Ahmet Rıfat Efendi tarafından kaleme alınan "Mir'âtü'l-mekâsid fî def'i'l-mefâsid'i", 1868 yılında Londra'da **John P. Browne** tarafından yayımlanan **"The Dervisches or Oriental Spiritualism"**, Osman Bey'in 1881 yılında basılmış **"Les imams et les Derviches** adlı kitabı, **Octave Depont&Xavier Coppolani**'nin 1897 yıllarındaki Bektaşîlik ile ilgili çalışmaları, **Louis Petit**'in 1902 yılında Paris'te yayımladığı **"Les confrèries religieuses musulmanes"** ve **Paul Lucas**'ın **"Aller neueste Reise in Klein-Asia"** adlı kitabı. Tüm bu çalışmalardan elde ettiği bilgileri harmanlayıp, Türkiye'deki izlenimlerini de üzerine koyan **Dr. George Jacob**, böylece Bektaşîlikle ilgili çok önemli çalışmalara imza atmakla kalmamış, kendisinden sonra gelen Alman şarkiyatçılara temel eserler bırakmıştır.

Yasaklı Bir Bektaşî Masalı - Dr. Georg Jacob'un önemli çalışmalarından biri de **"Türkische Bibliothek"** adlı kitap serisinde yayımladığı bir Bektaşî masalıdır. Bu masal, 1880'li yıllarında İstanbul'da gazetecilik yapmış olan "Çaylak"[9] lakaplı

[9] Osmanlı basınında "Çaylak" lakabıyla tanınan Mehmet Tevfik, 19. yüzyılda yaşamış bir gazetecidir. Daha çok İstanbul'daki sözlü halk kültürünü, gündelik dili ve bunun örneklerini kaleme almasıyla tanınmıştır. "İstanbul'da Bir Sene" başlığı altında topladığı dönemin fıkralarını, eskinin

Mehmed Tevfik tarafından yazılmıştır[10]. Bektaşî folkloru bakımından oldukça önemli olan bu masal sözlü kaynaktan dinlenerek derlenmiş. 1911 yılında **Dr. Thedor Menzil** tarafından Almanca çevirisi yapılan "Bir Masal Kahramanı" adlı bu Bektaşî masalı; Kumkapı Meyhanelerine dadanan bir vatandaşın başından geçen olayları anlatmakta. Masal, olayın kahramanı, ailesi ve ailesinin çevresinde kimlerin olduğunu, bu kişilerin birbirleriyle olan münasebetlerini, olayın geçtiği Kumkapı Meyhaneleri ile birlikte diğer meyhaneler hakkında bilgiler vermekte. Masalı okumaya başladığınızda, masal kahramanının akşamları birlikte demlendiği esnaf arkadaşlarını, dergâhtaki dervişleri, der-gâhın fizikî, sosyal durumu, olayın geçtiği zamanı, 40 gün çekilen cefanın boyutu olmak üzere masalın diğer bağlamı hakkında önemli bilgiler edinmek mümkün.

Çaylak lakaplı Mehmed Tevfik

Masalın ana teması; İstanbul esnaflarından orta halli birinin içkiye olan düşkünlüğünün giderek artması ve sonunda doruk noktaya ulaşması kapsamındadır. Alkole olan bağımlılık beraberinde bir dizi tatsız olayların yaşanmasına neden olurken her gün ayyaş eve dönen vatandaşın zevcesi zor durumda kalır ve ne yapacağını bilemez. Olayları dünürüne anlatır. Zor zamanlarında sürekli yanlarında olan dünür, duruma el koyar ve çareler aramaya başlar. Birlikte İstanbul'da bir Bektaşî Dergâhı

---

lâtife ve nüktelerini derleyerek yarattığı masalımsı tür, Türk folklor tarihindeki ilk masal derlemeleridir.

[10] Dr. Georg Jacob, masalın İstanbul'da yayımlandıktan kısa bir süre sonra yasaklandığını, Erlangen Üniversitesi'nde ikişer nüshasının bulunduğunu belirtir.

ziyaret edilir. Dergâhın postnişinine durumu bir bir anlatırlar. Kendisinden yardımcı olmasını isterler. Baba Efendi, durumu anlar ve oracıkta bir plan yapar. Plan hemen uygulamaya konulur. Plana göre meyhane dönüşü masal kahramanının, kendinden geçip bir köşede sızması beklenir. Sızdıktan sonra küfe içerisinde dergâha taşınacaktır.

Masal kahramanı ertesi gün dergâhta kendine gelir. Sefanın kadrini bilmesi için dergâhta kırk gün konuk edilecektir. Cefa çekmesi için ilk günden itibaren dergâhtaki tüm angarya işlere koşturulur. Dergâhın bahçe onarımı, mutfak temizliği, yorgan çarşaf derken kırk gün akıp gider. Tabii ki her gün yemek kazanları temizlenmez, kapı pencere silinmez, arada masal kahramanına Kul Nesimi'nin divanını okutulur. 40'ıncı günün sonunda cefanın da sefanın da ayrımına vardığı düşünülen masal kahramanı için ayrılık vakti gelmiştir. Şerefine bir dem sofrası kurulur. Kırk gün ağzına alkol koyamayan masal kahramanı kör kütük sarhoş edilir ve tekrar bir küfe içerisinde malikânesine, zevcesinin koynuna gönderilir. Gözlerini açtığında, yatağına uzanmış, zevcesini yanı başında bulan masal kahramanı gördüklerine inanamaz! Bir kâbustan uyanmış gibidir! Bir süre kendini toparlamaya çalışır. Yatağından kalkıp suyunu yudumlarken başından geçenleri teker teker anlatmaya başlar.

Yaklaşık 120 sayfayı bulan bu Bektaşî masalı yayımlandıktan kısa bir süre sonra yasaklanmış! Bunu **Dr. Georg Jacob**'un masal için yazmış olduğu önsözden öğreniyoruz. **Dr. Jakob**, yaşadığı dönemde kitabın yasaklanmış olmasından dolayı Türkiye'de bulmanın mümkün olmadığını, Almanya'da bulunan dört nüshadan ikisinin kendisinde, diğer ikisinin de Erlangen Üniversitesi'nde olduğunu belirtir.

Tekkede Büyük Tahribat - Karl Wulzinger

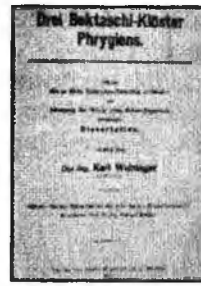
1900'lü yılların başında öne çıkan önemli şarkiyatçılardan biri de **Theodor Menzel** olmuştur. **Theodor Menzel**, aynı zamanda **Dr. Georg Jacob**'un talebesidir. Birlikte 1909 yılının sonbaharında Eskişehir'in güneydoğusunda bulunan Seyyid Battal Gazi Tekkesini ziyaret ederler. **Dr. Georg Jacob**, ziyaret sonrası **"Zeitschrift für Assyrologie"**[11] adlı dergide yayımladığı makalesinde; "*Bu kutsal yer, bir mimarın ayrıntılı bir incelemesine, ölçü ve çizimine değer*" diye not düşer. **Dr. Georg Jacob**, bu ziyaret sırasında Seyyid Battal Gazi'nin mezarının ilk defa **Theodor Menzel** tarafından fotoğraflandığını yazar. **Dr. Georg Jacob**, beraberinde 700 kişi ile Horasan'dan Anadolu'ya geldiği varsayılan Hacı Bektaş Veli'nin Seyyid Battal Gazi Tekkesi'ne yerleştiğini, Osmanlı Sultanı Orhan Gazi'nin Hacı Bektaş Veli'yi burada ziyaret ettiğini, Hacı Bektaş Veli'nin tekkede kalan 200 Kalenderi Dervişlerinden "*Kim olursa olsun; ister kâfir, ister ateşe, ister puta tapsın, yolu düşen herkese hizmet veriniz*" diye istekte bulunduğunu yazar.

Seyyid Battal Gazi'nin mezarı

Dr. Georg Jacob'un 1925 yılında Seyyid Battal Gazi Tekkesi ile ilgili kaleme aldığı bu makale, mimar **Karl Wulzinger**'in oldukça ilgisini çeker ve Seyyid Battal Gazi

[11] Georg Jacob, Zeitschrift fur Assyriologie, Sejjid Gazi, Band XXVI, Strassburg.

Drei Bektaschi Klöster Phrygiens adlı doktora tezinin kapağı

Tekkesi üzerine doktora çalışması için senato üyelerinin onayını alır. **Karl Wulzinger**, 1913 yılında Berlin'de yayımladığı **"Drei Bektaschi Klöster Phrygiens**[12]**"** adlı doktora tezinin giriş bölümünde geziyle ilgili şunları anlatır: *"**Dr. Theodor Menzel** ile birlikte 1911 senesinin güzünde tekkeye gitmeye karar verdik. Kendisi dil araştırmalarının yanı sıra bana ölçüm ve çizim alanlarında da destek vermeyi teklif etti. Hemen türbeyi incelemeye karar verdim. Bu hizmetleri için kendisine minnettarım. Onun şark tecrübesi ve kararlılığı yanında şahsi menfaatlerini düşünmeden ölçme ve fotoğraf işlerinde gösterdiği titiz çalışması olmasaydı bu projeyi gerçekleştiremezdik. Çünkü Türkiye'de bu tür araştırma gezileri yapmak çok zor. İnsan bir sürü engellerle karşılaşıyor. Bu tür engellerin başında örneğin veba salgını gelmekte. 1911 yılının 29 Eylül ile 17 Ekim tarihleri arasında 19 gün Seyyid Battal Gazi Tekkesinde ikamet ettik. Ondan sonra çevrede bulunan Üryan Baba ve Şucaaddin tekkelerinde birkaç günlük çalışma yaptık. İngiliz **William Martin Leake**[13] 1800'li yıllarda Seyyid Battal Gazi Tekkesine yakın olan bir yerde, Frigya Kral Mezarları'nı keşfetmişti. Bu nedenle birçok seyyah, Frigya Kral Mezarları'nda yaptıkları inceleme sonrasında Seyyid Battal Gazi Tekkesine de uğramışlardı. Yine 1882 yılında İngiliz gezgin **M.W. Ramsay**, yüksek tepelerin birisinde incelemeye değer, çok güzel ve eski bir cami olduğunu, Seyyid Battal Gazi ve Bizanslı eşinin orada defnedildiğini yazar. Nedense bu güne kadar, Seyyid Battal Gazi Tekkesi ile ilgili kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır.*

[12] Karl Wulzinger, Drei Bektaschi-Kloster Phrygiens (Frigya'da Üç Bektaşî Tekkesi) Verlag von Ernst Wasmuth, Berlin -1913.

[13] [İ. Yazgan]: William Martin Leake, Journal of a Tour in Asia Minor, London 1824.

Elimizde sadece Seyyid Battal Gazi Tekkesi ile ilgili var olan tek döküm bir Türk mimarın çizdiği plandır. Bir kaç günlük ziyaret sonrasında çizilmiş olan bu plan da yalnızca tekkenin yatay kesitini göstermekte. Adı geçen bu planı İstanbul'da bulunan müzede kısa inceleme fırsatım olmuştu."[14]

Eskişehir'in güneydoğusunda bulunan Seyyid Battal Gazi Tekkesi

Karl Wulzinger, 1925 yılında yayımladığı bu çalışmasında ilginç tespitlerde bulunur. **Karl Wulzinger,** 1416 yılında Şeyh Bedreddin Ayaklanması ile Seyyid Battal Gazi Tekkesi arasında tarihsel bir bağlantı kurar. **Wulzinger** tarafından tarihe düşülmüş olan bu not, tarihçiler tarafından araştırılmaya değer bir konu olsa gerek! **Wulzinger**'e göre 1416 tarihindeki Şeyh Bedreddin ayaklanması bahane edilerek Seyyid Battal Gazi Tekkesi büyük bir yağma ve tahribata uğramıştır. Yağma sonrası tekke tekrar restore edilmiştir. **Karl Wulzinger**'ın iddiası; restorasyon sırasında eski yazıtların tamamen silinip, ortadan kaldırıldığı yönündedir.[15] Tekke 1207-1209 yılları arasında inşa edilmiştir. 1416 yılındaki ayaklanma ile tekkenin yapım tarihi arasında 209 yıl gibi bir süre olduğu görülür. Bu süre zarfında tekkede bulunan yazılı kaynaklar, duvar yazıtları ve

Seyyid Battal Gazi Türbesinin avlusu

[14] Karl Wulzinger / Çeviri: İlyas Küçükcan, Kültürel Geleneğimizde Seyyid Battal Gazi ve Külyesi.

[15] Karl Wulzinger, Drei Bektaschi-Kloster Phrygiens, sayfa 9.

buna benzer tarihi belgeler kayıt altına alınmamıştır. Bunların neler olduğu konusunda günümüze ulaşan bir bilgi yoktur. Kayıt altına alınmayan bu yazıtların hangi döneme ait olduğu, tekkenin kuruluşunda var olan yazıtların kimlere ait olduğu bilinmemektedir. Bu yazıtlar neden tahrip edilmiştir? Kimler tahrip etmiştir? Tahribatın 1416 yılındaki ayaklanma ile bir bağlantısı var mıdır? **Karl Wulzinger**'in iddiasına göre inceleme yaptığı dönemdeki tekke yazıtları 1416 yılından sonrasına aittir. 1416 öncesi yazıtlar tamamen yok edilmiştir!

Karl Wulzinger, 1416 yılında Seyyid Battal Gazi Tekkesinde meydana gelen tahribatın son olmadığını, 1826 yılında tekkeye bir saldırının daha gerçekleştiğini yazar. 1826 yılında Yeniçerileri ortadan kaldıran Osmanlı Padişahı II. Mahmud, hızını alamayıp Yeniçerilerin manevi dünyalarını besleyen Bektaşî tekkelerini kapatmıştır. **Karl Wulzinger**, 1826 yılında Seyyit Battal Gazi Tekkesine yönelik son saldırıyı kitabında şöyle anlatır: "*İlk saldırı misafirhane ve orada kalan kişilere yönelik olmuş. Daha sonra Bektaşî dervişlerinin kaldığı oda ateşe verilmiş. Batı tarafında külliye avlusunda bulunan kubbe tahrip edilmiş. Hızlarını alamayan yağmacılar taş duvarları yıkmaya çalışmışlar.*"[16]

Kazan Kaldırmak - Dr. Theodor Menzel

1925 yıllara gelindiğinde şarkiyatçı **Dr. Theodor Menzel, Karl Wulzinger** ile birlikte çıkardığı "Frigya'da Üç Bektaşî Tekkesi" adlı çalışmanın ardından 1925 yılında kaleme aldığı "Türklerin Eski Sufi Geleneği"[17] adlı makalesinde Ahmet Yesevi, Yunus Emre ve Hacı Bektaş Veli'yi konu eder. Makalesinde, Yesevi'nin yaşamı ve yapıtlarını anlatırken Hacı Bektaş Veli ile olan bağlantısına değinir. Hacı Bektaş Veli'nin Osmanlı'nın

[16] Wulzinger Karl, Drei Bektaschi - Kloster Phrygiens, sayfa 10.

[17] Dr. Theodor Menzel, Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft Bd. 79 (1925), sayfa 270-289.

Bir Bektaşî Babası

kuruluşundan önce Yesevi tarafından Horasan'dan Anadolu'ya gönderildiğini, ilham dolu bir bilge olduğuna vurgu yapar. **Dr. Theodor Menzel,** Yesevi'nin Anadolu'ya gönderdiği müritlerinden olan Hacı Bektaş Veli'den sonra kurulan Bektaşî akımının Yesevilikle yalnızca yüzeysel benzerlikler taşıdığını iddia eder. Yesevilik'teki ibadet biçimini, Bektaşîliğe göre daha biçimsel ve ilâhî tarzında bulan **Dr. Theodor Menzel,** Bektaşîlerin ibadetlerinde daha kolay anlaşılan Yunus Emre'nin büyüleyici şiirlerine yer verdiklerini, bu nedenle halkın en alt katmalarına kadar nüfus edebildiklerini yazar. Dr. Menzel, çalışmasında Ahmed Yesevi'nin tek kız çocuğunun olduğunu, onun soyundan gelen Orta Asya'da çok ünlü kişilerin bulunduğunu yazar. Bu ünlüler arasında da Evliya Çelebi'nin de olduğu bilinmekte. Evliya Çelebi de yapıtlarında Ahmed Yesevi'nin soyundan geldiğini dile getirmiştir.

Burada mutlaka vurgulanması gereken konulardan biri; **Dr. Theodor Menzel**'in kaleme aldığı bu makalede, ağırlıklı olarak referans aldığı yazarların başında Ziya Gökalp ve Fuat Köprülü gibi, resmi tarihe yakın duran tarihçiler olmasıdır. **Menzel,** kendi gözlemleriyle Yesevilik ile Bektaşîliğin yüzeysel benzerlikler taşıdığını tespit etmiş olmasına rağmen, referans aldığı tarihçilerin yanlışlığına düşüp, Hacı Bektaş Veli'yi, Yesevi'nin müridi olarak tanıtmakla tarihi bir yanlışlığa düşmüştür. Bu tarihi yanlışlığı Türk yazarlarda daha sonra kabul edip, Hacı Bektaş Veli ile Ahmed Yesevi'nin yaşadığı dönemlerin farklı olduğunu kabul etmişlerdir.

Dr. Theodor Menzel, çalışmasının bir yerinde tarihe "kazan kaldırmak" olarak geçen, her Yeniçeri ortasının[18] içinde, yemeklerin piştiği, kışlalardaki mutfaklarda duran büyük kazanlardan söz eder. **Dr. Menzel**, Yeniçerilerin kazanlarına ocakların mukaddes bir değeri olarak baktıklarını, savaşta kazanın düşman eline geçmesi halinde bunun büyük bir felaket sayılmasının kökenlerinin Ahmed Yesevi'nin mezarının başında bulunan devasa bakır kazana bağladıklarını anlatır. Yeniçeri Ocağınca kutsal sayılan kara kazanlardan bir tane de, Hacı Bektaş Veli'nin Türbesi'nde bulunmaktadır.

Vilayetname ve Bektaşî Dergâhları - Rudolf Tschudi

Yukarıda **Dr. Georg Jakob** hakkında bilgi verirken öğrencisi **Rudolf Tschudi**'den söz etmiştik. **Rudolf Tschudi "Türkische Bibliothek"** adlı kitap dizisinde **"Vilâjet-nâme des Hâdschim Sultan'ı"** ilk defa orijinal el yazmasından Almancaya çeviren kişidir. 1884 Basel doğumlu olan **Rudolf Tschudi**, Erlangen ve Hamburg Üniversitelerinde görevde bulunmuş, İslâm ve Osmanlı Tarihi alanlarında önemli eserlere imza atmıştır. **Tschudi**, 1909 yılında "20. Yüzyıl'da İstanbul ve Çevresindeki Mevcut Bektaşî Dergâhları" başlığı altında İstanbul ve çevresinde bulunan birkaç Bektaşî Dergâhını ziyaret etmiş, Bektaşî dervişi Hasan Tahsin Baba'dan edindiği izlenimleri de ekleyerek bir makale yayımlamıştır. **Rudolf Tschudi,** 1909 yılında İstanbul'a bulunan Bektaşî Hasan Tahsin Baba ile birlikte ziyaret ettikleri dergâhların başında, Merdivenköy'deki Şahkulu Sultan Dergâhı, Büyük

Dr. Rudolf Tschudi in "Vilayetname - Hacım Sultan" adlı çalışmanın kapağı

[18] [İ. Yazgan]: Yeniçeri bölüklerine verilen ad.

Çamlıca'daki Hacı Tahir Baba Dergâhı, Kızılçeşme'deki Perişan Baba Ocağı, Topkapı Mahallesi'nin dışında bulunan Tekkeci Dergâhı, Kâğıthane'deki Hasan Baba Dergâhı ve Eyüp'teki Bademli Dergâhı gelir.

Rudolf Tschudi, makalesinde dergâhlar hakkında o döneme ait önemli bilgiler verirken, Şahkulu Sultan Dergâhı hakkında şunları yazar: *"Merdivenköy'de bulunan Şahkulu Sultan Dergâhı*[19] *tahminen Haydar Paşa Garı'na beş kilometre uzaklıkta idi. Bu dergâh Sultan II. Mahmud'un fermanıyla yerle bir edilmiş. Dergâhın mezarlığında 1826 yılından kalma yalnızca bir kaç mezar taşı mevcut. Dergâhın içerisinde bulunan eski mezarlığa alternatif olarak 5 dakikalık uzaklıkta bulunan bir tepe üzerine yeni mezarlık kurulmuş. 1907 yılında vefat etmiş olan Mehmet Ali Hilmi Dede buraya gömülmüş. Hilmi Dede'nin kabri daha tamamlanmamış. Hilmi Dede'den sonra dergâhın postnişinliğine Ahmet Burhanettin Baba getirilmiş. İstanbul'un en büyük dergâhı olan bu dergâhta yirmiye yakın derviş yaşamakta. Dergâhın bir kütüphanesi var. Tahsin Baba bu kütüphanede bulunan "Reddiye" isimli, İshak Efendi'nin kaleme almış olduğu "Kâşifu'l-esrâr ve dâfiu'l-eşrâr'i" adlı kitabına karşı yazılmış bir el yazması gösterdi. Daha sonra büyük mezarlıkta Yeniçeriler tarafından öldürülen eski Şahkulu*

---

[19] [İ. Yazgan]: Şahkulu Sultan Dergâhı, Bizans döneminde Bizans İmparatoru Andronikos'un av köşkü olarak kullanılmıştır. Orhan Gazi'nin İzmit'i fethinde barış antlaşması bu köşkte imzalanmıştır. Barış şartları arasında bulunan "Köşk'ün Ahi Tekkesi olarak kullanılması" şartı ile Türk egemenliği altında olduğu dönemlerde uzun yıllar Bektaşî kültürünün yaşatılması amacıyla Bektaşîler tarafından kullanılmıştır. Çelebi Sultan Mehmet zamanında tekkenin Ahi Baba Şeyhlerine Bizans'ı gözetleme görevi verilmiştir. O dönemden sonra Ahi Baba Şeyhlerine "Gözcü Baba" denmeye başlamıştır. Yakın zamana kadar buradaki taş binada tekkenin şeyhleri oturmuştur. Son sahibi Hasan Tahsin Baba'dır. Şu anda Şahkulu Sultan Dergâhı olarak daha çok Alevi Cemaati'nin ve Kültürü'nün yaşatıldığı merkezlerden biridir.

Kâşifu'l-esrâr'ın kapağı

Sultan Dergâhının postnişini Ahmet Baba'nın mezarını ziyaret ettik. Mezar taşındaki ölüm tarihi ve yazılar tahrip edilmiş ve okunmayacak durumdaydı."[20]

Rudolf Tschudi'nin 1900 yıllarında Şahkulu Sultan Dergâhında Tahsin Baba'nın kendisine gösterdiği el yazmanın akıbeti nice olmuştur bilmiyoruz ama dönemin önde gelen ulemalarından biri sayılan İshak Efendi'nin kaleme almış olduğu "Kâşifu'l-esrâr ve Dâfiu'l-eşrâr'i" adlı kitap, kamuoyunda oldukça ilgi uyandırmış. Kitap, Bektaşîleri İslâm dışı dinsizler olarak deklare ederken, onları Hurufilere destek vermekle suçlamakta. İshak Efendi kitabında, Bektaşî babalarıyla ilgili bir takım rivayetlere dayanarak aslı astarı olmayan hikâyeler anlatır. Kitabın yayımlandığı dönemde, hem İshak Efendi'nin konumu gereği, hem de kitabın bir kaç kez baskısı yapılıp, ilgi görmesi, Bektaşîler arasında büyük bir rahatsızlık yaratmıştır. Osmanlı'nın son dönemlerinde, özellikle 1826'deki "Vaka-i Hayriye" döneminden sonra Bektaşîliğin çok yoğun bir şekilde tartışıldığını, kimilerinin Bektaşîliğe sahip çıkarken bazılarının acımasızca eleştirdiğini, kimilerinde savunma yazıları yazdığı bilinmekte. **Rudolf Tschudi**'nin bahsettiği "Reddiye" adlı el yazmasının da işte bu tarz bir savunma yazılarından biri olsa gerek. Bu bağlamda bu el yazmasının araştırmacılar tarafından irdelenmesi gerekmekte. "Reddiye" adlı el yazmasının Bektaşî toplumu için önemini burada vurgulamaya gerek yok. Yapılması gereken, Osmanlıca

[20] Bu mezarın dışında başka bir Bektaşî mezarı görmedim. 1826 yılından 1926 yılına kadar bu mezarlığa gömülmüş Bektaşilerin mezarları tamamı yağmalanmış ve tahrip edilmişti.

kaleme alınmış bu çalışmanın arşivlerden bulunup, Türkçeye kazandırılması.

"Kâşifu'l-esrâr ve Dâfiu'l-eşrâr'i'ın" yayımlandığı tarihte kitabın kamuoyunda oldukça ilgi uyandırmış olduğunu yukarıda yazmıştık. Kitap, batılı şarkiyatçıların da ilgisini çekmiştir. Bu şarkiyatçıların başında tabii ki **Dr. Georg Jakob** gelmektedir. **Jakob**, Türkiye ziyareti sırasında edindiği kitabın Almanca çevirisi yapma kararı alır ve 1908 yılında "Bektaşîlik Öğretisi Üzerine Denemeler" adlı çalışmasıyla birlikte kitabı yayımlar. Her iki çalışma da Alman şarkiyatçılar tarafından oldukça ilgi görür. Kitap batıda ilgiyle karşılanırken, doğal olarak doğudan tepki alır. Tepkiler ağırlıklı olarak Bektaşîlerden gelir. Bektaşîler, **Jakob**'un yararlandığı kaynakta birçok yanlış değerlendirme ve genellemenin söz konusu olduğunu savunup, **Jakob**'un çalışmasına kuşkuyla bakarlar. Bu nedenle **Jakob**'un "Bektaşîlik Öğretisi Üzerine Denemeler" adlı çalışması Bektaşîler tarafından yok sayılıp, bu çalışmadan uzak durmaya özen göstermişlerdir. **Jakob**'a bir eleştiri de tarihçi Fuad Köprülü'den gelmiştir. Fuat Köprülü eleştirilerinde, **Jakob**'un Bektaşîliği araştırırken tek taraflı davrandığını, İslami değerler içerisinde değerlendirmediğini, bu nedenle Bektaşî geleneklerini eski Hristiyan gelenekleriyle bir tutup, antik unsurları[21] öne çıkarttığını yazar.

Bir Bektaşî Dervişi

Dr. Georg Jakob, bu tür kuşku ve eleştirilerin gelebileceğini tahmin etmiş olmalı ki, kitabının ön sözünde eleştirilerin tümüne cevap verir gibi şunları yazar: "*Esad Efendi'nin Alman-*

[21] [İ. Yazgan]: Suraiza Faroqhi, Der Bektaschi-Orden in Anatolien

caya çevirdiğim kitabı "Kâşifu'l-esrâr ve Dâfiu'l-eşrâr'ı" önemsiyorum. Kitap, batılıların zor anlayabileceği, dışarıya karşı kapalı ve o kadar da gizemli olan Bektaşîlik ile ilgili önemli bilgiler vermekte. "Kâşifu'l-esrâr ve Dâfiu'l-eşrâr'i" içerik olarak tartışmalı olduğu şüphe getirmeyecek kadar ortada. Kitaptan aldığımız bilgileri süzgeçten geçirmemiz gerekiyor. Kitaptaki tüm bilgileri olduğu gibi kabul etmemiz mümkün değil!"

Tütün için bir derviş

Anadolu'nun değişik bölgelerinde yöresel farklılıklara sahip değişik Kızılbaş grupları bulunduğu bilinmekte. Bu karmaşık yapıya, özellikle 1826'daki "Vakay-i Hayriye" sonrası Bektaşîliğin kapalı bir topluluk olarak varlıklarını sürdürmek zorunda bırakılmaları da eklenince batılı araştırmacıların bu inanç hakkında bilgi edinmeleri zor olmuştur. 1900'lu yılların başında **Dr. Flix von Luschan** ve **Dr. Georg Jakob** gibi araştırmacılar bu zorluğu sürekli dile getirmişlerdir. **Jakob**, "Bektaşîlik Öğretisi Üzerine Denemeler" adlı çalışmasının önsözünde bu zorluğu şöyle dile getirir: *"Bektaşî öğretisi hakkında bilgi toplamak için üç yol seçtik. Birinci yol şark kaynaklarında Osmanlı Türkçesi'yle kaleme alınmış eserlerdi. İkinci olarak Bektaşî Dergâhlarını ziyaret edip, dergâhın postnişinden bilgi almaktı. Üçüncü yol olarak Bektaşîlerin yaşadığı yerlere yapılan geziler oldu. Araştırmalarımızın tek yönlü olmaması için her üç yoldan bilgi toplamaya çalıştık. Ama kısa döneme kadar bu kanallardan yeterli bilgi toplayamadık! İstanbul'da yaşayan arkadaşım **Prof. Giese**, Bektaşîlerin kimliklerini gizlediklerini, dergâhlara da girmenin*

kolay olmadığını aktardı. Türkler'de son zamanlarda batılı kişilerle irtibata geçenleri takibe alıyorlardı."

Das Vilâyet-Nâme des Hâğğî Bektash - Erich Gross

Yerel gözlemlerden yoksun, ana kaynaklarda araştırma yapamayan batılı araştırmacıların başvurabilecekleri bir tek kaynak kalıyordu; batı kütüphanelerinde bulunan bir elin parmağını geçmeyen Bektaşîlikle ilgili gezi notları, kitap ve makaleler. Bu da doğal olarak ortaya konan araştırma ve çalışmaları yüzeysel kılıp, hatalı, bilimsellikten uzak, tartışmalı kılıyordu. Tüm bu eksikliklere rağmen **Dr. Georg Jakob**'un "Bektaşîlik Öğretisi Üzerine Denemeler" adlı çalışması, daha önce de vurguladığımız gibi Almanya'da Bektaşîliğin tanınması adına önemli bir sayfa açmış, Alman şarkiyatçılar tarafından oldukça ilgi görmüştür.

DAS VILÂJET-NÂME
DES HÂĞĞÎ BEKTASCH
ERICH GROSS

Vilayetname-Almanca çevirinin kapağı

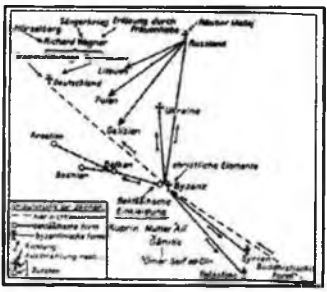
Dr. Georg Jakob'dan sonra bu alanda çalışmalar yapan şarkiyatçılar, **Jakob**'un çalışmalarını referans alırken, O'na yönelik eleştirilerini esirgemeyen Alman şarkiyatçılar da olmuştur. Bunların başında egyptologist **Hans Heinrich Schaeder** gelmektedir. **Heinrich Schaeder,** 1928 yılında **"Zur Stifterlegende Bektataschi"**[22] adlı çalışmasında, **Jakob**'un Bektaşîlik alanındaki çalışmalarına kuşkuyla yaklaşır ve bu konuda şunları yazar: *"Kimse İslâm ile ilgilenmez iken, bu konudaki eksikliği gören **Dr. Georg Jakob**, İslâm içeresindeki farklı akımlar üzerine yaptığı araştırmaları ile bize yeni bir*

[22] Hans Heinrich Schaeder, Zur Stifterlegende Bektataschis-Efsane Bektaşîler, Orientalistische Literaturzeitung 1928.

bakış açısı sundu. Çalışmalarıyla bize Anadolu dervişlerinin, Şiilikle, sufizimle, Hurufilik propagandasıyla Hristiyanlık öncesi ve Hristiyanlık sonrası elementleriyle, Hristiyanlığa kucak açmalarıyla, evrensel dini eğilimleriyle, Balkanlar'a kadar uzanan kollarıyla, Tahtacı ve Kızılbaşlık ile olan bağlantılarını gösterdi. Bunları ilk defa eleştirisel bir bakış açısıyla bakıp yazıya döken ***Dr. Georg Jakob*** *olmuştur. Ancak çalışmaları, Bektaşîliğin ortaya çıkışı, devamı ve Hacı Bektaş Veli'nin halifesi olan kişiler hakkında tarihsel verilerden maalesef yoksundur! Böylesi çalışmalarda bu tür veriler aslında en kritik noktalardır. Çünkü din tarihi üzerine yapılan çalışmalarda bu tür veriler çalışmanın temelini oluşturmakta.* ***Dr. Georg Jakob****'un çalışmasında efsaneye dönüşmüş olan Hacı Bektaş Veli hakkında yeterli bilimsel bilgileri maalesef göremiyoruz. Fakat* **Dr. Georg Jakob***'un öğrencisi* ***Rudolf Tschudi,*** *bu efsanenin gerçeğe dönüşmesi için "****Vilâjet-nâme des Hâdschim Sultan'****ı" yayımlayarak bu alanda yeterli olmasa da bir adım ileriye gidilmiş durumda.* ***"Vilâjet-nâme des Hâdschim Sultan****'ın" hemen ardından, 1927 yılında, yine* ***Dr. Georg Jakob****'un öğrencilerinden olan* ***Erich Gross****, titiz bir araştırma sonucu önemli bir çeviri yapmış. Çevirinin adı* ***"Das Vilâyet-Nâme des Hâǧǧi Bektash, Ein türkische Derwischevangelium".*** *Kendisini tebrik ediyoruz. Ama Vilayetnameyi incelediğimizde, dinsel ve felsefi bir içeriğinin olmadığını görüyoruz. Kitap, bir fantezi dünyasında dönüp dolaşmakta. Garip ve gayri bir insani dünyada, mucizeler yaratan gezgin mucizevi dervişler, birbirleri ile tutkulu bir şekilde rekabet ediyorlar. Büyülü ve devasa performanslarıyla Şamanları aratmıyorlar. Küçük, bazen tekrarlanan çeşitli, gayri ihtiyari, ayrıntısız şeffaf mucizeler, estetik olarak okuyucuyu cezbetmeyen, kişiye rüyasında gördüğü kötü hayaletleri anımsatarak akıp gidiyor. İnsan bu çeviriyi okurken boşuna Bektaşî nefeslerinin o şefkatli, duygusal, zengin ve estetik tınılarını arıyor. Keşke bu çalışma Hacı Bektaş Veli'nin biyografisi ve Bektaşîliğin kuruluşu hakkında en azından*

şimdilik bize tarihsel veriler verebilseydi! Maalesef bu çalışma da bu konuda yetersiz olduğundan, Hacı Bektaş Veli ve Bektaşîlik hakkında eskiden ne biliyorsam şimdi de onu biliyorum."

Bir Bektaşî Hikâyesi - Hans Joachim Kissling

Deli Murat'ın faklı varyantlarını gösteren harita

Heinrich Schaeder'in **Dr. Georg Jakob** ve talebelerine yönelik kaleme aldığı eleştiriden sonra belki bu kuşağın son ama çok önemli şarkiyatçılardan biri olan **Hans Joachim Kissling**'in çalışmalarına geçebiliriz. **Hans Joachim Kissling, Eine bektasitische Version der Legende von den zwei Erzsündern**[23] adlı makalesinde Ömer Seyfettin'in "Kurumuş Ağaçlar" kitabında yazmış olduğu "Deli Murat" adlı hikâyenin özünde bir Bektaşî hikâyesi olduğunu savunur. Ömer Seyfettin'in[24] Kurumuş Ağaçlar adlı kitabında yayımlanan Deli Murat uzun bir hikâyedir ve Ömer Seyfettin'in son hikâyelerinden biridir.

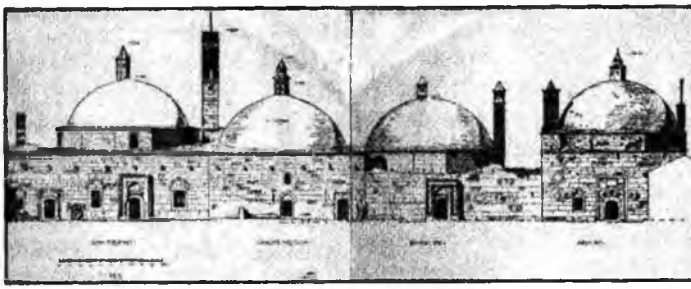
Hans Joachim Kissling, çalışmasında Ömer Seyfettin en yakın arkadaşı Ali Canip Yöntem'in Kurumuş Ağaçlar hakkında şunları

---

[23] [İ. Yazgan]: Bir Bektaşî Masalı ve iki efsane günahkâr, ZDMG, cilt 99, 1945-46, sayfa 182-201.

[24] [İ. Yazgan]: Özgür Ansiklopedi Wikipedi, Ömer Seyfettin hakkında şu bilgileri verir; "(Doğum 1884, ölüm 6 Mart 1920) Türk edebiyatının önde gelen hikâye yazarlarındandır. Asker, şair ve güçlü bir edebi yeteneği olan bir öğretmendir. Türk kısa hikâyeciliğinin kurucu ismidir. Ayrıca edebiyatta Türkçülük akımının kurucularındandır. Türkçede sadeleşmenin savunucusudur. Kısa ömrüne pek çok sayıda eser sığdırmıştır."

söylediğini yazar; *"Bu hikâye Ömer Seyfettin'in en son hikâyesidir. En küçük bir anlatımdan mükemmel bir hikâye ortaya çıkardı. Ömer Seyfettin'in son günlerinde mevzu bulamıyorum diye kederleniyordu. Bir gece annemden bir masal söylemesini rica etti. İşte bu Kurumuş Ağaçlar'ı annemden dinledikten sonra yazdı. Artık bir şey yazamıyordu. Hastalandı ve öldü."*

Battal Gazi Tekkesi

Şarkiyatcı **Hans Joachim Kissling,** Ali Canip Yöntem'in bu açıklamasına itiraz eder. Yazar ve edebiyatçıların esinlenme sezileri güçlü olduğunu, buna bir itirazı olamayacağını belirtir. Bir anlatımdan yola çıkarak mükemmel bir hikâye yazıp, bir kelimenin izini sürerek sürükleyici bir romanı ortaya çıkartılması gibi Ömer Seyfettin'in de bir anlatımdan yola çıkarak Deli Murat hikâyesini yazmış olabileceğini belirtir ama bunun doğru olmadığını ispatlama yoluna gider. İlk olarak Ömer Seyfettin'in adı geçen hikâyeyi verir ve onun üzerinden itirazlarını sıralar. Ömer Seyfettin'in kaleme aldığı hikâye şöyledir: *"Deli Murat, memleketin en azılı bir derebeyi idi! Fakat yaşlandıkça aklı başına geldi. Elli yaşına girmişti. Hacca gitmek niyetindeydi. Lâkin hangi yüzle? Etmediği kalmamıştı. Soyduğu kervanları, kaldırdığı kızları, vurduğu postaları, yaktığı köyleri, yıktığı hanları, bastığı şehirleri hep birden hatırladı. Hele öldürdüğü insanlar... Bunları unutabilmek*

imkânı yoktu. Çoğunu kendi nefsini kurtarmak için öldürmüştü. Bir gece sabaha kadar uyuyamadı. Daha şafak sökmeden atlarını hazırlattı. Kasabaya doludizgin koştu. Sabah namazını henüz bitiren Karababa'yı seccadesinde buldu. Bu Şeyh, devrinin en büyük erenlerindendi. Tekkesi ümitsizlerin umuduydu. Deli Murat'ı görünce gülümsedi:

— Hoş geldin. Seni bekliyordum, dedi.

— Beni mi?

— Evet.

— Niçin?

— Hacca gitmek istiyorsun, değil mi?

Deli Murat, bu her şeyi bilen, her şeyi gören, gaipten haberdar, mübarek ihtiyarın eline sarıldı. Öptü:

— Fakat yüzüm yok, babacığım, dedi.

— Allah her şeyi affeder.

— Benim kabahatim çok. Günahlarım çok büyük...

Seccadenin kenarına diz çöktü. Ağlaya ağlaya mazisini anlattı. Bunlar hatırında durdukça, peygamberin mezarına yüz sürmeye cesaret edemeyecekti.

Karababa:

— Senin kırk kanın var! Dedi.

— Evet.

— Allah bunları bile affeder.

— Nasıl?

— Ya ölüme lâyık bir adamı vurursun...

Deli Murat:

— Aman aman, diye haykırdı, ben artık adam öldüremem!

Karababa:

— Yahut da, büyük bir menzil açar, geleni geçeni fakir, zengin ayırt etmeden doyurursun. Hepsinin gönlünü hoş edersin! Dedi. Deli Murat, bu ikinci sinde karar kıldı. Parasının sayısını bilmezdi. Bir menzil değil, on menzil açabilirdi.

— Pekâlâ, babacığım, dedi, yarından sonra menzil açıktır. Fakat kanlarımın affolunup olunmadığını nereden bileyim?

— Bilip de ne yapacaksın?

— Hacca gideceğim.

Karababa bir an düşündü:

— Menzilin iç bahçesine kurumuş ağaçlar dik... Dedi.

— Kurumuş ağaçlar mı?

— Evet, bunlar yeşerip çiçek açınca, kanların affedilmiş, kefaretin kabul olunmuştur.

— Hiç kurumuş ağaç yeşerir, çiçek açar mı?

— Açar.

Deli Murat'ın vahşî bir saraya benzeyen kulesi geniş ovaya inen yolun üstünde idi. Burasını hemen menzil haline koydu. Günde yirmi kazan kaynıyordu. İç bahçeye de Karababa'nın dediği gibi kurumuş ağaçlar diktirdi. Aradan bir sene, iki sene, üç sene geçti. Kurumuş ağaçlar yeşermek şöyle dursun, hatta çürümeye, kurtlanmaya yüz tutmuştu. Gündüzleri menzilin önündeki çardağa oturur, uşakların, yolcuları nasıl ağırladıklarına nezaret ederdi. Bir gün uşaklarının yol üstünde bir atlı ile uğraştıklarını gördü. Dikkat etti. Bu adam atından inmiyor:

—Bırakın beni! Acele işim var. Duramam! Bırakın... İnmem... diyordu.

Uşaklar zorluyorlar, "İn, bir yudum çorba iç. Sonra git, seni bırakırsak, ağa bize darılır." diye yalvarıyorlardı. Deli Murat doğruldu. Kendisi de inmesi için atlıya ricaya gidecekti. Kalktı. Tam yola doğru yürürken yolcu atını şaha kaldırmış, uşakların elinden kurtulmuştu. Deli Murat'ın inat damarı tuttu. İçinden, "Ulan, ben sana mutlaka aşımdan tattıracağım!" dedi. Belinden tabancasını çıkardı. Havada uçan serçe kuşlarını nişan almadan vurabilirdi. Yolcunun hızla uzaklaşan atına güzel bir nişan aldı. "Hayvan ölünce gidemez. Çorbayı içer. Ben ona en iyi atlarımdan birini hediye ederim, memnun olur..." diyordu. Tetiği çekti. Fakat at durmadı. Bilakis dörtnala kalktı. Üzerindeki adam yere düşmüştü. Uşaklarıyla beraber bu yolcunun imdadına koştu. Bir de ne görsün? Meğerse ata attığı kurşun, zavallı sahibinin ensesinden girip alnından çıkmamış mı? Yüzünden taze kanlar sızıyordu. Az buçuk daha kendini kaybedecekti. İşte kırk kanını Allah'a affettirmeye çalışırken

kazara, elinden yeni bir kan daha çıkmıştı. Ağlamaya başladı. Teessürü o kadar müthişti ki... Uşakları ürktü. "Bırakın, kendimi öldüreceğim. Artık dünya bana haram olsun!" diye haykırıyordu. Elinden tabancasını zorla kaptılar. Teskin etmek için menzildeki odasına götürüyorlardı. İç bahçeye girince birdenbire:

— Ah!... diye haykırdı, Bakınız bakınız!...

Kurumuş ağaçların hepsi aniden ilkbahar bademleri gibi çiçek açmıştı. Bu mucize herkesi şaşırttı. Deli Murat, sevincinden bu bir anda yeşermiş ağaçların diplerini öpüyor, gözlerinden saadet yaşları akıyordu. İşte artık günahları, kırk kanın günahı affedilmişti. Demek kaza ile vurduğu adam ölüme lâyık bir günahkârdı! Bunun kim olduğunu tahkik etti. Menzilde hazır bulunan yolcuların hepsi tanıyorlar:

— Dünyada bunun kadar iyi adam yoktu. Allah rahmet eylesin... diye acıyorlardı.

Fakat Deli Murat:

—Hayır, hayır, dedi, bu adam ölüme lâyık bir günahkârmış!...

Tanıyanlar tekrar reddettiler:

—Hayır, mübarek bir adamdı! Hemşerilerinden kimseye fenalık etmedi. Beş vakit namaz kıldı. Üç ay oruç tuttu. Fakire, fukaraya baktı. Öksüzler büyüttü...

— Hayır, hayır, dedi, bu adam ölüme lâyık bir günahkârmış!...

Ama cesedin başında herkes iyiliğine dair şehâdette ısrar ediyordu. Nihayet Deli Murat:

— O halde, bu adam şimdi gayet büyük bir günah işlemeye gidiyormuş..! dedi.

Uşaklarına ölünün üzerini aramalarını emretti. Küçük bir mektuptan başka bir şey bulamadılar. Bu mektup, genç ve namuslu bir kadının aleyhinde yazılmış, kocasına gönderiliyordu."

Hans Joachim Kissling kaleme aldığı makalesinde itirazlarını şöyle sıralar: *"Hikâye böyle. İlk okunduğunda bir Türk hikâyesi gibi algılanmakta. Hayır, bu doğru değil!. Bu tipik bir Bektaşî hikâyesidir. İlk olarak Ömer Seyfettin'in yazmış olduğu orijinal metinden başlayıp Bektaşî ögelerinin bulunduğu*

Eski zamanlarda Bursa'da bir tekke

bölümleri sıralamak istiyorum. Bir kere orijinal anlatımda fikrine başvurulan şeyhin, devrin en büyük erenlerinden biri olduğu yazılmış. Erenler, ağırlıklı olarak Bektaşîler tarafından kullanılmakta. Yine orijinal anlatımda erenlerin bulunduğu mekân tekke olarak verilmiş. Bektaşî geleneğinde pirlerin, mürşitlerin, derviş ve muhiplerin içinde barındıkları, hizmet sundukları, ayin icra ettikleri tapınma evlerine tekke veya dergâh denir. Deli Murat için öngörülen büyük bir menzil aç nasihatı; geleni geçeni fakir ayırt etmeden doyurması, zengin, bir tür hayırsever kuruluş geleneğidir ve Bektaşîlik kültürünün vazgeçilmez bir parçasıdır. Tekkelerin o meşhur kara kazanların ocaktan hiç indirilmemesi (ki, hikâyede kaynayan kazanlar var), gelip geçenler hazır bulunan baba çorbasından muhakkak nasibini alması bir Bektaşî geleneğidir. Deli Murat için öngörülen günah çıkarma geleneği yine bir Bektaşî geleneğidir. Müritler, Bektaşî babalarının önünde suç-günah itirafında bulunurlar, babalar ise onları affederler ya da Deli Murat'ta olduğu gibi hayır yapması istenir. Tıpkı kiliselerdeki günah çıkarma ritüeli gibi. Orijinal anlatımda Deli Murat'ın sabah namazını kılarken bulduğu Karababa, cem erkânını sağlayan babalardan biri olsa gerek. Ehlibeyt soyundan gelen ailelerin oluşturduğu çevresel inanç merkezine ve ekolüne "ocak" denir. Bu ocaklara mensup olan kimselere de "ocak-zade" denir. İşte bu ocak-zade olan, Bektaşî inanç sistemi içerisindeki ritüelleri ve cem erkânının uygulanmasını sağlayan kişilere "dede", "baba" ya da "pir" denir. Ömer Seyfettin hikâyesinde geçen Karababa Bektaşî dedelerinden biridir. Peki,

hikâyede geçen ve Deli Murat'ın vicdanı sönmez bir azap cehennemine çeviren kırk kana, kırk cana ne demeli? Bektaşilerde bir can hakka yürüdükten kırk gün sonra, kırk lokması verilir. Bektaşî geleneğinde Hz. Muhammed'in 40'lar meclisi denilen bir toplantıya katılmak istemesi sürekli anlatılır.

Kendini Türk kısa hikâyeciliğinin kurucu olarak kabul ettirmiş olan Ömer Seyfettin'in yukarıda açıklamalarıyla birlikte verdiğimiz Bektaşî geleneklerini bir kenara bırakıp, bir masal anlatımından esinlenerek bir hikâye yazmış olabileceğini kabul etmek mümkün değil."

Hans Joachim Kissling, 1945 yılında kaleme aldığı çalışmasında Ömer Seyfettin'in ile ilgili makalesine şöyle devam eder: *"Ömer Seyfettin gibi usta bir yazarın 15. yüzyılda yazılmış Hacı Bektaş Veli Velayetnamesinden habersiz olabileceğine de imkân vermiyorum! Çünkü Hacı Bektaş Veli Velayetnamesinde Ömer Seyfettin'in Kurumuş Ağaçlar hikâyesi verilmekte. Velayetnamedeki rivayete göre olay şöyle cereyan etmekte: Olay Denizli'de geçer. Denizli'de birisi vardır. Uzun müddet yol kesip adam öldürmüştür. Günlerden bir gün insafa gelir. Ona "Senin aradığın Suluca Karahöyük'te Hacı Bektaş Hünkâr'dır" derler. "Onun huzuruna varırsan senin derdine derman olur". Hacı Bektaş Veli onun eline ucu yanmış kuru bir ağacı verip "İyiliğim büyük bir yolun üzerine bostan ek gelip giden yolculara onun meyvesinden ver yesinler" der. Bir yıl yine her zamanki gibi bostan ekip ürününden gelene gidene verir. Tesadüfen günlerden bir gün birisinin hızla gittiğini görür. Önüne çıkıp "Kardeş biraz dur" der. Adam "Acele işim var gidiyorum" der. Bunun üzerine Bostancı yolcuyu orada öldürür. Geri döndüğünde kuru ağacın yeşermiş ve tomurcuklanmış olduğunu görür. Tövbesinin kabul olduğunu anlar. Sonra Hacı Bektaş Veli'nin huzuruna çıkar. Tıraş olup taç giyer ve erenlerin hizmetinde bulunur. Ömer Seyfettin'in 1920'lere kadar yaşadığını, Kurumuş Ağaçlar'ın son hikâyesi olduğunu*

bildiğimiz için, bu tür hikâyelerin "Sünnileştirme" çabalarına uygun düştüğünü düşünmek mümkün. Örneğin Ömer Seyfettin kahramanını Hacca göndermekte. Elli yaşından sonra hac ziyareti! Bektaşî geleneğinde böyle bir gelenek yok! Hac ziyareti Sünnilerin yerine getirmek zorunda olduğu dini emirlerinden biri olarak bilinmekte."

Hans Joachim Kissling'in 1950 yılında kaleme aldığı önemli çalışmalardan biri **de "Das Menaqybname Scheich Bedr ed-Din's des Sohnes des Richters von Samavna"**[25] adlı çalışmadır. **Kissling,** bu çalışmada Şeyh Bedreddin'i konu eder. Şeyh Bedreddin'in torunu Halil b. İsmail'in, dedesinin ölümünden 45 yıl sonra yazmış olduğu menakıpname **Hans Joachim Kissling**'in makalesine konu olur. Şeyh Bedreddin'in torunu olması hasebiyle, menakıpname yazarının taraf olduğu ve eserini dedesinin savunması çerçevesinde kaleme aldığı, özellikle dedesini rencide edecek rivayetleri gizlediği veya farklı şekilde naklettiği gerekçesiyle, objektifliği şüpheye açıktır. **Hans Joachim Kissling,** bir Alman bilim adamı titizliği ile bu şüphelerin üzerine gider ve Osmanlı Tarihi ve Şeyh Bedreddin üzerine yaptığı çalışmalarıyla tanınan **Franz Babinger**'den sonra Şeyh Bedreddin konusunu yeni veriler ışığında tekrar irdeleyip tartışmaya açar.

1953 yıllara gelindiğinde **Hans Joachim Kissling, "Aus der Geschichte des Chalvetijje-Ordens"**[26] adlı bir çalışma ile karşımıza çıkar. Bu makalesinde **Kissling,** Halvetîlik' akımını irdelerken, Bektaşî ve Mevleviliği Halvetîlik ile karşılaştırır. Hemen bu makalenin ardından **Hans Joachim Kissling, "Die Wunder der Derwische"**[27] adı altında Anadolu dervişlerinin

---

[25] ZDMG, cilt 100, yıl 1950, sayfa 61 ve devamı, Simavne Kadısoğlu Şeyh Bedreddin ve menakıpname.

[26] ZDMG, cilt 103, 1953, sayfa 233-289, Halveti Tarihi.

[27] ZDMG cilt 107, 1957, sayfa 248-361. Derviş Kerametleri.

kerametlerini araştırır ve çalışmasında Hacı Bektaş Veli'nin kerametleri üzerinde de durur.

En son olarak **Hans Joachim Kissling'i "Die Sozialogische und Pädagogische Rolle der Derwischeorden im Osmanischen Reiche"**[28] adlı makalede Osmanlı'nın kuruluş ile büyüme aşamasında tekkelerin oynadığı tarihsel ve toplumsal rolü irdelerken görüyoruz.

İlhami Yazgan, Köln 2013

[28] ZDMG, cilt 103, yıl 1957, sayfa 18-28, Osmanlı Tarihinde Dervişlerin Oynadığı Toplumsal Rol.

II. Bölüm
Bektaşilik Öğretisi Üzerine Denemeler - Dr. Georg Jacob, Berlin, 1908

"Dini hayatın diğer yüzü İslâm, batıda kısa bir süredir bilim dalı olarak irdelenmekte. İslâm'ı yüzeysel şekliyle yorumlayan kişiler, kendilerini İslâm içerisinde farklı tanımlayan akımları göz ardı etmekle birlikte, kendilerini haklı görmek için bu akımları uzun bir süre yok saydılar. Bu akımlar hakkında bazı kaynaklar kısıtlı bilgi vermekteler ama bunların da büyük bir bölümü eksik ya da ağırlıklı olarak karalamaya yönelik. Örneğin; **Depont&Coppolani**, İstanbul'da bazı semtlerde yanlızca zaman öldüren yaşlı Bektaşîlerin varlığından söz eder. Fakat bizim daha sonraki sayfalarda aktaracağımız izlenimlerimiz, onların aktarımından çok daha farklı. Gerçi dini akımları irdelerken ortaya farklı bilgilerin çıkmasını doğal karşılamak gerekiyor. Çünkü İslâm içerisindeki farklı dini akımların başvuru kılavuzları ve ansiklopedilere eksik bir biçimde girdiğini görüyoruz. **Hughes, Thomas Patrick'in "Dictionary of İslâm"**[29] adlı çalışmasında İslâmi akımları gösteren tabloya baktığınızda birçok yanlışı anında tespit edebilirsiniz. Bu alanda güvenilir bir monografi bulmak maalesef çok zor.

Beiträge zur Kenntnis
der
Derwisch-Orden der Bektaschis
von
Dr. Georg Jacob,
Berlin,
1908

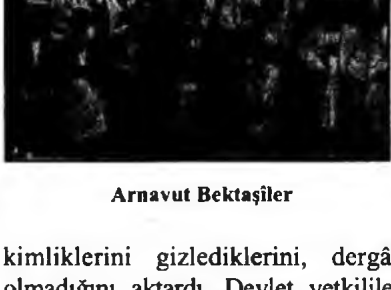
Dr. Georg Jacob'un Bektaşilik Öğretisi Üzerine Denemeler adlı çalışmasının kapağı

İslâmi akımlar hakkında şark kaynaklarında ise geniş ve kapsamlı bilgi bulmak mümkün. Bunu maalesef batı arşivleri için söylemek mümkün değil. Dönem dönem İstanbul'a gittiğimde satın aldığım kitaplar, **Ellis**'in raporları, **Dr. Karl**

[29] İslâm Sözlüğü, Hughes, Thomas Patrick, 1838-1911, London.

Süssheim'in ağırlıklı olarak Britanya Müzesi'nde bulunan Hintçe basılmış kitaplarını saymaz isek, batı arşivleri bu konuda yetersiz. Bu açığı kısa sürede kapatabilirsek, İslâm alanındaki bilgilerimiz biraz daha artmış olacak. Bu çalışmayla amaçlanan da bu zaten.

Bektaşî öğretisi hakkında bilgi toplamak için üç yol seçtik. Birinci yol şark kaynaklarında Osmanlı Türkçesi'yle kaleme alınmış eserlerdi. İkinci olarak Bektaşî Dergâhlarını ziyaret edip, dergâhın postnişinden bilgi almaktı. Üçüncü yol olarak bölgeye yapılan geziler oldu. Araştırmalarımızın tek yönlü olmaması için her üç yoldan bilgi toplamaya çalıştık. Ama kısa döneme kadar her üç kanaldan yeterli bilgi toplanamadı. İstanbul'da yaşayan arkadaşım **Prof. Giese**, İstanbul'da yaşayan Bektaşîleri tanıdığını ama kimliklerini gizlediklerini, dergâhlara da girmenin kolay olmadığını aktardı. Devlet yetkilileri de son zamanlarda batılı kişilerle irtibata geçen Türkleri hemen takibe alıp sorguluyorlardı. Arnavut Bektaşîliği üzerine yapılan araştırmaların, Türkçe kaynaklara göre daha zengin olduğunu tespit ettik. Bu kaynaklardan da yararlandık. Bektaşîliğin merkezi olan Likya'ya ulaşmak bizim için biraz masraflı oldu. Oradan gelecek bilgilerin neler olabileceği konusunda şimdilik elimizde net bir bilgi yok. Bu nedenle bu çalışmamda ağırlıklı olarak batılı kaynaklardan edindiğim bilgileri kullanmak zorunda kaldım.

Arnavut Bektaşîler

Sıkça adından bahsedeceğim **İbn-i Batûta**'dan yapılan alıntılara dikkatinizi çekmek istiyorum. **İbn-i Batûta**, orta çağın en büyük seyyahlarından biridir. 1324-1360 yılları arasında

Sultan Orhan Gazi'yi Bursa'da ziyaret etmiştir. **Batûta**, seyahatnamesinde Ahilik'ten bahseder. Ahilerin beyaz keçeden yapılma, arkaya sarkan yüksek bir başlık taşıdıklarını yazar. Bu tür başlıkları Yeniçeriler uzun bir dönem kullanmışlardır. **Batûta**, Adalia[30] Manastırına yaptığı ziyaret sırasında manastırdaki dervişlerin üzerlerindeki giysilerini tarif eder. **Batûta**'mn tarif ettiği başlıklar ile Yeniçerilerin başlıkları arasındaki benzerlik dikkat çekicidir.

Dikkat çekmek istediğim bir diğer konu da tıp alanında Almancadan Türkçeye çeviriler yapmış olan Şanizâde Ataullah Efendi'dir. Kendisi vak'anüvislik[31] görevindeyken Bektaşî olduğu öne sürülerek görevinden azledilip idam edilmiştir. İdam sonrası bulunduğu göreve "Üss-i Zafer" adlı eserinde Yeniçeri Ocakları ile Bektaşî Dergâhlarının neden kaldırılması gerektiğini yazan ve bunu rapor olarak Osmanlı Sultanı II. Mahmud'a sunan Hoca Esad Efendi getirilmiştir.

Hacı Bektaş Veli

Hacı Bektaş Veli'yi betimleyen bir kara kalem çalışması

Hacı Bektaş Veli ile ilgili günümüze kadar ulaşan bilgilerin bilimsel verileri eksik olmasına rağmen Türk kaynakları 12. ve 13. yüzyılda İran'dan[32] özellikle Horasan'dan Anadolu'ya gelen dervişlerden söz eder. Hacı Bektaş Veli'nin de Türkmenistan'ın Nişapur şehrinden Anadolu'ya geldiği, Horasanlı ünlü dü-

[30] [İ. Yazgan]: Adalia, aski çağlarda Attaleia olarak bilinen Antalya şehridir. Doğulu kaynaklarda Adalya, batı kaynaklarda ise Adalia ve bazen de Satalia olarak geçer.

[31] [İ. Yazgan]: Osmanlı Devleti'nin resmi tarihçisi.

[32] Mehmed Küschteri tarafından kaleme alınan ve tarafımdan çevrilen „Gölge Oyunu Tarihi" kitaba bak, sayfa 80.

şünür Ahmet Yesevi'nin[33] talebesi olduğu, kendi adına kurduğu rivayet edilen Bektaşîliği, Bursa'da yaygın olan Nakşibendilerden esinlendiği söylenir. Aktarılan bilgiler Hacı Bektaş Veli'nin 1337 yılında çıktığı bir gezide vefat ettiği yönündedir ama bu bilgi **John P. Browne**'ye[34] göre doğru değildir. **John P. Browne**, Hacı Bektaş Veli'nin ölüm tarihi olarak 1337 yılının "Bektaşîce"[35] kelimesinin sayısal bir değeri olduğunu söyler.[36] **John P. Browne**, Hacı Bektaş Veli'nin türbesinin Ankara vilayetinin güneydoğusunda, Ankara'ya 60 kilometre mesafede bulunan, dokuma halılarıyla ünlü, Kırşehir'e bağlı Suluca

---

[33] Tarik-i-âl-i-'Osmân, Kıraliyet Kütüphanesi. El Yazması, Viyana. Kanat No. 1022 (H.O 20a) Bölüm 20b; Evliya Çelebi, Seyahatname, İstanbul, 1314, cilt II, sayfa 133, cilt III, sayfa 13; Asad Efendi, Üss-i-zafer, İstanbul 1243, sayfa 199/200 Ahmet Yesevi üzerine, karşılaştır Safi's Raschalat'ain al-hajât, Farsca yazılmış bir eser, Biografiler ve Nakşibendi sözlerini içeren eser, Gothaer el yazması (Pertsch sayfa 121 ve devamı) 6. Bölüm, 1236, 1821'de basılan ve arşivimde bulunan Türkçeye çevrilmiş el yazması, sayfa 21 ve devamı. Ahmet Yesevi'nin soy ağacını veren 17. yüzyılın ünlü gezgini Evliye Çelebi.

[34] The Journal of the Royal Asiatic Society 1907 sayfa 535.

[35] 2 + 20 + 400 + 1 + 300 + 10 + 5. [İ. Yazgan: Bektaşice kelimesinin sayısal bir değerini araştırmama rağmen bir anlam veremedim. Bu konuda açıklaması olanlar, kitabı okuduktan sonra tarafıma iletirler diye burada vermek istedim.]

[36] A. Degrand, 1901 yılında Paris'de kaleme aldığı "Souvenirs de la Haute-Albanie" adlı kitabında, Hacı Bektaş Veli'nin ölüm tarihini Hicri takvimine göre 665, miladi takvime göre 1266 olarak verir. Bir sonraki sayfalarda ise Hacı Bektaş Veli'yi alıp I. Murat dönemine (1359) götürür ve özellikle o dönemin koşullarında değerlendirir. Bu açıdan verdiği bilgiler birbiri ile çelişir. Degrand'ın bilgileri kısmen, Hacım Sultan'ın Vilâjetnamesi'ndeki bilgilere dayanır. Bu bilgiler çok doğru bilgiler değildir, örnegin John P. Browne'nin arşivinde bulunan "The Journal of the Royal Asiatic Society" adlı ve 1907 yılında yayımlanan baskının 561 sayfasında "Kaza" olması gereken kelime "Haza" diye okunup çeviriye "Haza" diye yazılmıştır.

Karahöyük olarak verir ve çok ziyaret edilen türbelerden biri olduğunu yazar.

Hacı Bektaş Veli'nin Ortodoks Hristiyanlar arasında ciddi bir saygınlığı olduğu bilinmekte. İlginç olan Hacı Bektaş Veli'nin kurduğu rivayet edilen Bektaşîlik kurumuna yönelik yapılan suçlamalar, nedense Hacı Bektaş Veli'nin kişiliğine yönelik yapılmaz. Bu öğretinin, İslâm dininden farklı, içinde Anti-İslâm özellikleri barındıran bir akım olduğu ve Hacı Bektaş'ın yaşadığı bölgenin tamamında bulunan köy ve kasabaların Hacı Bektaş'a bağlı olduklarını söylememiz yanlış olmaz. Hacı Bektaş Veli'nin Bektaşîliği kurduğu yönünde elimizde kesin bir bilgi yok! Zaten ismiyle anılan akımın onun kurduğunu iddia etmek, **Gustav-Adolf-Vakfı**'nı, **Gustav Adolf** kurmuştur deme gibi bir yanlışlığa düşeriz. Tarık-i-âl-i-"Osmân[37] ve Taschköprüzâde,[38] Hacı Bektaş Veli ile Bektaşîlik arasındaki ilişkiyi reddederler. Ortak görüş, Bektaşîliğin Hacı Bektaş Veli'nin ölümünden sonra kurulup yaygınlaştığı yönündedir.

Hacı Bektaş Veli ve Yeniçeriler

Hacı Bektaş Veli'nin Yeniçerilerin kuruluş aşamasında hayır duasını esirgemediğini, onlara el verip sancak verdiği yönündeki rivayetleri kanıtlamak oldukça zor.[39] Hacı Bektaş Veli'nin Osmanlı'nın yeni kurulan askeri birliğe "Yeniçeri" ismini koyduğu kanıtlanmasa da Yeniçerilerin giydiği beyaz, keçeden yapılan başlık[40] ve omuza kadar uzanan bölümünün

---

[37] Tarık-i-âl-i-'Osmân, Viyana Kıraliyet Kütüphanesi, El yazması.

[38] Terdscheme-i-Scheqâyq I sayfa 44; karşılaştır, Esad Efendi, Üss-i-zafer, İstanbul, yıl 1243, sayfa 200.

[39] Nöldeke'den birer fotokopilerini aldığım, Sa'deddin'in daha eski olan Neschri'nin kitaplarında bu bilgiyi destekleyen veriler var.

[40] Yeniçerilerin başlık ve üniformalarıyla ilgili konuyu karşılaştır, Münih Şark Cemiyeti Yıllığı 1902/3, sayfa 64/5.

"Hacı Bektaş Veli'nin abasının kol yenisini" simgeliyor rivayetini biraz irdelemek gerekiyor.

Osmanlı okcusu (Solak)

Bu rivayetin doğruluğunu araştırmak için Yeniçerilerin başlıkları hakkında bilgi edinmeye çalıştık ve gördük ki ortaya ilginç bilgiler çıkmakta; tanınan ve oldukça eski çizimlerden biri olan, **Bernhard von Breidenbach**'ın[41] 1481 yılına ait olan gravürde Yeniçerilerin omuzlarına doğru sarkan parçanın üzerine bir kaç püsküllün yerleştirilmiş olduğu görülür. Bu püsküllerin benzerini Yeniçeri Solaklarının[42] taktıkları başlıklarda görmek mümkün. İtalyan **Gentile Bellini**'nin[43] Britisch Museum'da bulunan bir gravüründe buna benzer bir başlık çizilmiş. **Bellini**'nin Britisch Museum'daki gravür ile **Breidenbach**'ın gravür çizimleri aynı tarihsel döneme denk düşmekte.[44] Geçmişte bu tür yüksek başlıkların Asya ve Avrupa'da sevilerek takıldığı biliniyor. Yeniçerilerin, dervişler tarafından kutsanmış sayılan bu başlıkları uğur getirmesi için taktıklarını varsayıyoruz. **İbn-i Batûta**'nın seyahatnamelerine bakıldığında ise Osmanlı yöneticilerinin başlıkları Hacı Bektaş Veli öncesi Ahi geleneğinden devraldığı yönünde bir düşünce yürütebiliriz.

Bernhard von Breidenbach'ın 1481 yılına ait gravürü

---

[41] [İ. Yazgan]: Bernhard von Breidenbach, doğum 1440, ölüm 5. Mayıs 1497, Almanya Mainz, üst düzey yetkili ve Mainz Başpiskoposu, dönemin seyyahı.

[42] **Solaklar:** Yeniçerilerin okçu birliğine verilen ad.

[43] [İ. Yazgan]: Gentile Bellini: Venedikli ressam ve gravürcü. Belleni, Fatih Sultam Mehmet'in portesini çizmiş olan kişidir.

[44] Gentile Bellini, Paris 1888.

Osmanlı kadını

Başlıktan omuzlara kadar uzanan parçanın batı ülkelerinde moda olduğu ve Asya'da kullanılanlarla benzerlikler taşıdığını yukarıda belirttik.[45] Hatta bunun tahmin edilenden daha yaygın kullanıldığı elimizdeki kaynaklar göstermekte.[46] Bu başlıkları İtalyan **Bellini**'nin çizimlerinden de takip etmek mümkün. Yeniçeri Solaklarının başlıkları ile Osmanlı kadınlarının taktığı başlık arasındaki benzerliğe dikkat çekmek isterim. Osmanlı kadınlarının taktıkları başlıklar, Yeniçerilerin başlığına göre daha sade, yukarıya doğru incelmekte ve omuzlara sarkan bölüm yok.

İkinci olarak Yeniçerilerin başlıklarına taktıkları püsküllerin bir benzerini **Prusya Hussar Birlikleri**'nde görev yapan askeri subaylar takmışlar.[47] **Prusya Genarali Hans Joachim von**

---

[45] İbn-i Batûta II Paris 1877.

[46] Bu tür başlıklardan sarkan parçaların Ortaçağ Avrupası'nda yere kadar uzandığını ama zamanla ortadan kalktığını düşünüyorum.

[47] Yeniçerilere benzeyen Polonyalı süvari erlerinin giysileri hakkında maalesef yeterli bilgiye ulaşamadım. Felix Blumenthal, Zur Gesichte des I. und Leib-Husaren-Regiments, Berlin 1884, sayfa 2'de bu konu hakkında şöyle yazar "Fiedlich Wilhelm I. tarafından kurulan Prusya Askeri Birliği'nin başlarına taktıkları başlıkları askeri birliğin kurulmasından sonra mı yoksa daha önce mi kullanılıyordu bilemiyorum. Daha önce kahverengi ağırlıklı kıyafet taşıyan hafif suvari erleri, yani Husaranlar, kahverengi bir pantolon giyerlerdi. Bunu doğulular "Salvar" olarak adlandırıyorlar." Freiherr von Wechmar, Braune Husaren, Berlin 1893, sayfa 85, adlı kitabında "Colpack'lar (Askeri Suvari Birlikleri) zaman içerisinde askeri müzik yapan Kasselpaukelere (Askeri Bandolara) dönüştüler" der. Bak ve karşılaştır; Resim, Osmanlı Askeri Atlı Piyadeler; Ungarische Kriegsgeschichtliche Denkmäler in der Milleniums-Landes-Ausstellung, Budapest 1896, sayfa 640 ve 641.

Ziethin'in[48] eski yağlı boya resimlerine bakıldığında kalpağının hemen üzerindeki uzunca püsküller görülür. Bu püsküller Macar süvarilerin kostümlerinde karşımıza çıkmakta, hatta günümüzde Macar süvarilerini simgeleyen oyuncak mini figürler bu püsküllerle süslenmiş durumda.[49] Macar Kralı **Kuruczen**'in kalpaklı büstlerini bu püsküller süsler.

Yeniçeri başlıkları

Hacı Bektaş Veli'ye addedilen, Yeniçerilerin başlıklarından omuzlarına uzanan bölümün Hacı Bektaş Veli'nin abasının kol yenisini olduğu rivayetini Ahmet Cevdet Paşa[50] 1883 yılında İstanbul'da yayımlanan Tarih-i Cevdet adlı çalışmasında şöyle anlatılır: *"Orhan Gazi zamanında kurulması düşünülen askeri birliğe dua edip güç vermesi için Hacı Bektaş Veli'ye gidilir. Hacı Bektaş Veli, ziyaretçilerine mantosundan birer parça verir ve yeni kurulacak askeri birlik için dua eder. Ziyaretçiler, Hacı Bektaş'tan aldıkları parçaları öpüp başların üzerlerine koyarak Hacı Bektaş Veli'ye saygı ve hürmetlerini sunarlar"*. 1783'de İstanbul'da Rus elçisi olan **Reimer, St. Petersburg**'a gönderdiği bir yazıda bu olayı biraz farklı anlatır; *"Yeniçerilerin başlarında keçeden yapılmış, geniş, zevksiz, omuzlarına kadar sarkan başlıkları vardı. Başlıkların Hacı Bektaş Veli'nin abasının geniş kol yenisini simgelediği söylenir. Omuzlara*

---

[48] Tarihsel potre çalışması (Münih 1885), 1769 yılında Berger'in 1782 yılında ressam Terbuschen tarafından çizilen yağlıboya tablolarında yanlarında duran sapkaları görmek mümkün.

[49] Macar Ulusal Tarihi, Milleniums-Landes-Sergisi, sayfa 85.

[50] [İ. Yazgan]: Ahmed Cevdet Paşa veya Lofçalı Ahmed Cevdet Paşa, 26 Mart 1822, Lofça - 1895, İstanbul. Osmanlı Devleti'nde on dokuzuncu asırda yetişen Türk devlet ve bilim adamı, tarihçi, hukukçu, şair. "Tarih-i Cevdet" adıyla bilinen ve Osmanlı tarihini anlatan on iki ciltlik eserin yazarıdır.

sarkan bölümün ise Yeniçerileri kutsama sırasında Hacı Bektaş Veli'nin bir askerin başına elini koyduğu, o sırada abasının askerin omuzuna uzanması sonucunda ortaya çıktığı yönündedir."

14. yüzyılda Osmanlının kurucusu Orhan Bey'i de ziyaret etmiş olan **İbn-i Batûta**,[51] seyahatnamesinde, Antalya civarında yaşayan Ahi[52] Dervişlerin başlıklarından bahseder. O dönemde Yeniçeri ordusu daha kurulmamıştır. Dervişlerle ilgili oldukça fazla bilgi toplamış olan **İbn-i Batûta**, Ahi-Dervişlerin başlıklarını şöyle anlatır: *"Başlarında yün keçeden yapılma beyaz renkli bir başlıkları vardı. Başlıkların üst kısmına elle lang[53] genişliğinde bir parça eklenmişti."* Dervişlerin taktığı ve kutsal sayılan bu tür başlıklar yeni kurulan Yeniçeri ordusuna şans getirmesi için uygun görülmüş olabileceğini yukarıda vurgulamıştık. Ama bu başlıkları, Bektaşîlerin giydikleri "sikke"[54] ile karıştırmamak gerekiyor, çünkü her iki başlık arasında bir benzerlik yok.

Yeniçeri Ağası

Sıraladığımız tüm bu veriler doğrultusunda Yeniçerilerin kullandıkları başlıkların şeklî şemaili ile batıda kullanılanlar arasında güçlü bir bağ olduğu gerçek. Bu bağ çok sıkı olmasa

---

[51] [İ. Yazgan]: Orta Çağın en büyük seyyahı ve İbn-i Batûta diye bilinen Seyahatnâmenin yazarıdır.

[52] [İ. Yazgan]: Ahilik; mesleki bir kurumdur. Ahi sözcüğü kardeş anlamına gelir. Kimilerine göre de Ahi sözcüğü cömert, eli açık gibi anlamlar taşır.

[53] [İ. Yazgan]: Eskiden terziler arasında kullanılan ölçü birimi.

[54] [İ. Yazgan]: Sikke: Bektaşilikte tâc önemli bir sembollerden biridir. Tâc özel bir törenle giyilir ve manevi anlamlar ihtiva eder. Tâc giymek Bektaşilikte olgunluğa ulaşmak için muhakkak yerine getirilmesi gereken kurallardan biridir.

da karşılıklı etkilenme olmuş. Aslında bu sorulara doğru cevap verebilmenin tek yolu kostüm tarihini içeren çalışmaları incelemekten geçiyor. Fakat maalesef buna şimdilik ne zaman var ne de imkân.

Esad Efendi, Hacı Bektaş Veli adına Yeniçeri Ocağında bulunan babalarla ilgili şu bilgileri verir: *"Yeniçeri Ocağında bir Bektaşî babası doksan dört ortasında bulunurdu. Saçlarını uzun bırakıp*[55] *kaşlarını tıraş etmezlerdi.* **"Ignatius Mouradgea d'Ohsson'**da[56] çalışmasında Yeniçeri Ocağında kalan Bektaşî babaları hakkında şunları yazar; *"Sekiz Bektaşî ileri geleni Yeniçerilerin kaldıkları ocaklarda kalırlar, Yeniçeri Ocağında geçit törenlerinde yeşil elbiseleriyle Yeniçeri Ağasının atının yanı sıra yürüyüp sultanın ordusuna duacı olurlardı."*

Saz çalan Yeniçeri

Hacı Bektaş Veli ve Yeniçeri ilişkisini doğru bir şekilde ortaya çıkartabilmek için, Hacı Bektaş Veli ile ilgili tüm tarihsel kaynakların araştırılması gerekmekte. Yaşadığı döneminde ve sonraki dönemlere ait el yazma eserlerin tümünün belirlenip taranması lazım. Yeniçerilerin kuruluş aşamasında Bektaşîlikle ilgili anlatılan hikâyeler pek gerçeği yansıtmıyor ama ilişkiler tarihsel süreçte doğal bir gelişim göstermiş, günlük yaşamın içerisinde gelişip biçimlenmiş. Yeniçerilerin ticaretle

---

[55] Sancak Tepede yaşayan Tahtacılar, Bektaşî Dergâhına bağlılar, (bak, Archiv für Anthropologie XIX sayfa 25), saçlarını tıraş etmezler, zorunlu kalmadıkca uzamış saçlarını kısaltmazlar. Bu gelenek diğer akımlar gibi, Kadiri akımında da vardır.

[56] [İ. Yazgan]: Ignatius Mouradgea d'Ohsson, 1740 yılında zengin bir Ermeni Katolik ailenin oğlu olarak İstanbul'da doğdu. Kaleme aldığı Tableau gânârai de L'Empire Ottoman adlı eseri büyük boyda üç cilt halinde yayımlanmıştır.

uğraşmaya başlamasıyla birlikte Bektaşîlik etrafında daha fazla kenetlenmişler.

Bektaşîliğin Yezidilik ve diğer dini akımlara karşı Osmanlı tebaasında oynadığı tarihsel rolünü de iyi irdelemek gerekir. Osmanlı'nın fetihlerinde, büyüme ve gelişmesinde Yeniçeriler önemli bir güçtü. Yeniçerilerin ruhani liderleri Bektaşî babalarıydı. Osmanlı sınırları içerisinde baş gösteren ayaklanmalar Yeniçeriler tarafından bastırıldı. Dönem dönem yönetime karşı başkaldırdılar, sonunda kendileri de tarihe karıştılar. 1527 yılında Hacı Bektaş Veli soyundan geldikleri varsayılan Kalender Çelebi, Sultan Süleyman'a karşı Karaman'da büyük bir ayaklanma başlattı.[57] Osmanlı, başlayan isyanı bastırmak için hazırlıklarını yaparken, Yeniçeri Ocağına gelen bir Bektaşî babası, Esad Efendi'nin anlatımına göre Yeniçerilere şöyle seslenmiş; *"Oooo aptal herifler, yaşamınızı neden feda ediyorsunuz? Yazıklar olsun sizlere! Boş ve güzel sözlere kanıp şehitlik mertebesine erişeceğinizi mi zannediyorsunuz? Ölümünüz bir boka yaramayacak! Na'şınızın bir kutsallığı olmayacak. Niçin buna müsaade ediyorsunuz? Bakın, Osmanlı Sultanı günü gün ediyor. O' Frenklerle eğlenirken, siz uçsuz bucaksız dağ tepelerinde gebereceksiniz!....."*.

Yeniçeriler

Bektaşî dedelerinden Haydar Baba, Sultan Selim'i deviren Yeniçerilere övgüler düzerken, Alemdar Mustafa Paşa'ya[58]

[57] Petschevi, Tarih I, İstanbul, 1283 sayfa 120 ve devamı, Hammer, Geschichte des Osmanischen Reiches, cilt III sayfa 67 ve devamı.

[58] Esad Efendi, sayfa 204. [İ. Yazgan]: Alemdar Mustafa Pasa. Osmanlı sadrâzamı. Rusçuklu Hoca Hasan Ağa'nın oğludur. Yeniçeri ocağından yetişti. 1768-1774 Osmanlı-Rus harbinde bölüğünün bayrağını taşıdığından dolayı, Alemdâr veya Bayrakdâr ünvânı verildi.

Kazak Abdal

karşı ayaklanmaları için Yeniçerileri kışkırttığı söylenir. 1826 yılında acımasız bir şekilde Yeniçerileri ortadan kaldıran Osmanlı Padişahı II. Mahmud, hızını alamayıp Yeniçerilerin manevi dünyalarını besleyen Bektaşîlere[59] yönelip, Bektaşî Dergâhlarını kapattı. Üssi-i Zafer[60] adlı kitabın yazarı Hoca Esad Efendi, kitabında ortaya atmış olduğu iddialarda, Bektaşîliğin kâfir ve sapkın bir mezhep olduğunu vurgular ve ortadan kaldırma nedenlerini sıraladıktan sonra şunları yazar; *"Sultan II. Mahmud yayımladığı fermanla Bektaşîlere karşı bir dizi önlemler aldığını duyurdu[61]. Bu ferman, üst düzeyde önemli devlet adamlarının katıldığı toplantıdan sonra ilan edildi. Toplantıya katılanlar arasında eski ve yeni sadrazamlar, eski ve yeni şeyhülislamlar, devlet ricalinden meşrevete memur olanlar ve dönemin tarikat şeyhleri katılmışlardı. İstenen düzenlemeyi*

---

[59] Caussin de Perceval, Précis historique de la destruction du Corps des Janissaires par le Sultan Mahmoud, Paris 1833. Pek adına yakışır bir kitap değil!

[60] [İ. Yazgan]: Üssi-i Zafer, Osmanlı Devleti tarihinin önemli olgularından olan Yeniçeri Ocağı'nın neden kaldırılması gerektiğini anlatan bir eserdir. Hoca Esad Efendi, taraf olarak olayların içinde yer almış ve olayların dozunun artırılması için saray hizmetinde bulunmuştur. Hoca Esad Efendi, eserine Bektaşîlerin ortadan kaldırılmasına ilişkin bir de başlık koymuştur. Bu başlık; "Zındık, Mülhid yapılı Bektaşilerin izalesi ve İslâm beldelerinin aşağılık sapık topluluklardan tasfiye edilmesi beyanıdır", şeklindedir.

[61] [İ. Yazgan]: 1826 yılında Yeniçeri Ocağını kapatıp, Bektaşîliği yasaklayan Sultan II. Mahmud, çıkardığı 11 Ocak 1827 tarihli fermanla, "Anadolu'daki bütün Bektaşî tekkelerinin türbe mahalleri hariç bütün binalarının yıktırılmasını; eşya, emlak ve diğer gelirlerine el konulmasını" emretmiştir. Birçok Bektaşî tekkesi camiye dönüştürülmüş ve daha çok Nakşibendi tarikatına mensup şeyhlerin idaresine bırakılmıştır.

uygulamak için de mirasker Ali Bey, dönemin şeyhülislamı tarafından seçilen Seyyid Ali Remzi Efendi görevlendirilmişti."

Birçok Bektaşî Dergâhı ki bunların sayıları İstanbul'da oldukça fazlaydı, yakılıp yerle bir edildi. Yalnızca Bektaşî mezarları bu yıkımın dışında kaldı.[62] Bektaşî babalarının bir kısmının hayatları bağışlandı ama yüzlerce Bektaşî babası Anadolu'nun çeşitli yerlerine sürgün edildiler. Sürgün yerleri ağırlıklı olarak Osmanlı memurları tarafından kontrol edilen müftü ve kadıların bulunduğu yerlerdi. Sürgüne gönderilenlerin çoğu gidecekleri yerlere ulaşamadan yollarda boğazlandılar. Bunlar arasında bulunan ve İstanbul-Eyüp kadılığı yapmış olan Şanizade Mehmet Ataullah Efendi de vardır. Şanizade Mehmet Ataullah Efendi, 1829 yılında Aydın'ın kuzeyinde bulunan Tire kasabasında üç Bektaşî babasıyla birlikte ulu orta idam edilmiştir.[63]

---

[62] Georg Rosen, Geschichte der Türkei sayfa 19

[63] [İ. Yazgan]: XVI. yüzyıl sonrası "Sünnilik" Osmanlının resmi ideolojisi haline dönüşüp XVII. Yüzyılın sonlarından itibaren Nakşilik hâkim tarikat olarak iktidarı ele geçirince yeni bir dönemin kapısı aralanır: Bütün "kapıkullarına" rağmen Osmanlı'ya yar olmayan Yeniçerilerin tasfiye edilmesi ve Bektaşî Babalarıyla birlikte binlercesinin katledilmesi resmi tarihe "Vaka-i Hayriye" (Hayırlı Olay) olarak geçmesi asla tesadüf değil. Bu uzun yıllara yayılan bir planlamanın neticesidir. Bu plan neticesinde, Yeniçerilerin tasfiye edildiği gibi, sayıları 700 civarında olduğu söylenen ve büyük bir ekonomik güce ulaşmış Bektaşî tekkeleri de tasfiye edilmiş, malları, mülkleri Nakşi tarikatlarının kullanımına sunulmuştur. Tekkelerle birlikte, Bektaşî Babaları başta olmak üzere, binlerce Bektaşî ve Bektaşiliğe yakın duran kişiler de öldürülmüştür. Peki, kimdir bu planları yapanlar? Bektaşiliğe karşı bu kin nereden beslenmektedir? Peki, öldürülenler? Öldürülenler kim? Tümü Bektaşî mi? Bektaşiliğe ilgi duyanlar? Yakın duranlar? Bu katliamdan nasıl etkilenmişlerdir? Peki, planları yapanlar? Yağma ve yıkımdan sonra nasıl ödüllendirilmişler? Bu soruları çoğaltmak mümkün ama biz soruları şimdilik bir kenara bırakıp planlayan kişi ile mağdurlara bakalım. Vaka-i Hayriye'yi planlayanların

Kin ve Nefret

Bektaşîlere karşı gösterilen kin ve nefret diğer dini akımlara gösterilmedi; örneğin 1829 yılında Sultan II. Mahmud, Mevlevi postnişini "Münsir"[64] unvanına layık görüp bu akımı ödüllendirdi. Bektaşî olmayıp Bektaşîlere yakın duruşuyla bilinen

---

başında Hoca Esad Efendi gelmektedir. Hoca Esaf Efendi, 1789 – 1848 yılları arasında yaşamıştır. Müderrislik ve meşihat mektupçuluğu yaptığı dönemde, Sultan Mahmud'a Üss-i Zafer adlı bir çalışma sunmuştur. Bu çalışma Osmanlı Devleti'nin önemli olgularından olan Yeniçeri Ocağı'nın neden kaldırılması gerektiğini anlatan bir eserdir. Hoca Esad Efendi, taraf olarak olayların içinde yer almış ve olayların dozunun artırılması için elinden geleni ardına koymamış, sonuna kadar sarayın hizmetinde bulunmuştur. Hoca Esad Efendi, Bektaşîlerin neden ortadan kaldırılması ile ilgili kitabın başlık bölümü şöyledir; "Bu Zındık, Mülhid yapılı Bektaşîlerin izalesi ve İslâm beldelerinin aşağılık sapık topluluklardan tasfiye edilmesi beyanıdır". Hoca Esad Efendi, Üss-i Zafer'i yazdığı dönemde müderrislik ve meşihat mektupçuluğu görevindedir. Şanizâde Ataullah Efendi ise o yıllarda Vak'anüvislik (devletin resmî tarihçisi) görevini yürütmektedir. Şânizade Mehmet Ataullah Efendi ayrıca (d. 1771- ö. 1826), XIX. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı İmparatorluğu'nda yetişmiş önemli bilim adamlarından biridir. "Beşiktaşi Cemiyet-i İlmiyesi" adlı kuruluşta bilim ve kültürün çeşitli alanlarında dersler vermiştir. Cemiyet, 1826'da Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasına paralel olarak Bektaşîlere karşı yönelik yürütülen büyük operasyon sırasında "mezhepsizlik" Bektaşîlik ve dinsizlikle suçlanıp, üyeleri sürgüne gönderilmiştir. Üyelerin arasında Şânizade Mehmet Ataullah Efendi de vardır. Ataullah Efendi Vak'anüvislik görevinden azledilir. Peki, onun yerine kimin atandığını biliyor muyuz? Vak'anüvisliğe Hoca Esaf Efendi atanmıştır. Üss-i Zafer'in yazarı Esad Efendi, bugün Alevilerin, Bektaşîlerin, Kızılbaşların başına gelen yeni "Vaka-i Hayriye"ler asla ama asla tesadüf değildir! Bunlar uzun yıllara yayılan planlardır. 186 yıl önce yaşanan "hayırsız olay" gibi.

[64] [İ. Yazgan]: Osmanlı Devleti'nin son dönemi ve Cumhuriyetin ilk yıllarında kullanılan Birinci Ferik rütbesinin üzerinde olan ve günümüzde en büyük rütbelerinden olan Mareşal rütbesine eş değer Osmanlı askeri rütbe.

Şeyh Saçlı,[65] Bektaşîlere yapılan haksızlığı kınamak için Galata Köprüsünde Sultan II. Mahmud'a hakaretler yağdırmıştır; **Abdolonyme Ubicini,**[66] bu olayın gelişimini şöyle anlatır: *"Padişah II. Mahmud muhafızları arasında Galata Köprüsü'nde ilerlerken, kalabalığın arasından biri öfkeyle ona doğru bir hamle yaptı; "Gavur padişah....., güvenilmez hükümdar....., bu yaptığın zulüm yetmiyor mu? Allah senin gibi zalimlerden hesap soracak! Kardeşlerimizin ibadethanelerini yakıp yıkıp yerle bir ettin, İslâmı hiçe sayıyorsun, Peygamber efendimizi hiçe sayıyorsun, bunun cezasını çekeceksin. Padişah, bir anlık panik ve telaşın arasında sesin geldiği yöne bakarak; "Kim bu kendini bilmez?" diye kızgın bir şekilde sadrazamına bağırdı. "Delinin biri bağırıyor galiba..." cevabını aldıktan sonra atını sürmeye devam etti. Öfkesi yatışmayan Şeyh Saçlı; "Deli mi? Deli değilim ben" diye devam etti... "Gavur padişah ve onun değersiz yaverleri, neden yaptınız bunu? Yüce Allah bana gerçeği söylememi buyurdu, soruyorum size..." Şeyh Saçlı, olay yerinde hemen tutuklandı ve idam edildi. İdam sonrası ruhu daha önce öldürülen arkadaşlarına kavuştu. Ertesi gün şehirde dilden dile dolaşan rivayet şöyleydi; gece boyunca parlak bir ışık Şeyh Saçlı'nın mezarının üzerinde dolanıp durdu."*

İçkinin yasak olduğu dönemlerde bir meyhaneyi basıp sahibini falakaya yatıran Yeniçeriler

---

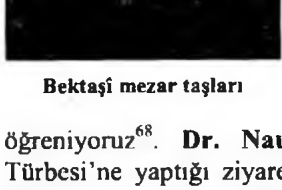
[65] Bektaşi Dergâhlarının yasaklanmasından sonra dergâha olan bağ gizli tutulmuştur.

[66] Abdolonyme Ubicini, Les Serbes de Turquie, I Paris 1865 sayfa 80.

Battal Gazi Tekkesindeki bulunan kazanlar

1826 yılındaki düzenlemenin ana hedefi yalnızca Yeniçeri Ocağının ortadan kaldırılmasını amaçlamıyordu ama bu düzenlemeden en fazla Bektaşî Dergâhları etkiledi. Bir daha eski güçlerine kavuşamadılar. Mal varlıkları ellerinden alınıp diğer tarikatlara devredildi. **Depont & Coppolani**'nin çalışmasında; *"Bektaşîlerin öğreti ve hatırası günümüz Türkiye'sini şereflendiriyor ama Bektaşîlerin artık Türkiye'de yaşamaları zor görünmekte."* tespitini yapar. Ben bunun pek doğru bir tespit olduğunu düşünmüyorum.

Bektaşî mezar taşları

Kaynaklar bize İstanbul dışında kalan Bektaşî Dergâhlarının hepsinin kapatılmadığını gösteriyor. Örneğin; Kırşehir ve Kayseri arasında bulunan Hacı Bektaş Veli Türbesi'nde[67] yüze yakın dervişin yaşadığını **Dr. Edmund Naumann**'ın kitabından öğreniyoruz[68]. **Dr. Naumann,** 1890 yılında Hacı Bektaş Türbesi'ne yaptığı ziyarette edindiği izlenimleri şöyle anlatır; *"Türbe, çevreden gelen maddi bağışlarla ayakta kalıyor. Çevrede bulunan 42 kasaba ve irili ufaklı 362 köy bu dergâha bağlı. Yardımlar buralardan geliyormuş. Dergâha her yıl borç*

[67] Qâmûs ul-a'lâm III sayfa 1905.

[68] [İ. Yazgan]: Hacı Bektaş Veli Türbesi'nin kapatılmadığı doğru bir bilgi. Yalnız 1826 yılında türbenin yönetimi Bektaşîlerin elinden alınıp Nakşibendilere verilmiştir. Türbeye postnişin olarak atanan Nakşibendi şeyhi zaman içerisinde kendi tarikatını terk edip Bektaşîliğe geçtiğini de vurgulamak gerekiyor.

payı[69] *olarak ödenen 1500 kilo kaya tuzu Tuzköyü'nden gönderiliyormuş. Böylece mutfağın yıllık tuz ihtiyacı da karşılanmış oluyor. Mutfakta kaynayan kazanlar için çok önemli ve ayrıca bu devasa kazanlar dergâha yeni gelen herkese gururla gösterilmekte. Kazanlardan yemek yiyenlerin kim olduğu hiç önemli değil. İster Hristiyan ister Müslüman, birlikte yemeklerini yiyorlar. Buraya akın akın gelen insanlar aynı zamanda dini görevlerini yerine getiriyorlar. Hacı Bektaş Veli'nin mucizeli gücüne olan inanç ve ona olan bağlılık inanılmaz. Türbeyi ziyaret eden insanlar Hacı Bektaş Veli'nin hayır dualarını almak için birlikte ibadetlerini yapıyorlar.*[70]"

18. yüzyılın başında Fransız gezgin **Paul Lucas**[71] da, Hacı Bektaş Türbesi'nde kendisine gösterilen misafirperverlikten çok memnun kalmıştır. **Lucas**, dergâhta bulunan zengin kütüphanenin çok dikkatini çektiğini, bazı kitapları satın almak istediğinde ise; "maddiyatla işleri olmayan, bilim ve ilmi kendilerine ilke edinmiş, âlimlerin kitaplarını okuyan bu insanlar, kitaplar satıldığında bilim ve irfanı kimden öğrenecekler?" cevabını aldığını yazar.[72]

Evliya Çelebi, seyahatnamesinde[73] ana dergâhın kuzeyine düşen Osmancık kasabasının Bektaşîlerin önemli merkezlerinden biri olduğunu, dergâhta yaşayanların neredeyse tamamının Bektaşî Dervişi olduğunu yazar. Evliya Çelebi, dergâhın içinde bulunduğu olumsuz duruma rağmen seyahatnamesinde

---

[69] [İ. Yazgan]: Hacı Bektaş-ı Veli'nin Vilayetname adlı eserinde Hacı Bektaş Veli'nin Tuzköy'deki tuz kaynağını bulup, Tuzköy halkına hediye ettiği yazılıdır.

[70] Dr. Edmund Naumann, Vom Goldenen Horn, Sayfa 94.

[71] [İ. Yazgan]: Paul Lucas, 1664 doğumlu bir Fransız tüccar. Mısır ve Yakın Doğuya üç uzun yolculuklar yaptı. Voyage du sieur Paul Lucas au Levant fait en MDCCXIV par ordre de Louis XIV dans la Turquieö 1724

[72] Paul Lucas, Aller neueste Reise in Klein Asia, Hamburg, sayfa 112.

[73] Evliya Çelebi, Seyahatname cilt II, sayfa 180.

Şehrin hemen üzerindeki Battal Gazi Tekkesi

dergâhı ve orada kalan dervişleri kollayan notlar düşmüştür.[74] Hacı Bektaş Veli'nin halifesi sayılan Koyun Baba Türbesi de buradadır. Osmanlı Sultanı II. Beyazıt, Koyun Baba Türbesi'ne dervişler için meydanın hemen yanında bir aş evi, kervansaray, tekke ve bir imaret inşa ettirmiştir. Türbedeki aş evi, sabah akşam gelip geçenlere hizmet vermiştir. Türbenin üzerinde bulunan çinko kaplamalar uzaktan bakıldığında dalgalı bir deryayı çağrıştırırken, hilal şeklindeki kubbenin de bakanların gözlerini kamaştırdığı söylene gelmiştir. Evliya Çelebi'nin Karadeniz de geçirdiği rivayet edilen bir gemi kazasında bir gözünden rahatsızlandığı ve bu türbede tedavi edildiği yönündedir. Evliya Çelebi'nin Koyun Babaya ait olan sikkeyi[75] de taktığı rivayet edilir. Evliya Çelebi, böylece Bektaşîlikte cihaz-ı fakr[76] olarak kabul edilen mertebeye ulaşmıştır.[77] Çelebi, kendisine verilen bu mertebenin Koyun Baba'nın mezarındaki ayette geçtiğini yazar.[78]

---

[74] Evliya Çelebi, Seyahatname cilt II, sayfa 181.

[75] Dervişlerin giydikleri şapkasının farklı bir formu.

[76] [İ. Yazgan]: Tâc, cihaz-ı fakr ve cihaz-ı tarikat denilen giysi ve sembollerden biri olup Bektaşî başlıklarının önemli bir grubunu tâc-ı şerîfler oluşturmaktaydı. Tâc sözcüğü üç harften ibaret olup tâ harfinin tamamlığa, elif harfinin doğruluğa ve cim harfinin cemale işaret ettiği bildirilmiştir (Eşrefoğlu Rumî, 2002: 55)

[77] John P. Browne, Evliya Çelebi'den alıntı.

[78] [İ. Yazgan]: Evliya Çelebi Bektaşî miydi? Bu soruya kafadan cevap vermek zor! Fakat buna yanıt verebilecek bir kaç veriyi sıralamak mümkün. Evliya Çelebi, Seyahatnamelerinde Bektaşî Dervişlerinden, Bektaşî Dergâhlarından,

Eskişehir'in güneybatısına düşen, Battal Gazi'nin mezarının bulunduğu dergâh ise Hacı Bektaş Veli müritlerinin buluştuğu bir merkezdir. Çevredeki yerleşim yerlerinin oluşmasında bu dergâhın önemli katkıları olmuştur. Hacı Bektaş Veli'nin müritleri Battal Gazi Dergâhına yakın bir tekke kurmuşlar ve bu tekkede insanlar arasında hiç bir ayrım yapmaksızın hizmet vermişlerdir. Hatta İslâm dışı kişilere bile kucak açmışlardır.[79]

---

tekkelerden sıkça bahsetmiş, ziyaret ettiği dergâhlardan sayfalar dolusu izlenim yazmıştır. Evliya Çelebi. bazen bu izlenimlerinin dışına çıkıp Bektaşî Dervişlerine karşı gösterilen olumsuz tutumlara karşı durup onları savunma pozisyonuna geçtiği yapıtlarında görülmekte. Bu üzerinde durulması gereken önemli bir nokta. Alman Oryantalist Georg Jacob, "Die Bektaschijje, 1919" adlı kitabında, Evliya'nın Osmancık daki dergâhta yaşayan Bektaşî Dervişlerine karşı gösterilen olumsuz tutuma karşı durduğunu ve onları savunduğunu yazar. Evliya bunun neden yapmıştır? Yapılan haksızlığa karşı durmak için mi? Ya da Bektaşiliği kendisine yakın bulduğu için mi? Bu soruları çoğaltmak mümkün. İkinci olarak, Evliya Çelebi'nin Hacı Bektaş Veli'nin hocası diye rivayet edilen Ahmed Yesevi'nin soyundan geldiği bilinmekte. Alman T. Menzel "Eski Türk Mistikleri" adlı çalışmasında Ahmed Yesevi'nin tek kız çocuğunun olduğu ve onun soyundan gelen Orta Asya'da çok ünlü kişilerin olduğunu yazar ve Türkler arasında Evliya Çelebi'nin de ismini verir. Evliya Çelebi, yapıtlarında bu bilgiyi doğrular. Başka bir rivayete göre Evliya Çelebi, Karadeniz de geçirdiği bir gemi kazasında bir gözünden rahatsızlandığı ve bu türbede dervişler tarafından tedavi edildiği, Koyun Babaya ait olan Sikkeyi de taktığı yönündedir. Evliya Çelebi, böylece Bektaşîlikte yüksek mertebeye ulaşmış olmaktadır. Evliya Çelebi, kendisine verilen bu unvanın Koyun Baba'nın mezarında bulunan bir ayette geçtiğini yazar. Tüm bunlara karşılık Evliye Çelebi, yapıtlarının bir yerinde; "Bektaşîler cümleten en azılı mezmûmdurlar" der. Bu Evliya'nın Bektaşîlere karşı kullandığı tek ama ağır bir suçlamadan biridir. Bu veriler ışığında, fazla iddialı sözler etmeden, hem kökenine hem de Evliya'nın takındığı tutuma bakarak, Evliya Çelebi'nin Bektaşîliğe yakın durduğunu söylemek mümkün.

[79] Evliya, Seyahatname III sayfa 13.

Bu tekke, önde gelen dergâhların hemen yakınlarına kurulan ufak tekkelere gösterebilecek örneklerden biridir.

Bursa şehrinde türbesi bulunan Abdal Musa'nın Bursa'nın fethine katıldığı söylenir;[80] Abdal Musa, Bektaşî felsefesinin en önemli temsilcilerinden biridir.[81] Evliya Çelebi,[82] Bursa'daki Bektaşî tekkesi olarak Akbıyık Sultan tekkesini gösterir ve kitabının ellinci sayfasında burayı bayramlık olarak tanımlar. Bu tanımlamayı 1302'de Bursa'da ölen İsmail Beliğ Efendi, Güldeste-i Riyâz-ı İrfân adlı eserinde onaylar. Geçmişte Bursa ile ilgili oldukça fazla bilgi aktarılmıştır. Esad Efendi de kitabının 20'inci sayfasında daha sonra bu Bektaşî tekkesinin Nakşibendi üyesi olan Ramazan Baba tarafından kullanıldığını yazmıştır.

Tahtacılar

1386 yılında I. Murat tarafından Osmanlı topraklarına dâhil edilen Klikya Bölgesindeki Sancak Tepe Bektaşîlerin yoğun yaşadıklarını araştırmacı **Dr. Felix von Luschan'ın "Tachtadschy, Andere Übereste Der Alten Bevölkerung Lykiens"**[83] adlı makalesinden anlıyoruz. Bu makaleden ileri-deki sayfalarda alıntılar yapacağız. **Dr. Felix von Luschan'ın** çalışmasına konu olan Tahtacılar,[84] karakteristik Bektaşî özelliklerini taşırlar. Fakat **Dr. Felix von Luschan** bu konuda

---

[80] Taschköprüzâde, Terdscheme-i-Scheqâyq I sayfa 44; Belix, Güldeste sayfa 213 ve devamı.

[81] Evliya II sayfa 46, Seyhulislam İshak Efendi Kashif al- Asrar sayfa 25, Samy's Qâmûs Ula'lâm I sayfa 527.

[82] Seyahatname II, sayfa 18.

[83] Tahtacılar ve Klikya'nın Diğer Eski Halkları, Antropoloji Arşivi, cilt 19, Braunschweig 1891 Sayfa 31.

[84] Tahtacılar etnik bir köken değildir, bu sadece onların mesleki olarak kereste ve tahta ticaretiyle uğraştıklarını gösteren simgesel bir tanımlamadır.

Bir Rufai Dervişi

yanılgıya düşmüş, Bektaşî[85] ile Rufailer[86] arasındaki farkı tam anlamadan Bektaşîleri Rufailere bağlayarak yanlış tespitlerde bulunmuştur.

İshak Efendi, kitabının 25. sayfasında Elmalı köyünün çok eski bir Bektaşî köyü olduğunu belirtir; **Dr. Felix von Luschan**, köyün önde gelen birçok kişisinin de Hacı Bektaş Veli'ye olan bağlılığından söz edip gözlemlerine şöyle devam eder; *"İnançları hakkında geniş bilgi edinmek şu ana kadar mümkün olmadı; şarap içmeleri, ramazanda oruç tutar görünmeleri, ama kendi dört duvarları içinde olduklarında yiyip içtikleri kesin. Şehirli olan dervişlerle olan gizemli ilişkilerinin yanı sıra bazılarının iyi bir Sünni gibi görünmeye çalışması ilginç! Sünniler bu duruma pek tepki vermezken olayı kabul eder gibi görünüyorlar. Ama arada onlar için "yarım Hristiyan" belirlemesi yapmadan da geri durmuyorlar."*

Tahtacılar

Dr. Felix von Luschan, Tahtacıların gizli öğretilerinin İsa'nın havarilerine benzeyen baba ve dedelerin üzerinden yürüdüğünü yazar. *"Aşiretler isterse az isterse çok nüfuzlu aile olsun, bağlı oldukları bir "babaları" var. Babaların politik bir ağırlıkları yok ama*

[85] Bektaşî'yi Bektaş olarak adlandırıyor, kurucu Hacı Bektaş Veli, Bektaş değil! Bu yanlışlık ikinci bir yanlışlığı beraberinde getiriyor. Meyers Lexikon'da bundan yola çıkarak aynı konuda iki makale var.

[86] "Zikir yapan dervişler" dendiğinde hemen Kadiriler ve onlara çok yakın olan Rifai akımı gelmekte, ama kesinlikle ve kesinlikle Bektaşîler değil.

dini bilgileri fazla; kendi ocakları içerisinde saygınlıkları çok ve oldukça etkinler. Bu nedenle kendi aşiretinin dışında bir kadınla evlenmiyorlar, neden niçin, pek mantıklı bir açıklaması yok."

Bektaşî Dergâhları

1826 kıyımı sonrası Bektaşîlerin tekrar toparlanması mümkün olmadı. **Depont&Coppolani,**[87] İstanbul civarında yalnızca zor bela ayakta kalıp varlıklarını koruyabilen Rumeli Hisarı, Çamlıca ve Merdivenköy gibi 8 tane Bektaşî Dergâhı olduğunu yazar. Edirne'de ise Bektaşî Dergâhlarından olan Hızır Tekke, 1641 yılında halktan gelen şikâyetler gerekçe gösterilerek kapatılmıştı. Kapatılma nedenlerinin başında dergâhın dışa açılan yeşil alanlarının olması ve yabancı kişilere konaklama imkânı sağlanmasıydı.[88] Bunlar tabii ki havadan sudan gerekçeler. 1826 yılında sarayın emriyle Dimoteka[89] Dergâhına bağlı Kızıl Deli Sultan Dergâhı ile Edirne yakınlarındaki 16 dergâh da kapatılmıştı. Evliya Çelebi,[90] Dimetoka'nın doğusunda, Edirne'nin güneyinde bulunan Baba Eski'deki Sarı Saltık Dergâhında ki burayı I. Murat, Edirne'yi kuşatmadan önce ele geçirmişti, az sayıda dervişin yaşadığını ve dergâhın Bektaşîlere ait olduğunu söyler.

---

[87] Depont & Coppolani, Les confréries religieuses musulmanes, Alger 1897, sayfa 531.

[88] Evliya Çelebi, Seyahatname III, İstanbul, 1314, sayfa 49/50.

[89] Esad Efendi sayfa 219. Bu yer fermanda açık bir şekilde belirtilmemiş, ama Kashif al- Asrar'ın 26 sayfasında Dimetoka geçmekte. Türkler orayı böyle adlandırır. Edirne'nin güneyinde bulunan bu yer I. Murat tarafından Osmanlı topraklarına katılmış ve bir dönem Osmanlı Sultanlarının rezidansı olmuştur. Sultan Beyazıt da burada doğmuştur. Bak; Jorga, Geschichte des osmanischen Reiches, Gotha 1908 sayfa 208.

[90] Seyahatname III, sayfa 481.

Türkiye'deki olumsuz duruma karşın Arnavutluk'ta Bektaşîlik daha güçlü bir konumdadır.[91] Tiran ve Croja'daki halkın büyük çoğunluğu Bektaşî'dir.[92] Bir zamanlar İskender'in kalesi olan bu yerlerde yaşayan Hristiyanların Bektaşîliği kabul etmeleri çok önemlidir.[93] Gerçi Bektaşîlerin Arnavutluk'un başkenti Tiran ve Skutari'den sürülmeleri 19. Yüzyılda[94] Hristiyan yanlısı Tepedelenli Ali Paşa'nın[95] çabalarıyla olmuştur.

Croja ve Tirana dışında, **Theodor A. Ippen**,[96] Bektaşîlerin yoğun yaşadıkları bölgeler hakkında şu notları düşer; "Bektaşîlik, Cermanika Bölgesi, Bulčise ve Martin merkezli Okštun Vadilerinde hala hüküm sürmekte. Arnavutluk'un orta kısmında bulunan Malakástra Bölgesi hala Bektaşîlere bağlı; Güney Arnavut bölgesindeki Korča, Kolonia, Leskovik, Premeti ve Ginokastra ilçelerinde varlıkları devam etmekte. Bektaşîlerin, Arnavutluk'un kuzey doğusunda, Prinzin'de Üsküb'de, Kalkandele ve Krěova da sayıları ise biraz düşüktür. Bosna'da günümüzde onlara bağlı dergâh yoktur". Evliya Çelebi,[97] Rusdschu ve Silistria arasında bulunan ve Hacı Bektaş

---

[91] Theodor A. Ippen, Skutari und die nordalbanische Küstenebene, Sarajevo 1907 S. 73.

[92] Degrand, sayfa 247.

[93] Türkler, geçen yüzyılın ortalarında, Kuzey Arnavutluk bölgesinde yaşayan insanların kendilerini hem Hristiyan hem de Bektaşî olarak ifade ettiklerini tesbit etmişler.

[94] Theodor A. Ippen, Skutari und die nordalbanische Küstenebene, 1907, sayfa 36.

[95] Tepedelenli Ali Paşa 1744 yılında bugünkü Arnavutluk'un Tepelen (Arnavutça: Tepelena) kasabasında doğdu. Zengin ve nüfuzlu bir ailenin çocuğu olmasına rağmen 1758 yılında babasının öldürülmesinden sonra ailesi nüfuzunu büyük ölçüde kaybetmişti. 1768 yılında zengin bir paşanın kızıyla evlendi ve Osmanlı Devleti hizmetinde hızla yükselmeye başladı. 1788 yılında Yanya valiliğine getirildi.

[96] Theodor A. Ippen, (1861-1935) Avusturyalı diplomat sayfa 73.

[97] Seyahatname III, sayfa 329.

Veli'nin en tanınmış dergâhlarından biri olan Mustafa Baba Dergâhını ziyaret ettiğinde son derece iyi ağırlandığını yazar.

Bulgaristan-Muncular köyündeki Demir Baba Tekkesi

Kendisini Bektaşî olarak tanımlayan bir diğer dergâh da Macaristan'daki Gül Baba[98] Dergâhıdır. Bu tanımlamayı Evliya Çelebi[99] de onaylar. Gül Baba'nın destanlarına bakıldığında Battal Gazi'nin destanlarından etkilenmiş olduğu gözlemlenir. Ayrıca Gül Baba'nın türbesi Bektaşîler tarafından korunmakta. Arkadaşım Dr. Ali Tchiskozade ile yaptığım bir sohbette, Girit Adası'nda da Bektaşîliğin olduğunu öğrenmiştim. Seyyahlar tarafından sıkça ziyaret edilen yerlerden biri de **Kahire Muqattam**'daki Bektaşî Dergâhıdır.

Bektaşîliğin Türkiye'nin önemli yerlerinde seyrek bulunmasının nedeni diğer dini akımların bazı bölgelerde güçlü olmasından kaynaklanıyor. Mevlevilerin merkezi örgütlenmesi Konya'dır. Ankara bölgesinde ise Hacı Bektaş Veli'nin mezarı bulunur ve örgütlenme ağırlığı orta Anadolu dur. Kastamonu bölgesi Şa'bânîlik'in kuruluş merkezidir. Bu örnekleri çoğaltmak mümkün.

Bektaşî Dergâhların başında bulunan kişiler "baba" olarak adlandırılmakta. Hristiyanlıktaki "peder" kavramına denk düşen bir tanımlama; Esad Efendi'nin yazdığına göre "baba" ve "abdal" unvanları Bektaşî Dergâhlarına bağlı kişiler tarafından

---

[98] [İ. Yazgan]: Gül Baba, XV. yüzyıl sonlarıyla XVI. yüzyıl başlarında yaşamış Bektaşî babası, derviş ve şairdir. Doğum yeri Amasya'nın Merzifon ilçesidir.

[99] [İ. Yazgan]: 1663'te Budin'i ziyaret eden Evliya Çelebi, seyahatnâmesinde şunları da yazmaktadır: "Gül Baba, bir çiçekli bahçe içinde, kurşun örtülü bir kubbede gömülüdür. Sandukası yeşil çuha ile örtülü olup, başında Bektaşî tacı bulunur. Etrafı çeşitli Kur'an âyetleriyle süslüdür."

kullanmakta. "baba"lar, bir üstleri "pir"lere bağlılar, dergâhın daimi üyelerine ise "mürit" denmekte, "musahip" ise dergâhın bağlı yol kardeşliği anlamına gelmekte.

Bektaşî Dergâhlarının her zaman çok sıkı bir örgütlenme içerisinde olduğu ortada. Bektaşîliğin Nakşibendilerde olduğu gibi kendi içerisinde gruplara ayrılıp ayrılmadığını bilmiyoruz. Örneğin; Nakşibendilerden ayrılan Halvetî[100] adında bir kolun olduğunu biliniyor. Bektaşîlikteki "pir" mertebesi, örneğin Konya merkezli Mevlevilerde ya da diğer dini yapılanmalarda olduğu gibi yalnızca babadan oğula devredilmekte.

Bektaşîlikte Giyim ve Semboller

Bektaşî dervişleri genellikle beyaz uzun bir manto üzerine yine beyaz olan işlemeli ceket giyerler. Eskiden başlarında kenarı kürklü bir şapkaları varmış. Evliya Çelebi bu şapkayı "sikke" olarak adlandırır. 1893 yılların başında Hacı Bektaş'ı ziyaret eden **Dr. Edmund Naumann**[101] Hacı Bektaş'taki dervişlerin giysileriyle ilgili izlenimlerini şöyle yazar; *"Avluda dolaşan dervişlerin üzerlerinde bol beyaz, kabarık giysiler, başlarında ise keçeden yapılmış uzun beyaz başlıklar vardı. Önde gelen dervişlerin ise üzerlerinde koyu renkli giysiler mevcuttu."*

Theodor A. Ippen,[102] Arnavut Bektaşîleri için; *"Başlarına taktıkları başlıkların hepsi aynı, yüksek, beyaz, silindir şeklinde ve sade. Her dervişin boynunda geniş ve kalın bir kordon ve kordona bağlı akik taşından yapılmış çok köşeli yıldızı*

---

[100] [İ. Yazgan]: Halvetiyye olarak bilinen bu akımın kurucusu olan Şeyh Ebu Abdullah Siracuddin'in eylemlerine paralel olarak dünya ve dünya nimetlerinden tamamen ayrılıp, kendini bütünüyle Allah'ı zikretmeye adamayı, inzivaya çekilmeyi öğütler.

[101] Edmund Naumann, Vom Goldnen Horn zu den Quellen des Euphrat, München 1893 sayfa 194.

[102] Theodor A. Ippen, sayfa 78.

Bir Bektaşî

çağrıştıran bir kolye taşıyorlar. Teslim taşı[103] *olarak adlandırılan bu kolye dervişlere çıraklık dönemi sonunda veriliyor. Kolyeden sarkan iplere zeytin formunda birçok beyazımsı gri opeke taşlar bağlanmakta. Bu taşlar Mezopotamya bölgesinde, Dürr-i-Nedschef'de, Nedschef taşları olarak adlandırılıyor. Nedschef, aynı zamanda Bagdat'ın*[104] *yakınlarındaki Şiiler için kutsal bir ibadet yeridir. Samy's Qâmûs ul-a'lâm'e göre teslim taşı yapımı kolye, jaspis-akik taşından üretilmekte. Taşın ana kaynağı Hacı Bektaş Veli'nin türbesinin bulunduğu yere yakın bir yerden de temin edilmekte."*

John P. Browne,[105] Bektaşîlerin bunu "teslim taşı" –"stone of contentment"- olarak adlandırdıklarını yazdıktan sonra, taş hakkında şunları yazar; *"kemer ya da kuşağa takılan taşların dervişlerin açlık duygusunu bastırdığına inanılır. Taşların manevi gücüne olan inançtan dolayı olsa gerek*[106] *eskiden üç tanesi üst üste takılırmış. Bunlara ek olarak, daha çok sembolik amaçlı olduğunu düşündüğümüz ve hala kullanılan semboller*

---

103 [İ. Yazgan]: Bektaşî dergâhına teslimiyet manasına gelen, dervişlerin boyunlarından çıkarmadıkları taştır. Teslim taşının iç yüzü Hz. Ali'yi, dışa bakan yüzü ise Hz. Muhammed'i temsil eder. Teslim taşı Bektaşî Dervişlerinin taşıdığı bir simgedir; 12 köşesi 12 imama denk düşer. Bektaşiler teslim taşını, yüzünü Allah'a dönmüşlerin taşı olarak tarif ederler. Teslim taşını taşımak, Pir'e bağlılığı ifade eder. Pir, yol ve erkâna giren dervişe, teslim taşını, tekbirlerle takar.

104 Meschhed, karşılaştır Degrand, sayfa 235/6.

105 John P. Browne, The Dervishes, London 1868 sayfa 148/9.

106 Kuşakla ilgili bilgi için karşılaştır, Seyhulislam İshak Efendi Kashif al-Asrar 8.

mevcut; örneğin balta[107]*, garip ama bir kulağa takılan tek küpe*[108]*, uzun bir değnek ve buna benzer ufak tefek sembolik takılar."*

Bektaşîlerle ilgili fotoğraf ya da buna benzer görsel malzemeleri **Ignatius Mouradgea d'Ohsson**'un **"Tableau General**'in" ikinci sayısında bulmak mümkün. Hatta **Jean Brindisi**'in "**Elbicea Atika Tafel 16**" adlı çalışmasında renkli bir resim mevcut. Ben bu resimlerin güvenilirliğinden pek emin olmamama rağmen yine de kaynak olarak vermeyi uygun buldum. Zaten var olanlardan daha iyisini de bulmak mümkün değil. **Dr. Felix von Luschan**, bu konuda Roma dönemine ait Limyra Tiyatrosu yakınındaki dergâhta yaşayan dervişlerin fotoğraf çektirme konusunda isteksiz olduklarını, fotoğraflarının çekilmesini istemediklerini yazar.[109]

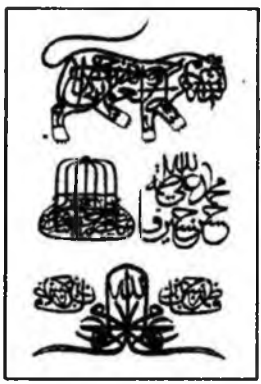
1.Taç 2. Aba 3. Hırka 4. Kemer 5. Neflr 6. Palhenk 7. Teslimtaşı 8. Tesbih 9. Kesko 10. Teber 11.Nefir

[107] Karşılaştır, Evliya Çelebi sayfa 11/181.

[108] Brown, adı geçen eser, sayfa 148; Antropoloji Arşivi, Çilt 19, 1891 sayfa 37; Theodor A. Ippen sayfa 78.

[109] Antropoloji Arşivi, Cilt 19, 1891 sayfa 37.

Gizli Hristiyanlık

Ali ve Aslan, Hacı Bektaş Veli ve Allah, Muhammed Ali, Fatma, Hasan ve Hüseyin

Öncelikle İslâm ilahiyatçıları sufizminin tarihsel yapısına bakıp şöyle bir yanlışlığa düşmemeliler. Çok yazılıp çizildiği gibi ilk yüzyıllarda etkin olan dervişler geleneksel olarak kökenlerini Arapların sofu geleneğinden gelen kişilere dayandırmışlardır. Buradaki temel amaç, kökleri peygamber soyuna bağlayıp ehlibeyt yolunda, kendilerini doğru yolda olan âlimler gibi göstermekti. Budist, Hristiyan ya da Yeni Eflatunculuk olarak görünmek Sünnilerin nazarında kabul görmüyordu. Bu yasaklı duruma düşmeyi beraberinde getiriyordu.

Sufizimin fikir babalarından olan Hasan al-Basri ve Şeyh Ma'ruf Karkhi ile ilgili eski yazıtlarda onların zahitlik[110] yoluna başvurduklarını gösteren hiç bir ibare yoktur. Ölümden sonrası tekrar dirilmek düşüncesi insanı harekete geçiriyor olsa gerek; insan Dünya nimetlerden elini ayağını çekip ahirette iyi bir yaşam için zahitlik yoluna başvuruyor. Bununla ilgili şöyle bir örnek vermek burada uygun düşebilir; Cüneyd, bir gün aynı zamanda Şeyh Ma'ruf Karkhi'nin öğrencilerinden olan amcası Sarî es-Saqatî'yi gözyaşları içerisinde bulur ve neden ağladığını sorar. Amcası; aksam çok sıcak olduğu için genç bir hurinin serinlemesi için soğuk su getirdiğini söyler. Rüyasına giren kişi, cennetteki güzel hurilerden biridir. Sarî es-Saqatî, rüyasına giren huriden kimin için yaratılmış olduğunu bilmek ister, huri; "kendisine sunulan soğuk suyu içmeyenler için" der. Bunu duyan

[110] [İ. Yazgan]: Çilecilik

Sarî es-Saqatî, elindeki soğuk su dolu sürahiyi fırlatıp kırar ve.....[111]

Fars kültürel dokularının semitik gelenekçiliğe dönüşmeye başlaması Türklerin batıya doğru ilerlemesiyle başladı. İslâm eserlerinin klasik dönemi gibi onun da klasik dönemi böylece başlamış oldu. Bu gelişmeyle birlikte sufizim dönemi de filizlenmeye, yavaş yavaş rahat nefes almaya başladı. Artık İslâm içerisinde farklı bir ruh hayat bulmuş, kendisine önemli bir yer edinmişti. Sufizim, bilgiçlik taslasa da, iş yapmaya devam ediyor, fikirlerin teoremlerini oluşturuyor, kangren olmamak için sistemini sağlamlaştırıyordu. Çok saldırgan değildi, daha fazla uzlaşma arayışı içerisindeydi, savaşa değil daha fazla ışığa ihtiyaç duymaktaydı.

Düşünce olarak aslında bütün dinlerin aynı şeyi talep ettiğini Farslı büyük tasavvufçular sürekli vurgulamışlardır. Bu tasavvufçular arasında Ömer Hayyam'ı sayabiliriz. Ömer Hayyam, "Kâbe de puthane de birer ibadethanedir"[112] der. Brockhaus Ansiklopedisi ise Hafız'dan şu alıntıyı yapar: "Eğer samimiyet yok ise Kâbe de puthane de aynıdır" Sa'di Butan, melek görünümüyle İbrahim Peygamber'in[113] yemek masasından ateşe tapanları dar görüşleri yüzünden haklı olarak kovduğunu

---

[111] Ibn Khallikan, Heinrich Ferdinand Wüstenfeld, sayfa 64/5.

[112] [İ. Yazgan]: Kâbe de puthane de birer ibadethanedir, Çan çalmak da kalblerin hakka giden sesidir. İhrap, kilise, tesbih, haç deyip şekle bakma, hakikatte hapsi de kulluk nişanesidir. (Ömer Hayyam)

[113] [İ. Yazgan]: İbrahim Peygamber, yaklaşık olarak MÖ 20. yüzyılda yaşadığına inanılan bir peygamberdir. Batı literatüründe Abraham olarak geçen isim; İbranice abba, Arapça'da abu (baba) ve İbranice am, Arapça'da amm (halk, kamu, amme, genel) sözcüklerinin birleşimden oluşur ve halkın babası anlamına gelmektedir. Musevilik ve Hristiyanlığa göre din büyüğü, İslâm'a göre peygamberdir. İshak ve İsmail'in babasıdır. Bu nedenle Yahudilerin İshak'ın soyundan geldiğine ve İsmail'in soyunun ise Araplar içerisinde devam ettiğine inanılır.

yazar. Türk topraklarında yeni yeni kök salmaya başlayan ve doğu gelenekleri ile biçimlenmiş bu yeni akım içerisinde Hristiyanlığın da güçlü emarelerini görmek mümkün.

Bektaşî ve Mevlevî tacı

1893 yılında Hacı Bektaş'ı ziyaret eden **Dr. Edmud Naumann**, Bektaşîler hakkında şu çarpıcı belirlemeyi yapar: Garip görünse de, nasıl olduğu bilinmese de, ilişki yumağı tümüyle aydınlatılmamış olsa da Bektaşîlik ile Hristiyanlık arasında güçlü bir bağlantı var. **Theodor A. Ippen**,[114] Bektaşîlerin Ortodox Müslümanlardan çok, Hristiyanlara daha yakın olduklarını yazar.[115] **Dr. Felix von Luschan**, Türklerin, Bektaşîlerin "yarım Hristiyan" olduklarına inandıklarını yazar.

1416 yılında Batı Anadolu'da heyecan yaratan büyük başkaldırıyı her derviş mutlaka anımsar.[116] Başkaldırının lideri olan kişinin Bizanslı tarihçi **Doukas**'ın[117] eserlerinden alıntı yaparak eğitim verdiği ve bu kişinin Hristiyanlığa hoşgörü ile baktığı bilinmekte. Şu ana kadar bu ayaklanma ile ilgili bildiğim

---

[114] Skutari, sayfa 73.

[115] Layard, Nineveh und Babylon, Zenker'in çevirisi sayfa 73.

[116] Joseph von Hammer, Geschichte des osmanischen Reiches I, sayfa 375 ve devamı; Zinkeisen, Geschichte des osmanischen Reiches I, sayfa 473 ve devamı; Abdurrahman Şeref Bey, Osmanlı Devleti Tarihi sayfa 144I; Jorga, Geschichte des osmanischen Reiches I Gotha 1908 sayfa 370, 375/6.

[117] [İ. Yazgan]: Doukas (d. yaklaşık 1400 – ö. 1462'den sonra), son Bizans İmparatoru XI. Konstantin Palaiologos'un hükümdarlığında tanınmış Bizanslı tarihçi. Bizans İmparatorluğu'nun son yüzyılı ve özellikle Osmanlı İmparatorluğu tarafından feth edilmesi hakkında en önemli kaynaklardan biridir.

kadarıyla yeterli bir araştırma yapılmadı. Kastamonulu Abdüllatif Lâtifi'in[118] ayaklanmayla ilgili verdiği bilgiler[119] de kuşkulu. Abdüllatif'in anlatımına göre ayaklanma öncesi bir dervişin Kur'an'daki Bakara suresini[120] göstererek: "Tanrı, gönderdiği elçiler arasında ayırım yapmaz!" dediğini bu nedenle Hz. İsa'yı, Hz. Muhammed'den üstün gösterdiğini ima etmiştir. Bu olayda da görüldüğü gibi, Abdullatif'in anlatımı çok karakteristik bir özellik içeriyor, kendi özgür dinamikleriyle gelişen bir olayı, yine bir yerlere bağlayıp bağnazca mahkûm edip olayı çarpıtıyor. Bu büyük ayaklanmanın lideri olan Dede Sultan[121] daha sonra çarmığa gerilerek katledilmişti.[122] Öldürülme şekline bakıldığında, bunun Hristiyanlığa bir gönderme olduğu hemen anlaşılmakta;

Moğollar birini çarmıha gererken

[118] Lâtifi, Abdüllatif (Ö. 1582/990) Lâtifi, Hatibzâdeler'den dir. Kastamonulu Lâtifi Çelebi diye anılır. Asıl adı Abdüllatif'tir. 1491 tarihinde Kastamonu'da doğmuş ve ilköğrenimini memleketinde yapmıştır. Âşık Çelebi'nin verdiği bilgiye göre, öğrenimini yarım bırakarak Kastamonu'dan ayrılmış, İstanbul'a gelerek kâtip olmuştur. Bu arada şiir de yazmaya başlayan Lâtifi, devrin önemli kişilerinden İskender Çelebi'ye sunduğu bir "Bahariye" kasidesiyle kendisini tanıtmış ve bu kasideye karşı Belgrat'ta imaret kâtipliği almıştır.

[119] Kastamonulu Latifi, Tezkire-i Latifi sayfa 56.

[120] [İ. Yazgan]: Diyanet Vakfı, bakara suresi 285. Peygamber, Rab'bi tarafından kendisine indirilene iman etti, müminler de iman ettiler. Her biri Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine iman ettiler. "Allah'ın peygamberlerinden hiçbiri arasında ayırım yapmayız. İşittik, itaat ettik. Ey Rab'bimiz, affına sığındık! Dönüş sanadır" dediler.

[121] [İ. Yazgan]: Börklüce Mustafa.

[122] Ducas XXI.

Sultan Baybars'ta[123] şarabın bir Hristiyan içeceği olduğunu söyleyerek şarap ticareti yapan bir tüccarı çarmığa gerdirmiştir. 1416'daki ayaklanmada Bektaşî adı tarihçiler tarafından telaffuz edilmez, çünkü o tarihlerde Bektaşîlik daha kurulmamıştı.

Bir Nusayri

Bektaşîlikte Hristiyanlık çizgileri oldukça fazla. Bunları şöyle sıralamak mümkün; Bektaşîlikte, İslâmi çevrelerce hoş karşılanmayan bekârlık[124] makamına saygı gösterilir. Evli olan bir Bektaşî, eş ve kızlarını çarşafa sokmaz. Bektaşî geleneğinde yabancı kişiler karşısında haremlik selamlık gibi gelenek yoktur. Şarap içip keyif çatmak, domuz eti yemek, Sünnilere Hristiyan eğilimlerini çağrıştırır. İshak Efendi de[125] kitabında Bektaşîlerin Hristiyan olduklarını ima ederken, Hristiyanlık ile Bektaşîlik arasında şöyle bir paralellik kurar; *"Bir tören şeklinde yönetilen Bektaşî ibadetlerinde[126] şarap, ekmek ve peynir Hristiyan rahiplerin sofrasında olduğu gibi bir lütuf gibi algılanıp sunulmakta."*

Degrad'ın[127] anlatımına göre Bektaşîlerin marifet ehline verilen, dergâhlardaki çilehanelerde 40 gün tutulan oruç, Hristiyanlıktaki oruca[128] benzemekte. Kâşifu'l-esrâr'a[129] göre gizli doktrin sayılan üç birlik öğretisi; Allah, Muhammet ve

---

[123] [İ. Yazgan]: Baybar, Memluklerin dördüncü sultanı. Asıl adı Seyfeddin olup, 1223 yılında Kıpçak ülkesinde doğdu.

[124] Ibn Batûta II, sayfa 261, III sayfa 79, 80.

[125] Kashif al- Asrar, sayfa 28/9.

[126] Kashif al- Asrar, sayfa 27.

[127] Degrad sayfa 234

[128] Erba'tn der Xalvetis üzerine bak. Ignatius Mouradgea d'Ohsson II, sayfa 308.

[129] Kâşifu'l-esrâr, sayfa 21.

Ali'den oluşmakta. **Huart**[130] çalışmasında, Bektaşî ile Nusayrilik arasındaki ilişkiyi şöyle yorumlar; "Nusayriler üçlü bileşime, ölümden sonra ruhun başka insanların vücudunda tekrar dünyaya döndüğüne, Tanrı'nın ise Hz. Ali'nin vücudunda tezahür ettiğine inanırlar. Tanrı aynı anda üç insanın vücudunda kendini gösterir. "Hz. Ali eşittir Tanrı'dır; Tanrı gökyüzüdür, gökyüzü "Mana"dır. Hz. Muhammed güneştir; Güneş "Bab"dır. Selman aydır; Ay "Hicab"tır. "Mana", "Bab" ve "Hicab" üçlemesi insan vücudunda kendini bulur ve yedi farklı çağda ete bürünür. Bu yeniden doğuşların en sonuncusu Hz. Muhammed zamanında gerçekleştiğini, "Mana"nın Abu-Taleb'in oğlu Ali"nin kişiliğinde kendini gösterdiğine inanılır.[131]

Bektaşîlik ile yakınlığı olan sufizim[132] geleneklerinde Hristiyan çizgilerinin olduğu biliniyor. Dinin içselleştirilmesi için gösterilen çabanın dışa yansımasındaki mütavaziliğe şöyle bir örnek verebiliriz: Kahireli El-Maruf Efendi,[133] oruçluyken sokakta su satan birine rastlar, satıcı; "suyumdan içene Allah-ü Teâla Hazretleri rahmet etsin!" diye bağırır. El-Maruf Efendi bu hayır duası geri çevirmez. Suyu içip orucunu bozar.[134] Bu durumu her iki yöne çekmek mümkün, cennet ya da cehennem. Hacca gidip sevap almak, kişinin içsel değerlerini dönüştürmeye, dünyevî değerlerden elini ayağını çekip en sonunda kendini aşabilmesine katkı sunar.[135]

---

[130] Extrait du Journal Asiatique 1880. Karşılaştır: Huart, La poesie religieuse des Nosairi, sayfa 6/7.

[131] Daha detaylı bigi için Renè Dussaud, Histoire et religion des Nosairis, Paris 1900, sayfa 62.

[132] Karşılaştır; tarafımdan basılan kitap, Divan Sultan Mehmeds des Zweiten, Berlin 1904.

[133] [İ. Yazgan]: Takiyeddin bin Muhammed bin El-Maruf Efendi, 1521-1585, Kahire dönemin medrese eğitimli bilginlerinden.

[134] İbn Khallikan, Heinrich Ferdinand Wüstenfeld VIII & IX, sayfa 120.

[135] Hafiz No. 508, Kur'an'a inanmaz, şarapla tatlandırılmasına inanır, bak: Nöldeke-Makaleler sayfa 1075.

Bektaşîler Dışarıya Karşı Takiye Mi Yapıyor?

Bektaşîlerin maruz kaldığı suçlamaların başında, dışarıya karşı takiye yaptıklarıdır. **Dr. Felix von Luschan** bu konu hakkında şunları yazar; *"Tahtacılar,*[136] *Sünni vatandaşlar ile birlikte olduklarında onlar gibi davranır ve onlara gibi hareket etmeye çalışırlar. Ramazanda oruç tutar gibi yapıp şaraplarını da içmekten geri kalmazlar. Domuz eti yerler. Zorunlu olmadıkça Sünniler gibi ulu orta beş vakit namaz kılmazlar."*

Dervişler bir arada

Bektaşîler gibi oruç tutmayıp, namaz kılmayan Karmat,[137] Haşhaşiyyin[138] ve Yezidilerden[139] bahsedebiliriz. Haşhaşiyyin - Alamut Kralı İbn al-Amir, 1161 yılında öldüğünde oğlu O'nun anısına tekrar

---

[136] Antropoloji Arşivi, cilt 19, sayfa 34.

[137] [İ. Yazgan]: Hamdan Karmat, Hamdan el-Eşaş, İsmâilî de Karmati mezhebinin kurucusudur Kufe bölgesi köylülerinden idi.

[138] [İ. Yazgan]: Haşişin ya da Haşhaşiyyin de denir. İngilizcesi Assassindir. Türkçesi ise Suikastçidir. Yüzyılda İsmaililiğin Nizarî kolundan çıkan bu topluluğun 15. yüzyıla dek faaliyetlerini sürdürdükleri sanılmaktadır. Kapalı bir topluluk olan Haşhaşiler (Suikastçiler) radikal bir din akımının takipçileri olarak ortaya çıktılar. Suikasti, Eyyubilere, Selçuklulara ve Abbasilere Tapınak Şövalyelerine Haçlılara karşı siyasi yaptırım aracı olarak kullandılar. Ayrıca üçüncü Haçlı seferi sırasında Haçlılara ve tapınak şövalyelerine de suikast yapmışlardır. Avrupa dillerine Haçlı Frankları tarafından taşınan Assassin sözcüğünün kökeni Haşhaşin dir.

[139] M. von Oppenheim, Vom Mittelmeer zum Persischen Golf II, sayfa 151, "Yediziler'in oruç ve ibadetleri farklıdır"

namaz ve orucu başlatmak için komşu ülkelerden yetkin kişiler getirmiştir.[140]

Ahmed Rıfat'ın[141] kapsamlı teolojik çalışmasında Bektaşîlerin kamusal alanda neden ibadet yapmadıklarının gerekçelerini bulmak mümkün. Bektaşîlerle iyi ilişkileri olan Türk dostlarım ise, Bektaşîlerin namaz konusunda çok farklı açıklamalarda bulunduklarını söyler. Bektaşîler, Allah sevgisinin insanı yüreğinde olması gerektiğine inanırlar, namazın İslam'da formalite gereği yapıldığına vurgu yaparlar.

Bu konuda şöyle bir örnek vermek yerinde olur; "İstanbul'daki bir dergâha bir yolcu misafir olmuş. Yolcu, akşam namazlarını kılarken herkesin duyabileceği bir şekilde dua ediyormuş. Durumu yadırgayan Bektaşî erenleri, avludaki kuyudan su çekip namaz esnasında Tanrı misafirine sunmuş. Namazının bozulmasına kızan yolcu kızgın bir şekilde bunu neden yaptığını sormuş. Erenler: "görüyorsun değil mi?" diye çıkışmış. "sen de her akşam Tanrı'dan bir şeyler isteyip onu rahatsız ediyorsun, O bundan çok mu hoşnut sanıyorsun." diye de eklemiş.

Namaz ve Bektaşî konusunda şu tarz şeylerde duymuştum; bir Bektaşî namaza durmak zorunda kalsa, bu kendisi için yalnızca formel bir durumdur. O' yalnızca bedenen oradadır, ruhu ise tam tersine kıbleye doğru namaza durup, ibadetini yapıyordur. Yani sözün özü; Bektaşîlikte içsel ibadet çok önemli rol oynamaktadır.[142]

---

[140] Max van Berchem, Epigraphie des Assassins. Extrait des Comptes rendus de l'Acadömie des inscriptions et belles-lettres 1897 sayfa 3.

[141] Ahmet Rıfat, Mirat- ül Makasit, 1871.

[142] Kashif al- Asrar, sayfa 12/3.

İshak Efendi,[143] diğer dini akımlarda yapılan zikir[144] törenlerinin Bektaşîlerde olmadığını, Bektaşîler de zikir yaparlar diyenlerin yalan söylediklerini yazar.[145] Mevlevilikteki semahlar gibi Bektaşîlerin de ibadetlerini meydan odasında[146] yaptıklarını belirtir.

Şucaeddin Tekkesi

Bektaşîler dini ayin ve anmalarını türbelerde de yaparlar. Türbelerdeki sandukalarda yatan kişiler her zaman Bektaşî geleneğinden gelmezler. Bu kişiler Bektaşî düşüncesine yakın, halkın gönlünde taht kurmuş, onların sevgisini kazanmış kişiler olabilir. Zaman içerisinde bu tür türbeler Bektaşîlerin dini ayinlerini yaptıkları geleneksel yere dönüşmüştür. Bahsedilen Bektaşî türbelere verilecek en iyi örnek Kahire-Muqattam[147] bölgesindeki türbedir. Bu türbenin fotoğrafını Franz Paşa'nın "Kairo" adlı kitabının 129. sayfasında bulmak mümkün.

Arnavutluk'ta ise Hacı Bektaş Veli'nin müritlerinden sayılan Sarı Saltık[148] türbesi vardır. **Croja**'da bulunan bu türbe Bektaşîler için önemli bir ibadet yeridir. Her Sünni'nin hac ziyareti yapma arzu ve isteği gibi, her Arnavut Bektaşî de, Sarı Saltık Türbesini yaşamında en az bir kere ziyaret etmek ister. Ayrıca **Croja**'da diğer Bektaşî erenlerinin mezarları da vardır. Evliya Çelebi yapıtlarında Edirne'deki Bektaşî türbelerinden

---

[143] Kashif al- Asrar, sayfa 26.

[144] Theodoreti Hsereticarum fabularum liber IV: De Meletianis qai sunt in Aegypto.

[145] John P. Browne, The Dervishes sayfa 154; karşılaştır Dr. Flix von Luschan: Antropoloji Arşivi XIX sayfa 35.

[146] Karşılaştır, Şemseddin Sâmi, Qâmûs-i-türkî.

[147] [İ. Yazgan]: Kaygusuz Abdal Türbesi.

[148] Manastır ve efsaneleri üzerine bak: Degrand sayfa 236-243.

çoğunlukla bahsetmiştir.[149] Çelebi, Mustafa Baba Tekkesinde bulunan Pir Pişuva'nın mezarının detaylarını anlatırken bu[150] tekkeden övgüyle bahseder.

Bektaşîler ramazan orucu yerine Muharrem[151] orucu tutarlar. Oruç, Muharrem ayının 1'den 10'nuna kadar sürer ve Hazreti Ali'nin oğulları Hasan ve Hüseyin'in öldürülüşünün yası tutulur. Aslında bu konuyu anlamak zor!. Sonuçta Hazreti Hüseyin Sünni İslâm'ın aşırı öncü savunucuların başında gelir. Bu duruma göre Osmanlı ordusunun askeri gücü Yeniçerilerin eğitimi ve yapılanması bu öğretiye göre biçimlenmiş olması gerekiyordu. Ama Osmanlı tercihini Hacı Bektaş Veli öğretisi doğrultusunda yapmış.

1826 yılında Bektaşîlere karşı yapılan kıyımda, Bektaşîler kendilerini korumak için Sünni mezhebine ait olduklarını deklare etmek zorunda kalmışlardır. Bu iyi bir niyet göstergesi aslında. Geçmişteki bu tür açıklamalara bakarak Bektaşîlerin inançlarına sadık kalmadıklarını, zor durumda kaldıklarında inançlarını inkâr ettiklerini söylememiz doğru olmaz. Bektaşîler için 1826 yılı özel ve zor bir durumdadır.

Bektaşîliği karakterize eden Şii ehlibeyt muhabbetinin[152] gizli doktrinini İshak Efendi, Kâşifu'l-esrâr'ın 21. sayfasında şöyle tanımlar; *"Hazreti Ali onların ilahıdır, Hazreti Ali'den sonra Nusayri gelir, Sultan II. Mahmud'un fermanına zebandırazlık[153] etmişlerdir. Hulefâ-i-Râşidîn[154] zamanında ilk*

---

[149] Seyahatname III, sayfa 475.

[150] Seyahatname III, sayfa 329.

[151] Karşılaştır: Esad sayfa 202, Degrand sayfa 23314.

[152] Ali'ye tapma, karşılaştır: Kashif al- Asrar, sayfa 19.

[153] **Zebandırazlık**: Terbiyesiz eleştiri, dil uzatma.

[154] [İ. Yazgan]: Hulefâ-i Râşidîn, râşid halîfeler yani doğru yolda giden, hak yol üzere olan, halefi bulundukları Muhammed'in yolunda yürüyen

üçüncü Halife'nin Hazreti Ali'den daha fazla yüceltilmesi ise bir Şii geleneğidir."

Degrand'ın[155] anlatımına göre ise Bektaşîler Bekir, Ömer ya da Osman isimlerini kullanmazlar. Bu isimlerden birine sahip olan kişi Bektaşî Dergâhına girmek isterse, ismini mutlaka değiştirmesi gerekmektedir. **Dr. Flix von Luschan** Tahtacıların[156] kullandıkları isimler hakkında şunları aktarır; *"En çok tercih edip sevdikleri isimler; Ahmed, Ali, Hasan ve Mehmet'tir. Ömer ve Bekir ismini kullanmazlar, Osman ismini korkutucu bulurlar, bu ismi olan Türklerden uzak dururlar."*

Bir Hurufi dervişi

Bektaşî ve Hurufilik İlişkileri

Hurufilik inancı,[157] erken yıllarda Bektaşîler tarafından kabul görmüştür. Kâşifu'l-esrâr'a göre Aliyyül-a'lâ,[158] Fazlullah Hurufi'nin öğrencilerinden biri olup Hurufilik düşüncesini yayan kişidir. Hurufilik günümüzde ağırlıklı olarak Bektaşîler tarafından temsil edilmekte; **John P. Browne**, Hurufilik ile ilgili yapıtların ağırlıklı olarak Bektaşî çevresinde bulunan kişiler tarafından bilindiğini yazar ve Hurufilik ile ilgili kitapların satın alması

halîfeler demektir. Bu tâbir; ilk dört halîfe Hazret-i Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali hakkında kullanılmaktadır.

155 Souvenirs de la Haute-Albanie, Degrand, sayfa 233.

156 Antropoliji Arşivi, cilt 19. sayfa 34.

157 Hurûfî inançı üzerine, E. G. Browne's Abhandlungen im Journal of the Royal Asiatic Society 1898 ve 1907 ve Gibb, A History of Ottoman Poetry I sayfa 336 ve devamı.

158 Aliyyül-a'lâ, ölüm 1419.

Bir Bektaşî

için kendisine yine o çevre tarafından teklif geldiğinden bahseder.[159] Hurufilikteki sembolik sayıların önceden İsmailoğulları'ndaki varlığı bilinmekte.[160]

Dr. Felix von Luschan[161] Tahtacıları ima ederek; *"Tahtacıların Kuran hakkındaki düşündüklerini öğrenmek zor"* der. "Kutsal kitabınız var mı?" diye sorduğunda buna müspet bir cevap verdiklerini yazar. Yanlarında Sünni birisi varsa onlardan önce davranıp *"onların kitapları yok!"* diye hemen cevapladığını yazar.

Tahtacılar, kutsal kitap altında doğal olarak Ferişteoğlu'nun Işık-nâmesi'ni[162] anlamaktalar. Kitap içerik olarak Dünyayı ilgilendiren olayları 32 harften oluşan Farisi Alfabesiyle açıklamaya çalışır. Son "vahiy" olduğu iddia edilen bu konuyu Hz. İsa[163] ismen zikr etmiş ama ilk defa Fazıl Hurufi tarafından dünyaya tanıtılmıştır. Ferişteoğlu'nun Cavidân-Nâme ya da diğer ismiyle Işık-nâmesi 32 bölümden oluşmakta. Bir kaç bölümü benim kütüphanemde mevcut. Bendeki bölümlerin İstanbul'da bulunan taş baskıdan derlenmiş olduğunu biliyorum.[164]

---

[159] Journal of the Royal Asiatic Society 1907, sayfa 534.

[160] Goldziher: Abhandlungen der kgl. Gesellschaft, der Wissenschaften zu Göttingen, Philologisch-histor. Klasse.

[161] Antropoliji Arşivi, cilt 19. sayfa 34.

[162] [İ. Yazgan]: Hurufiliğin sırlarının açıklandığı yapıtın adıdır. Fazlullah Hurûfî'nin Cavidannâmesi, konunun incelenmesi ile birlikte Ferişteoğlu tarafından yapılan çevirisidir.

[163] Fazıl Hurufi kendisini tanrı ilan ettiğinde.

[164] Dr. Felik von Luschan, Tahtacılar ile Yezidiler arasında ortak noktalar bulunduğunu söyler.

Hurufi felsefesinin İran ile ilgili ilişkilerini en iyi inceleyen ve bu konuda ayrıntılı bilgi aktaran **Polaks**'ın[165] anlatımları ise şöyledir; *"Farslılar, Ali bağlamında farklı mezheplere ait ve yeniden doğuşa inansalar da, Tanrı olarak Ali'ye tapmaktalar; Tanrının Ali ile yeryüzüne indiğine inanırlar. Bu biraz Hristiyanlık inancında Tanrının Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. Davut ve Hz. İsa'da vücut bulduğuna inanmak gibi bir şey. Hurufiler kendilerini Müslüman olarak görürler, Kuran'ın doğruluğundan şüphe duymazlar ama namaz kılmazlar, dua etmezler, İslam'da yasak olan yiyecekleri yerler. Bu nedenle Avrupalı gezginler bu kişilerle çok rahat anlaşırlar. Şarkı ziyaret eden gezginler kendilerine rehberlik edecek yardımcı aradıklarında Hz. Ali'ye bağlı olanları tercih ederler. Hurufilerin ruhani liderlerinin ikametgâh yeri Kirmenşah ve civarıdır. Ruhanî liderler olağanüstü bir saygı görür. Tanrının oğlu Hz. Ali, ülkenin her yerine vücut bulmuştur. Halkın çoğunluğu Demawend şehrinde oturur. Şehrin İsmi Dawudi ile ilişkilendirilir ve Dawudi Kazvin bölgesini işgal eden kişi olarak da bilinir."*

Nusayri inancı tüm İran'ı etkilemiş olsa da, Hz. Muhammet'in yoldaşı olan Selman-ı Farisi'nin[166] kutsal üçlükteki kabulü İran'da daha fazladır. Pers mistik akımları,

---

[165] Jakob Eduard Polak, Persien I, Leipzig 1865, sayfa 349.

[166] [İ. Yazgan]: İsfahan yakınlarındaki Cey Köyü'nde doğdu. Önce Mecusi, daha sonra Hristiyan, sonra da Müslüman olan Selman-ı Farisi'ye Selman ismi Peygamber Muhammed tarafından verilmiştir. Peygamberin ehlibetinden saydığı Selman-ı Farisi, İslâm'a etmiş olduğu hizmetler, Hz. Ali ile olan yoldaşlığı ve Muhammed'in ölümünden sonra Ali'nin safında yer alması gibi nedenlerle Alevilik ve Şii İslâm inançında da önemli bir yeri vardır. Aleviler, onu hem Yedilerden biri, hem de Kırklar Meclisi'nin pek azının kimliği bilinen erenlerinden biri sayarlar. Şiiler ve Alevilerce önde gelen Ali yandaşlarından Erkân-ı Erbaa'dan (Dört direk) biri sayılır.

Bogamiller[167] de görüldüğü gibi, Balkan yarım adasına kadar uzanmıştır. Bu uzanma Osmanlı'nın büyümesiyle birlikte daha kolay yaygınlaşmıştır. Bektaşîlik de bu felsefenin yayılmasında önemli bir köprü görevi üstlenmiştir. Ama buna rağmen İran üzerine yapılan çalışmalara şüphe ile bakan Türkler, bu şüphelerini: "Her kim okur Fârisî, gider dinin yarısı" tekerlemesiyle dile getirir[168].

Bektaşîlikte Şarap, Domuz Eti ve Masonluk

John P. Browne, Bektaşî Dervişlerinin masonlarla olan dostluklarını anlamakta zorlandığını belirtir. Türkler masonluğa olumsuz bakıp, masonluğu dinsizlik olarak algılar. Dinsizlik suçlamaları Bektaşîler içinde yapılır. Hangi nedenle, neye dayandırılarak yapılır bilinmez ama bu suçlamalar pek adı sanı duyulmayan, diğer derviş yapılanmaları içinde geçerlidir. Bektaşî yaşam tarzına hep şüphe ile bakılmıştır. Gizemli şarap konusu sürekli gündeme getirilir. Diğer derviş yapılan-

Dr. Felix von Luschan Likya Bölgesinde incelediği Tahtacılar

[167] [İ. Yazgan]: Bizans Anadolu'da hâkim olduğu zaman Pavlakiler isminde bir ırk Anadolu'da yaşamaktaydı. Bunlar Mani dinine mensup idiler. Bizanslılar bu Pavlakiler'i Balkanlara sürüyor. Balkanlarda bunlara Boğamiller deniyor. Bunlar Adriyatik kıyılarına, yani günümüzdeki Bosna kıyılarına yerleştiriliyorlar. Bizans devamlı bunlara zulüm yapıyor, her fırsatta eziyor. 1463 yılına gelindiğinde Fatih Sultan Muhammed o bölgeyi fethettiğinde Bogomiller' e özgürlük veriyor ve daha sonra onlar da isteyerek İslâmı kabul ediyorlar.

[168] Dr. Georg Jacob, Sultan Mehmed des Zweiten Divan, sayfa II.

maları için de geçerli olsa da şarap içiyorlar suçlaması ağırlıklı olarak Bektaşîlere yönelik daha hoyratça yapılmaktadır. Yeniçeri Ocağı ve Bektaşî Dergâhları ortadan kaldırırken Bektaşîlerin ev ve dergâhlarının kilerlerinde şarap fıçıları bulunduğu, fıçıların da Kuran sayfaları ile tıpalanmış olduğu yönünde ağır suçlamalara maruz kalmışlardır.[169]

Dr. Felix von Luschan, Likya Bölgesindeki antik Limyra tiyatro yakınlarında bulunan Bektaşî Dergâhında 1884 yılında rastladığı dervişlerin yanlarında mastika şişeleri olduğunu ve bunları yanlarından ayırmadıklarını yazar.[170] **Degrand'**ın[171] anlatımından anladığımıza göre Arnavutlukta bulunan Bektaşîlerin tavşan etine dokunmaktan bile çekindiklerini öğreniyoruz. Bunun lokal bir durum olmadığını **Luschan'**ın Tahtacılar üzerine yaptığı gözlemlerinden[172] anlıyoruz; *"tavşan ve hindi etini temiz bulmadıkları için onlara dokunmazlar ve kesinlikle tavşan eti yemezler."* **İbn-i Batûta**[173] kitabının II. bölümünde, Sinop kafirlerinin de tavşan etini yemediklerini, tavşan etinin Nusayriler için de yasak olduğunu belirtir.[174] **Chardin Voyages**[175] ise, yalnızca tavşana karşı olan bir tiksintiden bahseder. İslam'da tavşan eti yemek serbesttir, İncil'e göre ise tavşan eti yasaktır.[176]

1826'de Yeniçerilerin kaldırılmadan önce Bektaşîler kastedilerek: *"kim Ortodoksluğu yaymaya, övmeye kalkarsa başına geleceklerden kendisi sorumludur"* gibi tehditkâr açıklamalar yapıldığı bilinmekte. Evliye Çelebi bile kitabının II.

---

[169] Esad, sayfa 212.

[170] Antropoliji Arşivi, cilt 19. sayfa 34.

[171] Degrand, sayfa 234.

[172] Antropoliji Arşivi, cilt 19. sayfa 34.

[173] İbn-i Batûta 353

[174] Dussaud, Histoire et religion des Nosairis, sayfa 93.

[175] Chardin Voyages, sayfa 183.

[176] Ukraynada tavşan şeytan ile bir tutulur. Dähnhardt, Natursagen, sayfa 153.

bölümünde; *"Bektaşîler cümleten mezmûmdurlar"*[177] der. Evliya Çelebi bu cümleyi Osmancık Dervişleri için mi kullanmıştır, bilinmemekte ama daha önceki sayfalarda belirtildiği gibi kendisini iyileştiren mucize tedavi için Bektaşîlere teşekkür edip onlara şükranlarını belirttiğini biliyoruz.

İngiliz **Sir Paul Rycaut**[178] Bektaşîleri oğlancılık[179] ve ensest[180] ilişkiye girmekle suçlar. 1717 yılında Nürnberg'de basılan kitabın yazarı İngiliz **Sir Paul Rycaut,** Osmanlı İmparatorluğu ya da Türk İmparatorluğunun fikirlerinden oldukça etkilenmiş olsa gerek. İngiliz **Sir Paul Rycaut** kitabının bir yerinde; *"Livata eğilimleri vardır, müsaade edildiğinde bu tür günahları işlemeye yatkındırlar."* der. İsmailoğulları'da, Bektaşîlerin gizli gizli baküs âlemleri düzenlediklerini, Yezidilerin[181] de bu tür âlemler yaptığı hatta Nusayrilerin[182] de bunlara katıldığı iftiraları yayılmıştır. Bu iftiralara en fazla maruz kalanların başında kuşkusuz Kızılbaşlar[183] olmuştur. Hz. Ali'yi tanrı olarak bilmeleri,[184] muharrem orucu tutmaları, Sünnilerin gözünde Hristiyanlık[185] inancına yakın bir akım[186] olarak görülmelerini sağlamakta. Kızılbaşların Bektaşîlerle olan ilişkileri de oldukça yakındır, her iki inanç birbirlerine çok benzer.

---

[177] [İ. Yazgan]: Yerilmiş, beğenilmemiş ayıplanmış.

[178] [İ. Yazgan]: İngiltere Krallığının İstanbul'daki elçisinin kâtibi olarak 1661 yılından itibaren İstanbul'da bulunan ve buradaki gözlemlerinden yararlanarak Türkler hakkında kitap ve rapor yazan kişi, Sir Paul Rycaut-1628-1700.

[179] Sir Paul Rycaut Tableau de l'empire ottoman, 1709 sayfa 71.

[180] Sir Paul Rycaut Tableau de l'empire ottoman, 1709 sayfa 62.

[181] Layard, Niniveh und seine Überreste, sayfa 144.

[182] Dussaud, sayfa 153 ve devamı.

[183] Vdmböry, Allgemeine Zeitung, 27. Dezember 1877 Bl. 5419.

[184] Peter Lerch, Forschungen über die Kurden I, Petersburg 1877, sayfa XVII.

[185] The Journal of the Royal Geographical Society, London 1 868, sayfa 319.

[186] Reclus, Nouvelle Geographie universelle IX Paris 1884, sayfa 350.

Bektaşî dervişi

Dr. Felix von Luschan da Tahtacılar hakkında yapılan bu haksız ensest suçlamaların bir hayal ürünü olmaktan öteye gitmediğini, doğru olmadığını, uydurma olduğunu yazar.[187] Hurufilerin dünyevi ve ilahi sevgileri bir bütün olarak kaldıkça, sevgilerini kutsal doğuş ve varoluşta gördükleri sürece, kutsal şarabın gerçek şarap ile karıştırılması ya da benzetilmesi her zaman olacaktır. Yukarıda adı geçen tüm dini akımlar ve özellikle Bektaşîlik aslında İslâm ile Hristiyanlık arasında bir uzlaşma görevi görmüştür, aynen putperestlik ile Hristiyanlık arasında benzer bir görevi görmüş olan Gnostisizm[188] inancı gibi."

---

[187] Antropoliji Arşivi, cilt 19. sayfa 32/3.

[188] [İ. Yazgan]: Gnostisizm, Antik Mısır ezoterizmini, eski Yunan ezoterizmini (Platon, Pisagor), İbrani tradisyonlarını, Zerdüştçülüğü, bazı Doğu geleneklerini ve dinlerini, Hristiyanlığı eklektik bir tutumla sentezleyen, birçok tarikatın benimsediği mistik felsefeye verilen genel addır. Terim, eski Yunancadaki "sezgi veya tefekkür yoluyla edinilebilen bilgi" anlamındaki "gnosis" sözcüğünden türetilmiştir. Gnosis üç bilgi türünden biridir. Diğerleri, öğrenimle öğrenilebilir bilgi "mathesis" ve ancak ıstırap çekerek öğrenilebilen bilgi "pathesis"tir. Eski Yunan ezoterizmine göre nasıl ıstırap yoluyla ulaşılabilecek bilgiye öğrenim ve sezgi yoluyla ulaşılamazsa, sezgi yoluyla öğrenilebilecek bilgiye (gnosis) de ne ıstırap yoluyla ne öğrenim yoluyla ulaşılabilir. Bu yüzden kimileri gnostisizmi "sezgi" yoluyla alınan "bilgiyle kurtuluş öğretisi" olarak tanımlar.

III. Bölüm

Dr. Edmund Naumann

120 Yıl Önce Dr. Edmund Naumann'ın Hacı Bektaş Ziyareti

Hacı Bektaş Köyü

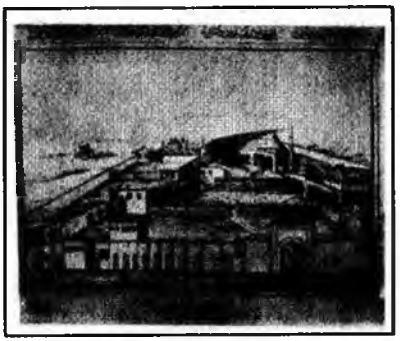
1890 yılında İstanbul'dan gezisine başlayan **Dr. Naumann,** Ağustos ayının sonlarına doğru Hacı Bektaş'a ulaşır ve buradaki

izlenimlerini şöyle anlatır: "Kayaların oyulmasıyla oluşturulmuş mağaraların bulunduğu noktaya ulaştığımızda konaklayacağımız yere çok yaklaşmıştık. Eskiden bu mağaralar ev olarak kullanılmış. Bazı mağaralarda ahşap kapılar hala durmaktaydı. Ama çoğu harabe halindeydi. Bu bize yakın bir zamana kadar insanların burada yarı bellerine kadar toprakta yaşadıklarını gösteriyordu. Biraz daha ilerleyip kanyondan sonra sağ tarafta bulunan bir köye yaklaştık. Biraz önce gördüğümüz manzaraya çok benziyordu ama oranın aksine burada insanlar yaşıyordu. Yaşadıkları yerler kayalara bitişik bir şekilde yapılmıştı ve kayaların içlerine doğru genişliyor gibiydi.

Geniş bir vadiyi daha geçtik. Gökyüzünde kara bulutlar geziniyordu. Dünden kalan mavi berrak gökyüzü kaybolmuş, Hacı Bektaş üzerinde şimşekler çakmaya, gökyüzü gürlemeye başlamıştı. Yamacın hemen arkasında bulunan köyün üzerinde gri bir bulut kütlesi oluşmuştu. Hemen arkasından Türklerin "Allah'ın kemeri" diye adlandırdıkları bir gökkuşağı, dervişlerin yaşadığı köyün üzerinde belirdi. Yağmura yakalanmamak için atlarımızı dörtnala koşturmaya başladık, Çılgın bir şekilde vadi üzerinde doludizgin uçar gibiydik, taa ki derin ve keskin bir uçurumun kenarına gelip durmak zorunda kalıncaya kadar. Vadi boyunca kaygan yolları geçip kutu şeklinde evlerin bulunduğu Hacı Bektaş'a ulaşmıştık. Yağmura rağmen sokaklar hareketliydi. Hayvanlar otlaktan geri dönüyor, çeşme başlarında bekleyen insanlar sıranın kendilerine gelmesini bekliyordu.

Hacı Bektaş Veli Türbesi

Türbenin büyüleyici bir görünümü vardı. Avlusu ve yüksek kuleler mücevher kutusunu andırıyordu. Dervişlerin yaşadıkları bu yerde konaklayabileceğimizi umut ediyordum. Yolda buradan övgüyle söz etmişler, dervişlerin çok misafirperver olduklarını söylemişlerdi. Girdiğimiz ilk avlunun ana giriş bölümü kadınlarla doluydu, orada kalamazdık. Türbeye yakın olan

Hacı Bektaş Veli Dergâhı

han ise sefil durumdaydı. Orada da kalmak istemedim! Bu memnuniyetsizliğimi fark eden bir Türkmen evinin küçük odasında kalmamızı teklif etti. Oda iyi durumdaydı, orada kalabilirdik. Uzun bir avlusu vardı, tavan yüksek ahşap kaplıydı, odanın tam ortasında bir salıncak asılıydı. Kalender bir aileydi. Ailece yandaki diğer odaya geçip, odayı bize tahsis ettiler. Basit döşenmişti. Düzenli ve temizdi. Bir köşesi yastıklarla doluydu, sağ taraftaki rafta çanak çömlek, yan tarafında ise bardak ve tabak altlıkları duruyordu. Duvarda asılı bir elek vardı. Oturma odası ile avlu arasına bir çardak yerleşilmişti. Odanın ortasında taşların üzerine yerleştirilmiş iki geniş kalas sütun tavanı destekliyordu.

Ertesi günün sabahı türbeyi ziyaret ettim. Büyük ana kapıdan girildiğinde, geniş bir avluya çıktım. Avludan sonra ikinci bir avlu gelmekte. Revakların çevrelediği uzunca bir avlu. Avluda gezinen dervişlerin üzerlerinde, beyaz ve kabarık elbiseler vardı. Başlarında oldukça yüksek, keçeden yapılma beyaz başlık taşıyorlardı. Sadece yöneticiler koyu giysiler giymişlerdi. Türbenin iç görüntüsü mükemmeldi. Duvarlar yöreye özgü kırmızı kumtaşından inşa edilmişti. Revaklı avludan dikdörtgen şeklinde bakımlı bir bahçesi olan avluya geçtim. Avlunun hemen sol tarafında bir camii, sağ tarafında ise; geniş, ön cephesi biraz düşük, üst kısma doğru daralan piramit şeklindeki kulesiyle Hacı Bektaş Veli'nin mezarı karşımda duruyordu.

Hacı Bektaş

Türbede nereye bakarsanız bakın, temizlik, düzen ve zenginlikten söz etmek mümkün. Türbedeki 100'e yakın derviş, yemyeşil bahçesinin bakımından da sorumluydular. Sebze, meyve, üzüm ve çiçek yetiştiriyorlardı. Türbeye yeterli derecede maddi yardım yapıldığı belli. Bölgedeki 42 köy buraya bağlı. Daha ufak olan yerleşim yerlerini de sayarsak bu sayı 362'yi bulmakta. Türbeye her yıl borç payı olarak ödenen 1500 kilo kaya tuzu komşu Tuzköyü'nden gönderilmekte. Böylece mutfağın yıllık tuzu ihtiyacı da buradan karşılanıyor. Bu tür destek ve yardımlar mutfakta kaynayan kazanlar için çok önemli ve ayrıca bu devasa kazanlar dergâha yeni gelen herkese gururla gösterilmekte.[189] Kazanlardan yemek yiyenlerin kim olduğu hiç önemli değil. İster Hristiyan ister Müslüman, birlikte yemeklerini yiyorlar. Buraya akın akın gelen insanlar aynı zamanda kutsal görevlerini de yerine getiriyorlar. Hacı Bektaş Veli'nin mucizevi gücüne olan inanç, ona olan bağlılık inanılmaz. Türbeyi ziyaret eden insanlar Hacı Bektaş Veli'nin hayır dualarını almak için birlikte ibadetlerini yapıyorlar. İlginç olan da Hacı Bektaş Veli'nin şu ana kadar Hristiyanlıkla olan ilişkisinin aydınlatılmamış olması. Bilindiği gibi bu inanç Ortodoks Sünni olarak da tanıtılmakta. Bektaşîlerin arkasından yapılan suçlamaların başında Kızılbaş ruhlu oldukları, gezgin dervişler aracılıyla, Kızılbaş öğretisini yaydıkları söylenir.

[189] Paul Lucas, bayram günlerinde Hacı Bektaş'ta yüzlerce baş hayvanın kesilip pişirildiğini yazar. Türbeyi gerçek bir saray olarak değerlendiren Lucas, burayı ziyaret etmiş olan gezginlerin türbeden övgüyle söz ettiklerini belirtir.

Burada bir çelişki yok mu? Hacı Bektaş Veli'ye derin saygı gösteren Sünniler, nasıl oluyor da Türkiye genelinde çok yaygın olan Kızılbaşlardan kin ve nefret duyabiliyorlar?

Hacı Bektaş Veli ve Yeniçeriler

Bektaşîlik bilinen ve saygı gören bir inanış. Kurucusu[190] Hacı Bektaş Veli, 1328 yılında Osmanlı Sultanı'nın Hacı Bektaş Veli'yi Amasya-Suluca Karahöyük'de ziyaret edip kendisinden yeni kurulan askeri birliğe sancak, ad ve hayır vermesini ister. Yerinden doğrulan Hacı Bektaş Veli, elini genç bir askerin başına koyar. Kol yeni askerin omuzuna düşen Hacı Bektaş, Osmanlı Sultanı Orhan Bey'e dönerek; "bugün kurulan bu askeri güç, yüzü gün gibi ak ve aydınlık, kolu ağır, kılıcı keskin, oku delici olsun. Cenge gidenler muzaffer dönsün. Haydi, yolunuz açık olsun!" der. Böylece Hristiyan esirlerden devşirme yoluyla oluşan Yeniçeri Ocağına bir ad, kızıl bir bayrak ve çift başlı, Hz. Ali'nin kılıcını simgeleyen Zülfikar verir[191].

Yeniçerilerin daha sonra beyaz keçe külahlarının arkasından sarkan, bir parça ilave etmelerinin sebebi, Hacı Bektaş Veli'nin elini askerin başma koyarak dua etmesi olayının hatırasını canlı tutma isteğidir. Yeniçerinin başındaki bu keçe külah, bir sembol olmakla birlikte, Hacı Bektaş Veli'ye olan bağlılığı yansıtmaktadır. Yeniçerilerin büyük bir bölümü Bektaşî Ocağına bağlıydılar. **Brown**'e eserlerinde Yeniçerilerin Bektaşî Ocağına

---

[190] [İ. Yazgan]: Dr. Naumann'ın Bektaşîliğin kurucusu Hacı Bektaş Veli'dir belirlemesi tabii ki doğru değildir. Diğer batılı gezginler gibi Dr. Naumann da Türk kaynaklarındaki bilgileri sorgulamadan almakla yetinmiş.

[191] [İ. Yazgan]: Bu aktarımın yalnızca hayal ürünü olduğunu tekrar vurgulamak gerekir. Dr. Neumann Türk kaynaklarından edindiği bu bilgileri hiç sorgulamadan olduğu gibi almıştır. Hacı Bektaş Veli'nin Yeniçerilerin fikir babası olduğu yönünde hiç bir belge yoktur.

bağlanmasını, onların ruh halini tapınak şövalyelerin yapılmasına benzetir. Hacı Bektaş Veli, Yeniçerilerin piriydi ve Yeniçeri Ocağında sabah ve akşam, ordunun ve memleketin selameti ve düşmana karşı başarı için dua etmekle görevli bir Bektaşî babası bulunurdu. Yeniçeri Ocağının 1826 yılında ortadan kaldırılması Bektaşîliğe vurulan ağır bir darbeydi. Bektaşîlik uzun bir süre baskı ve takip altında kaldı. İstanbul'daki tekkeler uzun bir dönem kapalı kaldı. Bektaşîlik yönetim düzeyindeki güç ve ilgisini kaybetmiş olsa da halk arasındaki sevgi ve saygı eskiden olduğu gibi devam etmekte. Aradan üç yıl geçip, 20 bin Yeniçeri katledildikten sonra devreye Konya merkezli Mevlevi yapılanması girmişti. Bu yapılanma Celalettin Rumi Efendinin kurduğu bir akımdı. Mevlevi postnişini kısa sürede Sultan II. Mahmud'un sağ kolu olmuştu. Sultan II. Mahmud, padişahlığı döneminde altı sadrazam atamış ve sonra hepsini görevden almıştı. 1821'de Yunanlılara karşı yapılan kıyımın emrini vermiş, masum Patrik Greogorios'u zalimce öldürtmüştü. Bir keresinde İstanbul sokaklarını denetlerken karşısına çıkan üst düzey bir asker, atamasının neden iptal edildiğini sorma cesaretini göstermişti!. O ise, askerin oracıkta kellesini uçurmuş, ibret alınsın diye de kesilen kafa gümüş bir tas içerisinde İstanbul sokaklarında teşhir ettirmişti.

Yeniçeri Ağası

Yeniçeriliğin ortadan kaldırılmasının üzerinden üç yıl geçtikten sonra Sultan II. Mahmud, Mevlevi postnişine paşa mertebesi vermiş, maaşını 70 akçeye bağlamış, ailesine de 1000

akçe değerinde hediye göndermişti. İmparatorluğun bu lütfuna karşılık Mevleviler, Bektaşîlerin bıraktıkları mal varlıklarını devraldılar. Böylece Mevlevilik, ülke içerisinde en yaygın konumuna yükselmiş oldu.

Hacı Bektaş Veli'nin geçmişte şahsına gösterilen saygınlık hala devam etmekte. Birçok mucizeyi gerçekleştirdiğine inanılan Hacı Bektaş Veli'nin bu mucizelerinden bir kaç tanesi **Graf Cholet** tarafından derlenmişti. Hacı Bektaş Veli'nin bir kılıç darbesiyle bir aslanı öldürdüğü ve daha sonra onu bir taşa dönüştürdüğü rivayeti birçok Türk tarafından bilinmekte ve saygı ile anlatılmakta."

IV. Bölüm
Tahtacılar
Dr. Felix von Luschan, 1890

Dr. Felix von Luschan

"Likya'da yaşayan insanların önemli bir bölümü, yaygın inanışa göre "Türk'tür." Bu inanışı kabul etmeyip, Türkçe konuşan Müslümanların altında farklı şeyler anlıyorsanız, büyük bir hata içerisindesiniz demektir. Tabii ki bir şartla; Türk kelimesini yalnızca dilbilimsel ya da dinsel perspektiften değerlendirmeniz gerekir, etnografik açıdan değil.

Likya'da yaşayan Türk'le, Bosna'da yaşayan bir Müslümanı "Türk" olarak da adlandırabiliriz. Her ikisine dinsel perspektiften baktığımızda arasında çok büyük fark olmadığını görürüz! Bosnalı Müslüman köken olarak Güneyli Slav ailesine bağlılar. 1463'den itibaren Müslümanlığı kabul etmek zorunda kalmışlar ama dillerini de konuşmaya devam etmişlerdir.

Kosova'da gerçek Türk, yani Türk boyundan gelen kimse yoktur, hele Bosna'da hiç yoktur. Aynı zamanda Likya'da da, hatta Güneybatı Anadolu'nun genelinde Türker'i yakından incelediğinizde, orada yaşayanların daha önce Anadolu'da yaşamış olan halkların devamı olduklarını göreceksiniz. Osmanlı'nın dinini, dilini kabul etmişler fakat fiziksel özelliklerini koruyup, kültürel değişime direnmişlerdir. İşte bu çalışma Likya'da farklı bir yaşam ve ahlak anlayışlarına sahip, kültürel değişime direnmiş olan Tahtacılar üzerinde yapıldı.

Tahtacılar çok sınırlı sayıda, tahminen bin aile, ya da 5 bin kişiye varan nüfusuyla, Antalya havalisine yayılmış, hatta

gizlenmiş denecek bir halde bulunmaktalar. Bunlara Anadolu'da Alevi yani Ali taraftarı derler. Fakat onlar kendilerini Tahtacı diye tanımlarlar. Tahtacılar dağlarda yaşayan ve kerestecilikle geçinen bir topluluktur. Dağılımları yalnız Antalya havalisini kapsamaz, civar bölge ve dağlık yerlerde de Tahtacılara rastlamak mümkün.

Tahtacı kadınlar

Antalya'da yaşayan Tahtacılar diğer yerlilere göre daha saf, daha az karışmış bir halde yaşarlar. Türkçe konuşurlar. Uzun senelerden beri askeri hizmetlerini yerine getirirler. İslam'la münasebetleri çok iyi olmadığı halde hiçbir zaman Ermeni ve Rumların maruz kaldığı gelir vergisine tabii tutulmamışlardır.

Tahtacı genç bir bayan

İnançları

Tahtacıların inançları hakkında ortada muhtelif hikâyeler söylenir ama birçoğu inanılacak gibi olmadığından burada adını anmaya bile lüzum görmüyorum. Kendileri de inançları hakkında pek dışarıya bilgi aktarmazlar. Hatta bu sırlarını kendi eşlerinden bile gizledikleri söylene gelmiştir. Bu konuda Tahtacılar, "kadın dili, kaynar su gibidir" der ve

kadınların sır saklayamadıklarını ima ederler. Tahtacılar, ilk bakışta çevrede yaşayan diğer halklara göre biraz farklı oldukları görülür. Hal ve tavırlarında Türklerden biraz daha ağırbaşlı, kendilerine has hayat tarzları vardır. Hızlı hareket ederler, konakladıkları yerlerde değil de, yolda ve ormanda tesadüf eseri karşılaştığınızda pek göze çarpmazlar. Kolayca gözden kaybolurlar. Eşleriyle birlikteyseler pek gözden kaçmaları mümkün değil, çünkü kadınların güzelliği görenleri etkiler. Gençleri de dâhil olmak üzere Tahtacıların kadınları Sünni kadınları gibi kara çarşafa girmezler. Avrupalı bir yabancının nazarında bile kendilerini örtmezler.

Nefret

Ülkeyi ziyaret eden Avrupalı bir seyyah eğer biraz Türkçe biliyorsa, hizmetinde bulunan Sünni birinin, bir Tahtacı ile karşılaştıklarında, Tahtacıları aşağıladığını hemen gözlemler. Hizmetindeki kişinin "Tahtacı" kelimesini nefret içeren bir söz gibi tekrar etmesi dikkat çeker. Tahtacılar, İslâm kategorisinde görülseler de, Sünniler onları "kâfir" olarak görür. Onlar hakkında olumsuz konuşma alışkanlığını sürdürür.

Bir Bektaşî

Tahtacıların çalıp çırpmaları yoktur, kadınları özgürdür, namusludur, dürüsttür, kendilerine itina, özen gösterirler, erkekleri mert ve çalışkandır. Bu konularda kesinlikle haklarında olumsuz hiç bir şey söylenemez. Buna rağmen yine de ilk yüzyıllarda Hristiyanlara yapılan en ağır suçlamalar gibi onlar hakkında suçlamalar yapılır. Mütemadiyen mum söndürme ayinleri

gibi hayasızca hiç bir ahlaka sığmayan, yalan hikâyeler anlatılır. Senede bir veya birkaç defa, diğer bir rivayete göre her hafta, bütün köy sakinleri geceleyin bir evde toplanıp, şarap içip, uzun ve heyecanlı sözler ederler. Nihayet ansızın mumlar söner. Bundan sonra ne olur? Buraya gelince hikâyeyi nakleden Türk zaptiye ve at bakıcısının hayalinden geçen konu koyu ve tok renklerle boyanıp sunulur. Bu tür hayali efsanelerin saçma olduğunu, gerçek dışı olduğunu bırakın sıradan bir vatandaşa, aklı başında olan bir Türk'e bile anlatmak zordur. Bir kere Tahtacıların yaşadığı yerlerde bütün ailelerin toplanarak ayin yapabileceği ve bir anda karanlığa bürünebilecek yer bile yoktur!

Ama maalesef Türkler buna bile inanmak istemiyorlar ve hatta diyorlar ki: "*Sen nerden bileceksin? Belki şeytan bunlara yardım ediyordur. Zaten onlar şeytana tapmıyorlar mı? Tapıyorlar! Kendi kız kardeşleriyle evlenebiliyor! Bunlar olduktan sonra diğer bütün rivayetlerin doğru olması pekala mümkün*"

Gözlerden Uzak Yalnız Bir Hayat

Bu gerçek dışı hayal ürünü ve ithamlara karşın, Tahtacıların gerçek hikâyeleri şöyledir: Tahtacılar, ortalama yüksekliği 1000-1500 metreyi bulan yüksek yerlerde, sakin, tek başlarına, gözlerden uzak bir hayat sürerler. Bir eve bağlanmazlar. Bütün sene, yaz kış demeden dallardan örülmüş, çatısı kıl keçelerle örtülü çadırlarda yaşarlar. Dağ-

Tahtacı bayanlar çadırlarının önünde

ların yüksek yerlerinde veya bir yerde uzun müddet kalmak zorunda kalırlarsa çadırlarına benzer, çadırlarından biraz büyükçe takriben 4 metrekarelik bir zemin üzerinde kendilerini idare edecek bir biçimde bir nevi evler yapıverirler. Taştan veya kerpiçten yapılan duvarlar bazen bir metre yüksekliği bile bulmaz. Kapı direği olarak ekseriya eski yapı taşları konur. Bazen duvarlar arasında antika taşların kullanıldığı görülür. Hiç kapı kanadı görülmez. Yuvarlak duvar üzerine eğreti şekilde samandan ve çalıdan müteşekkil bir çatı yapılır. 12 ila 20 adet yukarıdan bağlanmış sırık üzerine sabitlenir. Çatının tepesi tamamen taşlarla kaplanıp, çatı sağlamlaştırılır. Dar bırakılan kapı aralığı ta çatıya kadar devam eder ki bunun yukarı kısmı aynı zamanda baca vazifesi görür, çünkü çatıda katiyen ikinci bir delik açılmaz.

Buna çok benzer, derme çatma evlere Sidyma[192] civarındaki Keçiler ve Dudurga köylerinde rastladım. Ama buradaki evler ev olarak değil samanlık olarak kullanılmaktaydı. Bu tür evleri tarih öncesinde Alplerde görmek mümkündü. Bu tür evleri Warmbad Villach'a[193] pek uzak olmayan yerde inceleme fırsatı bulmuştum.

Yeniden Bedenleşme - Reincarnation

Tahtacılar, yaşadıkları yerlerden köye ya da şehre tahta ve direk satmak için inerler. Şehirlerde kurulan pazarlara pek az muhtaç olduğu Avrupa mallarını almak için uğrarlar. Diğer bütün ihtiyaç duydukları eşyaları bizzat kendileri üretmeye çalışırlar. Kumaşlarını kendileri dokuyup boyarlar. Anadolu'nun

---

[192] [İ. Yazgan]: Muğla ilinin Fethiye ilçesi Dodurga ve Boğaziçi köyleri yakınındaki Likya antik kenti.

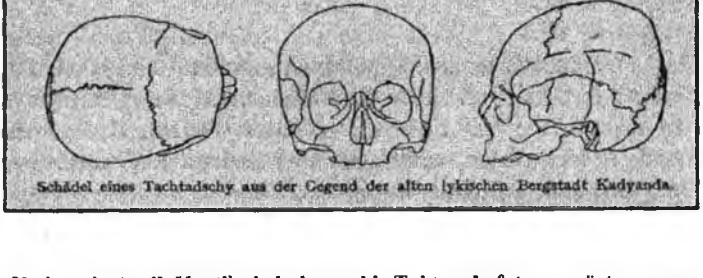
[193] [İ. Yazgan]: Warmbad-Judendorf, Güney Avusturya'nın Villah Şehri yakınlarındaki kur bölgesi. Sıcak kaynak sularının bulunduğu bu bölge, Yahudi Köyü olarak da bilinmekte.

Tahtacı kadınlar çocuklarıyla birlikte

diğer dağlık bölgelerinde yaşayan sakinlerine göre gıda ürünlerine daha az ihtiyaç duyarlar. Pirinç yerine bulguru tercih ederler.

Birçok nedenden ve özellikle askerlik ve vergiden dolayı şehirlilerle mümkün olduğu kadar az irtibatta bulunurlar. Kendilerine sorulan sorulara karşı ihtiyatlı ve kaçamak cevap verirler. Çekingen tavır içerisindedirler. Kendi gerçeklerini saklamak için çaba gösteriyor hissi yaratırlar. Türklerle bir arada bulunmak mecburiyetinde kaldıklarında, onlarla olan münasebetlerinin minimal olmasına dikkat ederler; eğer ziyaretleri bir ramazan gününe tesadüf ederse oruç tutar gibi yaparlar, fakat aynı zamanda şaraplarını da içerler, domuz eti yerler, Sünni Türkler gibi beş vakit namaz kılmazlar. Kur'an'a karşı olan yaklaşımlarını anlamak zordur. Kitabınız var mı? sorusuna karşı evet cevabını verirler ama orada bulunan bir Sünni "yoktur!" diye onları tekzip eder. Ahmed, Ali, Hasan ve Mehmed gibi isimlere karşı sempatileri vardır. Ömer, Bekir, Osman... gibi isimleri hiç kullanmazlar. Bu isimlerdeki Türklerle konuşmak istemezler. Tavşan ve hindi eti yemezler, bunlarla temas etmekten son derece tiksinirler. Tavus kuşunu bir sembol olarak görürler, itibarı vardır, şeytanın şekl-i şemali sayılır. Onlara göre Tavus kuşu öyle bir hayvandır ki bazı hallerde bir mahlûk, bazı hallerde iyi bir insan, bazen de evliya olur.

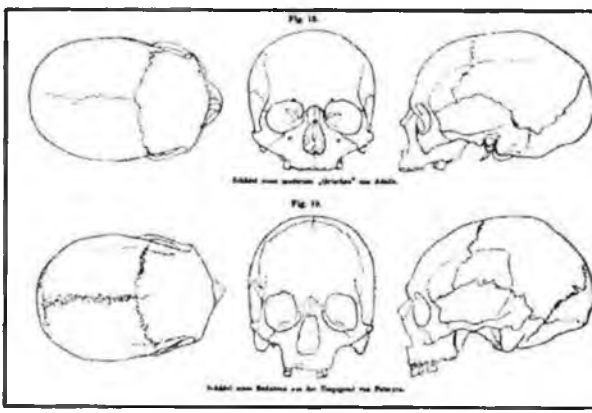
Kadyanda Antik Kenti'nde bulunan bir Tahtacı kafatasının üst, yan ve önden görünümü

Tahtacıların, ruhun bir bedenden başka bir bedene geçişine olan inançları oldukça güçlüdür. Kötü ruhlar, cinler ve şeytanlar hakkındaki inançlarına bakıldığında, hayatta günahkâr olmuşların hayvan bedeninden geçerek yeniden iyi ruh haline dönüşebileceğine inanırlar. Cinlerden son derece korkarlar, etraflarında var olduklarından yola çıkarak onları yaralayacak her türlü kelimeyi söylemekten çekinirler. Şeytan kelimesi onlar için pek hoş olmayan kelimedir. Bir Tahtacı'nın önünde yaramazlık yapan bir çocuğa veya huzursuz bir ata şeytan demek onları çok rahatsız eder. Tahtacıların inancına göre yalnız fena ruhlar değil günahkâr insanların ruhları da ölümlerinden sonra hayvana dönüşecektir. Tavşan veya hindi şekline girerek yeniden yaşamaya başlar. Buna mukabil iyi insanlar tekrar yine insan olarak dünyaya gelirler. Derecelerine göre hayatta daha yüksek ya da daha düşük bir pozisyon işgal ederler.

Dört büyük peygamber Musa, Davud, İsa ve Ali varlıklarından arınarak daha da ileri evrede sadece farklı vücutta hayat bulan kişilerdir. Hayat bulan her vücudun sonraki görevi gizli dinsel öğreti sırlarının önemli bir kısmını taşımasıdır. Bu inanışa Sünniler itiraz eder ve anlatılanlarla gizli veya ince ince alay ederler.

Baba ve Dedeler

Tahtacıların gizli doktrinleri İsa'nın havarileri gibi "baba" ve "dede" olarak adlandırılan kişiler üzerinden yürür. Her aşiret ister az, ister çok nüfuslu aileden olsun, bağlı oldukları bir babaları vardır. Baba siyasi değil daha ziyade dini bir reis olarak gözükür. Babalık mertebesine erişmek için aynı soydan olmak gerekir bu nedenle baba başka kabileden kadınla evlenmez. Bunların ruhları kendi oğullarından birine geçtiği gibi diğer insanlara da geçebilir. Yani her zaman mutlaka aynı soy olmayabilir. Baba her sene kendisine bağlı aileleri ziyaret eder ve bir çadırda veya bir meydanda, bazen bir mağarada dini ibadet yapılır. Akşamüstü türküler eşliğinde semah başlar, gece yarısı kötülüklerden arınmış halde nihayet son bulur. Aralarında yaşananlar hakkında birçok varsayımsal tezler ileri sürülmektedir. Bu tür hayali anlatımlar bazılarını uyutmak ya da heyecanlandırmak amaçlı olsa gerek.

Yunan ve Bedevî kafatası

Ortak görüşlere göre aynı tonda monoton melodi o kadar tekrar edilir ki, çoktan ölmüş bir "baba" veya "Ali" bizzat

vücuda gelir. Cemaatten seçilmiş bir kişi aracılıyla sorulara cevap verir. Sorular dini konularda olabilir, mesela yeni gelen paşayla ilgili olabilir ya da yakında alınacak istihdamla ilgili olabilir, yağacak yağmurlara dair haber verir, hastaları iyi eder, yaraları geçirir. Hepsi olmasa da bir bölümü kısmen Spiritistic[194] ayinleri hatırlatmakta. Bundan başka Hristiyanlıktaki tövbekârların günahlarını bir din adamının önünde itiraf ederek bağışlanması gibi Tahtacılar da ayin esnasında günahkâr olan bir Tahtacı'nın günahları, babanın renkli bir bez parçasını yumak haline getirip yakmasıyla giderilir. Yalnız yakılan maddenin külü iyice yok edilmeli, ya gömülmeli ya da akarsuya atılmalıdır.

Likyalı Tahtacı – ön ve yan profilden

Neyi ifade ettiğini ya da ne anlama geldiğini bilmiyorum ama kendim buna şahit oldum; küçük su ibriğini sürekli iki el ile tutmak Tahtacı geleneklerinden biridir. Tahtacı saçını kestirmez. Uzun bıraktıkları saçlarını da nadiren kısaltırlar[195]. Sünniler ya saçlarını tamamıyla keserler, ya da biraz

---

[194] [İ. Yazgan]: Spiritüalizm ölünün ruhları medya aracılığıyla insanlarla bağlantı kurmak olduğunu öğretir.

[195] [İ. Yazgan]: Luschan'ın Tahtacılar ile ilgili çekmiş olduğu erkek fotoğraflarına dikkatli bir şekilde bakıldığında erkeklerin saç modelleri oldukça dikkat çeker. Fotoğrafların birçoğunda Tahtacıların başlarının arka kısmındaki bir tutam saçı kesmedikleri ve uzun bir şekilde bıraktıkları görülür. Asya'dan üç-dört kuşak önce gelmiş bu insanların fotoğraflarının çekildiği 1890 yıllarında gelenek ve göreneklerini hala sürdükleri görülür. Muhtemelen Likya'da yaşayan ve yaşamış birçok uygarlık gibi Tahtacılar da dağlık ve zor coğrafi şartlar yüzünden dışarıdan oldukça yalıtılmış bir yaşamları vardı ve uzun bir süre gelenekleri bozulmadan, dışarıdan bir müdahale olmadan geleneklerini korudular. Bu konuda araştırma yapmış olan Mehmet Değer bu tür saç modelleri için bakın neler yazmakta: "*Eski Türklerde erkekler de kadınlar gibi saçlarını uzatır, tek veya çift örgüyle örerlerdi. Göktürk ve Uygurlara*

kâkül bırakırlar, inançlarına göre Hz. Muhammed onları cennete bu kâküllerden tutup çekecektir. Sünniler bıyıklarını kısaltırlar, Tahtacılar ise aksine uzatırlar. Tahtacılar, Farslılar gibi kollarını dirseklerinden başlayarak parmaklarına doğru yıkarlar, Sünniler ise bu usul tersidir. Sabun ve su parmak uçlarından başlanarak dirseklere doğru sürülür.

Urfa Birecik'de 1880'li yılların çekilen bir fotoğrafta "yülidi" ye örnek gösterebileceğimiz bir saç modeli

Tahtacıların ahlaki ve dini inançlarının diğer halkların gelenekleriyle karşılaştırılması konuyu biraz daha rahat anlamamıza yardımcı olabilir. Elimizde yeterli bilgi olmamasına rağmen, Tahtacılar ile Kuzey Suriye'de yaşayan Ansarihler'i, Fellahları Batı Kürdistan'da Kürtçe konuşan Kızılbaşları, orta ve üst Mezopotamya'da yaşayan Yezidileri karşılaştırmalıyız. Böylece bu coğrafyada yaşamakta olan haklar

---

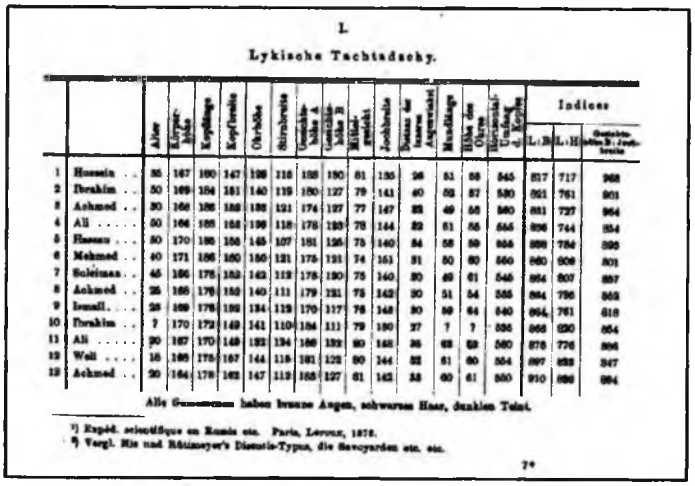
ait eşyalarda, heykellerde, minyatürlerde bu saç tipi görülmektedir. Örgülü saç tipi Selçuklu erkeklerince de Anadolu'da sürdürülmüştür. Erkeklerin örgülü saçlarına "yülidi", kadınlarınkine ise "örgüç" denilmiştir. Kadınlar erkeklerden farklı olarak başlarını keçi kılından ek takma zülüf ile kabartırlardı. Uzun saç modası Selçuklulardan diğer ülkelere yayılmıştır." Araştırmacı Mehmet Değer'e makalesine şöyle devam eder: *"Selçuklu zamanında erkeklerde uzun saç âdeti devam etmektedir. Selçuklu zamanında erkeklerde iki tip saç mevcuttu. Erkekler, ya saçlarını omuzlarına salıveriyorlardı ya da başlarını kazıtıp sadece bir perçem bırakıyorlardı. Erkeklerin bıyıklı olduklarından ancak sakaldan bahsedilmemektedir (Köymen,1971:51-90). Türk erkeklerindeki uzun saç, Selçuklulardan sonra artık görülmemektedir. Erkeklerin saçlarını kesip, sakal bırakmalarında İslamiyet'in büyük etkisi olduğu düşünülmektedir"* Değer, cümlesinin sonunda erkeklerin saçlarını kesip sakal bırakmalarında İslamiyet'in büyük etkisi olduğunu vurgulamış!

arasındaki bağlantıyı bulabiliriz. Eğer bir bağlantı varsa bu bağlantının yeni ya da eski olup olmadığını araştırmak gerekir. İslâm öncesine mi, İslâm sonrasına mı diye konuyu derinleştirebiliriz. Başka bir deyişle dört bir yana dağılmış olan mezheplerin, Paganlığın son temsilcileri olmadıklarını nereden bileceğiz? Ya da sadece Şiilikten kopup yabanı dağlık bölgelere, farklı alanlara neden dağılmış olmasınlar! Bu nedenle ben bir adım öteye gidip heyecanlı bulduğum soruyu sonuna kadar takip etmek istiyorum, çünkü bu bilimsel çalışma için Tahtacıların fiziksel özelliklerini tespit etmek çok ama çok önemli.

Tahtacıların Kafatası Özellikleri

Bir yıl içerisinde ulaşılan 100 aileden yalnızca 13 tane erkeğin ölçümleri yapılıp fotoğrafları çekildi. 3 kişi Nif Dağı'nın[196] Güneybatı, geri kalanlar ise Çubukhan'dan idiler. Tablo I'de ölçümü yapılan kişilerin rakamsal değerlerini bulacaksınız. Bu araştırmaya iki kafatası da kaydedildi. Bu kafataslarının her ikisi de Tahtacılara aitti, bir tanesini Çubukhan yakınlarında, diğerini de muazzam yapılı bir Bektaşî'ye beş Türk altını vererek temin ettik. Kafatası Üzümlü bölgesindeki yapılan kazıdan çıkartılmış. Kafatasları için genel bir değerlendirme yaparsak, 15 kişilik grubun homojen bir yapıya sahip olduğunu söyleyebiliriz. Ölçümlerde az da olsa belirli sınırlar içerisinde çok az bir dalgalanma gösterdi. Ölçümler bize olağandışı geniş ve yüksek ama buna karşın kısa bir kafatası yapısıyla karşı karşıya olduğumuzu gösteriyor.

[196] [İ. Yazgan]: Nif Dağı, İzmir Körfezi'nin doğusunda yer alan, İzmir'in Kemalpaşa ilçesine hâkim ve Bozdağlar dağ silsilesinin en batıya uzanan ucunu oluşturan 1.510 m yüksekliğindeki dağ.

L.

Lykische Tachtadschy.

		Alter	Körper-länge	Kopflänge	Kopfbreite	Ohrlöcher	Stirnbreite	Gesichts-höhe v. Kinn bis Nasenwurz	Gesichts-höhe v. Kinn bis Mittelhaar	Jochbreite	Distanz der inneren Augenwinkel	Mundlänge	Höhe des Ohres	Ohrlänge	Ohrbreite	Indices			
																L. : B.	L. : H.	Gesichts-H. : Jochbreite	
1	Hussein . .	35	167	180	147	128	116	188	190	61	135	56	51	58	845	817	717	968	
2	Ibrahim . .	30	169	184	151	140	119	180	127	79	141	60	52	57	820	821	761	901	
3	Achmed . .	30	166	186	152	138	121	174	127	77	147	58	49	55	840	831	727	864	
4	Ali	50	166	185	154	139	118	178	129	78	144	59	51	55	846	836	744	854	
5	Hassan . . .	50	170	186	156	145	107	181	126	75	140	54	58	59	866	838	784	898	
6	Mehmed . .	40	171	186	160	150	121	175	131	74	151	51	50	60	860	860	806	831	
7	Suleiman . .	45	166	178	152	142	112	178	130	75	140	50	49	61	846	854	807	887	
8	Achmed . .	28	168	176	152	140	111	179	131	75	142	50	51	54	855	864	796	868	
9	Ismail. . . .	28	169	176	152	134	119	179	117	78	148	50	50	64	840	864	761	818	
10	Ibrahim . .	7	170	172	149	141	110	184	111	79	150	27	7	7	826	866	690	854	
11	Ali	20	167	170	148	132	134	180	129	80	148	36	48	58	860	876	776	896	
12	Wali	18	169	176	157	144	118	181	129	80	144	32	51	60	864	897	888	847	
13	Achmed . .	20	164	178	162	147	113	188	127	81	142	38	60	61	880	910	896	894	

Alle Gesichtshaar haben braune Augen, schwarzes Haar, dunklen Teint.

[1]) Exped. scientifique en Russie etc. Paris, Leroux, 1878.
[2]) Vergl. Rie und Rütimeyer's Dioscuria-Typus, die Seeyardien etc. etc.

7*

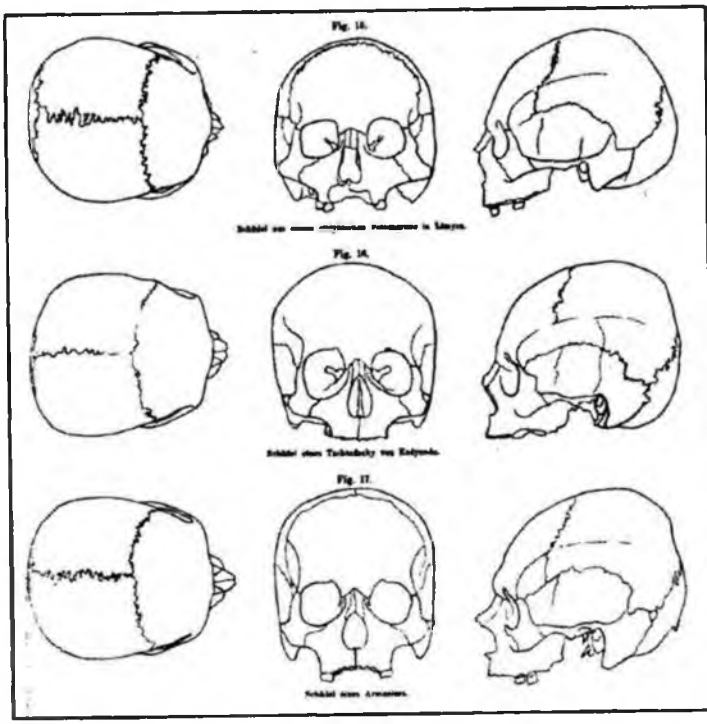
Tablo I

Bir Bektaşî

Bu ölçümlerden sonra cevap verilmesi gereken soru Tahtacıların kafatası ölçülerine benzerlik gösterecek gruplar kimler olabilir? Aslında Likya'da bu soruya cevap bulmak için pek uzağa gitmeye gerek yok. Özellikle Bektaşîler, inançları gereği, fiziksel yapılarına bakıldığında Tahtacılar ile birçok ortak özellikleri bulunmakta. Bektaşîler, ağırlıklı olarak şehirlerde yaşamaktalar. Elmalı, Bektaşîlerin yoğun bulunduğu bir köy Kendi içlerinde dışarıya karşı kapalı olmalarından dolayı inançları hakkında bilgi edinmek oldukça zor; Tahtacılar gibi şarap içmeleri, ramazanda oruç tutmamaları

ortak değerler gibi gözükmekte. Şehirdeki dervişlerle olan ilişkileri oldukça yoğun.

Likya Bölgesine ait kafatasları

Üst: (Şekil 15) Limrya Antik kentinden Tahtacı kafatası
Orta: (Şekil 16) Kadyanda Antik Kentinden çıkartılan bir Tahtacıya ait kafatası
Alt: Ermeni kafatası

Likya Bölgesinde yaşayan Türkler

Bektaşîlerin inançlarının yanı sıra fiziksel özellikleri de bizim açımızdan çok önemli. Tablo II'de Likya'nın çeşitli bölgelerinde yaşayan Bektaşîlerin kafatası ölçümlerini bulacaksınız. Ölçüm sonuçları bize oldukça homojen olan bir grupla karşı karşıya olduğumuzu göstermekte. Yalnız Bektaşîlerin bazı özellikleri Tahtacılardan biraz farklılık göstermekte. Aslında buna farklılık demek gerekiyor. Bektaşîlerin Tahtacılara göre değerleri biraz yüksek. Ama bu anatomik olarak bir farklılık ifade etmemekte. Bu her iki grupta birbirine yakın özelikler sergilerken kültürel açıdan farklılıklar göstermekte.

Eski Likya kaya mezarlarında bulunan kafatasıyla (şekil. 15), Kadyanda Antik Kentte[197] iki Tahtacı'nın kafatası ölçümleri (şekil 16) birbirlerine çok yakın özellikler taşımakta. Ama ilginç olan ve önem kazanan verilerin ise şekil 15 ve 16'daki kafatası ölçümlerinin, günümüzde yaşayan Tahtacı ve Bektaşîlerin kafataslarıyla karşılaştırdığımızda elde ediyoruz. (Bak Tablo I-II)

[197] [İ. Yazgan]: Fethiye'ye 24 km mesafede bulunan Üzümlü beldesinin güneydoğusunda bir tepede kurulu olan Kadyanda Antik Kenti, Kaunos - Araxa yolu üzerindedir.

II.

Lykische Bektasch.

		Alter	Körper-höhe	Kopflänge	Kopfbreite	Ohrhöhe	Stirnbreite	Unterkiefer-höhe A	Gesichtshöhe B	Mittel-gesicht	Jochbreite	Distanz des inneren Augenwinkels	Distanz der äusseren Augenwinkels	Mundlänge	Höhe des Ohres	Horizontal-Umfang des Kopfes	Indices		
																	L : B	L : H	Gesichtsh. : B. Jochb.
1	Achmed . .	16	163	181	153	140	123	106	126	76	106	34	98	54	88	560	840	773	853
2	Achmed . .	30	172	181	158	138	113	101	130	76	142	37	98	57	93	548	840	746	778
3	Ali III. . .	35	166	182	154	151	112	100	130	75	134	33	100	54	91	550	846	830	885
4	Ibrahim . .	45	169	177	150	145	113	106	126	78	144	33	101	55	88	540	847	819	885
5	Hassan V. .	65	167	177	150	134	114	173	127	78	144	30	91	54	88	545	847	757	881
6	Ali V. . . .	42	166	186	157	137	116	100	128	71	149	32	100	56	88	550	849	740	798
7	Said	20	167	183	156	134	120	108	116	73	144	35	102	54	84	548	852	749	808
8	Habib . . .	28	170	178	152	133	120	108	130	78	146	33	98	53	87	545	854	747	890
9	Ibrahim . .	24	169	180	154	138	124	108	124	79	146	34	101	54	93	560	855	750	855
10	Hassan VI.	14	150	174	148	142	110	101	116	76	136	32	96	51	80	534	856	816	955
11	Mustapha .	17	158	176	150	144	114	103	120	79	148	33	94	53	80	551	857	888	889
12	Mehmed . .	20	166	182	156	135	119	100	121	79	141	35	101	48	80	560	857	763	858
13	Musa . . .	18	167	176	151	144	108	109	130	76	140	30	108	52	89	552	858	918	900
14	Jusuf . . .	24	163	177	152	146	110	108	125	78	141	33	103	56	90	555	859	880	886
15	Abdallah .	26	179	179	154	153	111	101	115	71	135	30	91	54	88	540	860	743	863
16	Selam . . .	60	167	180	156	154	120	109	124	78	146	30	101	56	85	548	861	744	833
17	Mehmed . .	28	168	174	150	130	120	100	124	75	142	31	98	55	83	540	862	747	827
18	Mehmed . .	24	164	176	151	144	109	108	120	76	138	33	96	56	86	556	863	823	889
19	Hamid . . .	28	177	177	153	151	114	103	112	74	144	35	94	58	87	548	864	740	743
20	Musa . . .	40	174	167	161	144	114	101	116	72	143	36	98	55	90	560	866	781	817
21	Daud	40	168	173	150	141	113	100	116	78	138	36	94	55	80	556	867	816	834
22	Hanifé . . .	30	164	168	144	130	107	108	115	73	127	33	101	53	81	540	867	788	889
23	Ismail . . .	50	168	178	158	134	117	106	120	80	148	36	100	51	84	550	871	753	889
24	Mustapha .	40	172	172	160	135	117	108	128	78	145	34	99	55	88	560	871	784	866
25	Weli	42	170	173	150	138	116	107	120	76	140	32	99	55	81	535	873	791	857
26	Drchafer .	60	180	173	151	138	114	106	117	73	137	28	88	50	56	545	873	806	664
27	Achmed . .	36	171	180	149	130	100	173	116	70	130	31	94	53	87	550	878	750	886
28	Said	36	168	178	160	141	116	101	118	78	141	30	97	56	84	560	876	792	857
29	Hassan III.	43	162	164	144	130	118	101	130	75	138	31	94	51	86	530	878	798	864
30	Ali I. . . .	60	173	177	156	143	116	104	117	76	136	33	80	54	80	555	881	802	826
31	Muhammed	60	180	170	150	134	108	108	123	80	139	31	97	52	88	560	882	788	885
32	Suliman . .	40	170	176	150	138	107	178	116	72	135	33	95	53	53	540	883	788	850
33	Achmed . .	20	168	169	148	131	112	108	117	71	138	30	94	54	88	540	883	776	846
34	Ibrahim . .	43	168	180	160	140	118	100	127	72	147	33	96	54	87	554	883	780	884
35	Ali IV. . .	40	180	174	154	148	118	101	134	73	142	30	96	56	83	545	885	822	905
36	Hassan I. .	40	180	174	154	128	116	178	116	76	147	37	94	55	87	545	885	741	808
37	Hassan II. .	60	170	198	168	138	100	184	119	76	140	31	96	48	88	540	887	774	860
38	Musa . . .	30	171	176	158	146	114	169	121	70	138	33	94	51	83	550	898	830	870
39	Hassan IV.	25	164	171	153	140	112	186	119	74	130	32	88	54	80	550	899	819	856
40	Ali II. . . .	55	164	172	158	140	110	180	118	75	140	32	94	51	80	542	899	814	845

Tablo II

V. Bölüm
Alman Kaynakları Üzerine

Hacı Bektaş Veli, Bektaşîlik, Kızılbaşlık ve Tahtacılar hakkında yaklaşık yüz yıldan bu yana araştırmalar yapmış Alman şarkiyatçıların çalışmaları üzerinde araştırma yapmak isteyenlerin işini biraz kolaylaştırmak için bu bölümde Alman kaynakları alfabetik sıraya göre veriyoruz. Listedeki dökümlerin tüm kaynakları yansıttığı iddiasından tabii ki uzağız. Listede Almanca yazılmış ya da Almancaya çevrilmiş kaynaklara yer verildiğini tekrar vurgulayalım. Listeye 1880 yılından 1940'lı yılına kadar yayımlanmış çalışmalar alındı.

Kaynak Arama Metodolojisi

Liste oluşturulurken başvurulan kaynakların başında Landesbibliothek Sachsen Anhalt'ın İnternet ortamında oluşturmuş olduğu dijital www.bibliothek.uni-halle.de adlı internet platformu gelmekte. Platform üzerinden Alman Şark Cemiyeti ve Türk Araştırma Kütüphanesi'nin yayımladığı eserlere ulaşmak mümkün. Bir diğer internet platformu ise oldukça tanınan www.archive.org. Buradan yüz yıl önce yazılmış kitapları pdf formatında bilgisayarınıza indirmeniz mümkün. Bu harika bir duygu! Yüz yıl önce kaleme alınmış bir eserin tamamını bir kaç dakika içerisinde bilgisayarınıza indirebiliyorsunuz. Google, American Libraries ve Toronto Üniversitesi'nin ortaklaşa sundukları bu platformu her araştırmacıya öneririz.

Bir diğer kaynak ise Köln Üniversitesi'nin zengin kütüphanesi. Buradan kitap temin etmeniz için kütüphane üyelik kaydınızm olması gerekiyor. Www.ub.uni-koeln.de internet adresi üzerinden kütüphanedeki mevcut olan kitapları sorgulama imkânınız var. Sorgulama sonrası ilgi duyduğunuz kitapları sipariş edebiliyorsunuz.

Kaynaklar

1. **A. V. Le Coq,** Kyzylbasch und Yäschilbasch, Orientalisches Archiv III, cilt 9, 1921. [Le Cop, çalışmasında "Kızılbaş ve Yeşilbaş" kelimelerinin anlamı, kökenini ve aralarındaki farkı araştırmış. Beş sayfayı bulan çalışmada Kızılbaşlar'ın taktığı bir başlık da resmedilmiş.]
2. **Edmund Naumann**, Vom Goldnen Horn zu den Quellen des Euphrat, 1893 München. [Makalenin Hacı Bektaş Veli ile ilgili bölümün çevirisi yapıldı. Konuyla ilgili bak: 20 Yıl Önce Dr. Edmund Naumann'ın Hacı Bektaş Ziyareti, III. Bölüm.]
3. **Carl Brockelmann,** Geschichte der Islamischen Völker und Staten, München-Berlin 1943, s. 237. [Brockelmann, Germiyanoğulları dönemindeki dervişleri irdelerken, Hacı Bektaş Veli de konu edilmekte.]
4. **Else Kohn,** Vorislamisches in einigen vorderasiatischen Sekten und Derwischorden, Ethnographische Studien I, s. 295-345. [İslâm öncesi derviş yapılanmaları konu edilmekte.]
5. **Else Kohn**, Kleine Beiträge zur Kenntnis islamischer Sekten und Orden auf der Balkanhalbinsel in Mitteilungsblatt der Gesellschaft für Völkerkunde 1933. [Balkan ülkelerindeki derviş yapılanmalarını incelemekte.]
6. **Emil Brögelmann,** Die religiösen Erlebnisse der persischen Mystiker, Hannover 1932. [Pers mistik akımları üzerine bir çalışma.]
7. **Erika Glassen,** Schah Isma'il, ein Mehdi der anatolischen Turkmenen, cilt 121, yıl 1971, ZDMG[198], s. 61 ve devamı. [Şah İsmail ve Anadolu Kızılbaşları arasındaki tarihsel bağlantıyı irdeleyen bir çalışma.]
8. **Erich Gross**, Das Vilâyet-Nâme des Hâğği Bektash, Ein türkische Derwischevangelium, Leipzig 1927. [Hacı Bektaş Veli Vilâyetnâmesi'nin Almanca çevirisi.]

[198] Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft

9. **Erich Graefe,** Der Islam, cilt 5, 1914, s. 232-234. [Graefe, birçok yazarın makalesinin bulunduğu Islam adlı kitaptaki makalesinde, Hugo Grothe'nin 1906 ve 1907 yılları arasında Ön Asya'da yaptığı incelemeleri anlatan çalışmasını yorumlarken kısa olarak Bektaşîliğe değinmekte.]
10. **Franz Babinger,** Schejch Bedr ed-Din, der Sohn des Richters von Simâw, Der Islam, cilt 11, Berlin 1921, s.1-127. [Farnz Babinger'in bu çalışması Şeyh Bedreddin hakkında yapılmış en kapsamlı çalışmalardan biri olarak bilinmekte.]
11. **Franz Babinger,** Das Bektashi-Kloster Demir Baba, MSOS,[199] cilt 34, Berlin 1931, s. 86-96. [Babinger bu makalesinde, Bulgaristan'ın Razgrad şehrinde Demir Baba Tekkesini irdeler.]
12. **Franz Babinger,** Die Vita (Menâqıbnâme) des Schejchs Bedr ed-Din, 67 Leipzig 1943. [Şeyh Bedreddin'in hayatı hakkında.]
13. **Franz Babinger,** Zur Frühgeschichte des Naqschbendi - Ordens, Der Islam, cilt 13 yıl 1923, cilt 14 yıl 1925. [İslâm konusundaki araştırmalarıyla tanınan Oriantalist Babinger'in Nakşibendiler üzerine yaptığı bu çalışmada Bektaşîlik konusuna değinir.]
14. **Franz Babinger**, Der Islam in Kleinasien, Neue Wege der Islamforschung, ZDMG, cilt 76, 1922, s. 126-152. [Selçuklu-Osmanlı İmparatorluğu dönemini inceleyen Babinger, çalışmasında, Osmanlı'da Mevlana Celelattin Rumi ve Hacı Bektaş Veli'nin rollerini sorgular.]
15. **Franz Babinger,** Rumelische Streifen, Berlin 1938, s. 49. [Hacı Bektaş Veli'nin mucizeleri hakkında bilgi vermekte.]
16. **Fanz Pascha,** Kairo, Leipzig 1903, s. 129-131. [Kahire'de bulunan Bektaşî Dergâhı ve Bektaşî dedelerinin türbeleri konu edilmekte.]
17. **Felix von Luschan**, Völker – Rassen – Sprachen, Welt Verlag Berlin, 1922. Felix von Luschan, [Halklar – Irklar –

[199] Mitteilungen des Seminars für Orientalische Sprachen.

Diller adlı kitabında Anadolu coğrafyasında yaşayan halkları incelemekte. Türkler başta olmak üzere, Ermeniler, Kürtler, Yunanlılar, Tahtacılar, Kızılbaşlar, Bektaşîler, Dürzüler, Araplar, Yezidiler konu edilmekte. Kitapta, 1892 yıllarına ait fotoğraflar bulmak mümkün.]

18. **Dr. Felix von Luschan,** Die Tachtadschy und andere Überreste der alten Bevölkerung Lykiens, Archiv für Antropologie XIX, 1892. [Çevirisi yapıldı, konuyla ilgili bak: Tahtacılar, IV. Bölüm.]
19. **Friedrich Giese**, Das Problem der Entstehung des osmanischen Reiches, Zeitschrift für Semitistik und verwandte Gebiete, cilt 2 s. 247. [Giese, makalesinde Osmanlı'nın kuruluş aşamasındaki sorunları irdelerken, Hacı Bektaş Veli, Ahilik ve Yeniçerilik konularını ele alır. Yeniçerilerin taktıkları başlıklardan yola çıkarak Hacı Bektaş Veli'ye adledilen Yeniçeri başlıklarının bir Ahi geleneği olduğunu tezini savunur.]
20. **Dr. Georg Jacob,** Sejjid Gazi, Zeitschrift für Assyriologie und verwandte Gebiete, cilt 26, yıl 1912, s. 240 ve devamı. [Dr. Georg Jacob'un Seyyid Battal Gazi Tekkesi gezisi sonrası kaleme aldığı bir makale.]
21. **Dr. Georg Jacob,** Beitrage zur Kenntnis des Derwisch-Ordens der Bektaschis, Berlin 1908. [Çevirisi yapıldı, konuyla ilgili bak: Bektaşîlik Öğretisi Üzerine Denemeler, II. Bölüm.]
22. **Dr. Georg Jacob,** Die Bektaschijje in İhrem Verhaltnis zu Verwandten Erscheinungen, München 1909. [Dr. Georg Jacob, bu çalışmasını "Bektaşîlik Öğretisi Üzerine Denemeler" sonrası kaleme almış. Çalışmasında Hacı Bektaş Veli'nin insana bakışını, yaklaşımı, dini yaklaşımlarını ve manevi mertebeleri irdelemekte. Ayrıca Jacob bu çalışmada Bektaşîlik konusunda, Batı ve şark kaynaklarından oluşturduğu kaynak listesini de verir. O nedenle önemli bir çalışma olduğunu vurgulamaya gerek yok! Türkçe çevirisinin en kısa zamanda yapılması gerekmekte.]

23. **Dr. Georg Jacob,** Fortleben von Antiken Mysterien und Alt-Christliechem im Islam, Der Islam, 1911, cilt II, s. 232-234. [Dr. Georg Jacob, üç sayfalık çalışmasında Hristiyanlık ile Tahtacılar, Bektaşîler, Ahililer ve Helvetiler arasındaki bağlantıyı irdelemekte.]
24. **Georg Rosen,** Geschichte der Türkei, Leipzig, 1866, s. 1-16. [Rosen, Yeniçeriler'in ortadan kaldırılışını ve sonrasında Bektaşîler'e yapılan zülmü anlatır.]
25. **Hans Joachim Kissling,** Eine bektasitische Version der Legende von den zwei Erzsünder, cilt 99, 1945-46, ZDMG, s. 182.201. [Kissling, Ömer Seyfettin'in Kurumuş Ağaçlar kitabında yazmış olduğu memleketin en azılı Deli Murat'ın hikâyesinden yola çıkarak Vilayetneme ve Malakat-ı Hacı Bektaş adlı kitapları irdeler ve Deli Murat'ın hikâyesinin bir Bektaşî hikâyesi olduğunu savunur.]
26. **Hans Joachim Kissling,** Das Menaqybname Scheich Bedr ed-Din's des Sohnes des Richters von Samavna, cilt 100, yıl 1950, ZDMG, sayfa 61 ve devamı. [Şeyh Bedreddin'i konu eden bir makale.]
27. **Hans Joachim Kissling,** Aus der Geschichte des Chalvetijje-Ordens, cilt 103, 1953, ZDMG, s. 233-289. [Kissling, araştırmasında Halvetîlik'i irdelerken, Bektaşîlik ve Mevlevilik ile bir karşılaştırma yapmakta.]
28. **Hans Joachim Kissling,** Die Wunder der Derwische, cilt 107, 1957, ZDMG, s. 248-361. [Anadolu dervişlerinin kerametlerini araştıran Kissling, Hacı Bektaş Veli'nin kerametleri üzerinde de durur.]
29. **Hans Joachim Kissling,** Die Sozialogische und Pädagogische Rolle der Derwischeorden im Osmanischen Reiche, cilt 103, yıl 1957, ZDMG, s. 18-28. [Kissling, makalesinde Osmanlıda tekkelerin oynadığı tarihsel ve toplumsal rolü irdelemekte. Diğer İslâmi inançlar gibi Bektaşîliği de mercek altına almış.]

30. **Hans Heinrich Schaeder,** Zur Stifterlegende Bektataschis, Orientalistische Literaturzeitung 1928, s. 1038 ve devamı. [Bektaşîliğin kuruluş aşamasına ışık tutan bir çalışma.]
31. **H. Barth,** Reise von Trabzon durch die nördliche Hälfte Klein-Asien, 1858. s. 68. [1858 yılında Anadoluyu gezen Barth'ın yolu Hacı Bektaş'a düşer.]
32. **Karl Wulzinger,** Drei Bektaschi-Kloster Phrygiens, Verlag von Ernst Wasmuth, Berlin, 1913. [Wulzinger, 1911 yılında Dr. Theodor Menzel'e birlikte Seyyid Battal Gazi Tekkesi ve aynı yerde bulunan Üryan Baba ve Şucaaddin tekkelerini kayıt altına almak için bir araştırma yaparlar. Araştırma bu alanda yapılan tek araştırmadır. Kitap, araştırma sırasında çekilen fotoğraflarla desteklenmiş.]
33. **Max Mayerhof,** Persisch-Türkische Mystik, Hannover 1921, s. 22 ve devamı. [Pers ve Türk tasavvuf müziğinin derlemesini yapmış olan Mayerhof, çalışmasında Bektaşî nefeslerine yer verir.]
34. **Max Horten,** Die sittlich-religiösen Ideale der Bektaschi-Mönche, Der neue Orient 1917, s. 293. [Bektaşî Dervişlerini irdeleyen bir çalışma.]
35. **O. Rescher,** Einiges über die Zahl Vierzig, ZDMG, cilt 65, 1911. [Rescher, 40 sayısının tarihsel gelişimini incelerken Bektaşîlikteki 40 sayısını konu eder.]
36. **Phlipp Wolff:** "Auszuge aus dem Katechismus der Nassairier", ZDMG 1849, sayı 3, s. 301-309, Leipzig. [Bu makalede Nusayriler dini inançları hakkında bilgi bulmak mümkün.]
37. **Rudolf Tschudi,** Mehmet Tevfik, cilt 67, yıl 1913, ZDMG, sayfa 153 ve devamı. [19. Yüzyılda İstanbul'daki Bektaşî meyhanelerini konu etmekte.]
38. **Rudolf Tschudi,** Das Vilâjet-nâme des Hâdschim Sultan, Eine türkische Heiliglegende, Berlin 1914, Mayer&Müller. [1914 yılında Türkische Bibliothek serisinde yayımlanan Hacım Sultan Vilayetnemesi Rudolf Tschudi tarafından Almancaya çevrilmiş.]

39. **Rudolf Tschudi,** Bericht über die in der Umgebung von Konstantinopel vorhandenen Bektaschi-Kloster, Der K. B. Akademie der Wissenschaften, cilt 24, München 1909, s 51 ve devamı. [19. yüzyılda İstanbul'daki Bektaşî Dergâhları konu edilmekte]

40. **W. Heffening,** Tahtagy-Lieder aus dem Taurus, Zeitschriften der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft, 1937, cilt. 91, sayfa 147. [Heffening, Mersin bölgesinde 1918 yılında askeri görevdeyken Tahtacı türkülerini derleyip yayımlamış.]

41. **Dr. Theodor Menzel,** Die ältesten türkischen Mystiker, cilt 79, yıl 1925, ZDMG, sayfa 271 ve devamı. [1925 yılında kaleme aldığı "Türkler'in En Eski Mistikleri Kişileri" adlı makalesinde Ahmet Yesevi'yi konu eder. Makalesinde Yesevi'nin yaşamını ve yaptıklarını anlatırken öğrencisi Hacı Bektaş Veli'de makalesinde konu olur.]

Alevi tarihi ve kültürü ağırlıkla sözlü geleneğe dayanmaktadır. Bu anlaşılabilir bir durumdur. Bırakın yakın dönemleri, 16. yüzyılda bile Alevilikle ilgili kaynakların toplatılıp imha edilmesine ilişkin Osmanlı yöneticilerinin hüküm ve fermanları vardır. Ayrıca bu topluma karşı yüzyıllar boyunca sürdürülen katliamlarla birlikte yazılı kaynak ve belgelerin yok edildiğini de düşünürsek, kuşaktan kuşağa aktarılan sözlü gelenekle birlikte geçmişte Batılı bilim adamları tarafından Alevi-Bektaşi toplumu üzerine yapılmış çalışmaların gün ışığına çıkartılması büyük önem taşımaktadır. Bu gerçeklikler dikkate alındığında önemli bir tarihsel mirasın temsilcisi ve taşıyıcısı olarak Alevi-Bektaşi toplumunun tarihi ve kültürünün toplumsal bilince taşınması ve yeterince anlaşılması için bu alanda yapılmış her türden bilimsel çalışmalara, araştırma ve incelemelere çokça gereksinim duyulduğu açıktır. Bu konuyla ilgili 19. yüzyılda Alman bilim insanlarının yaptığı çalışmaların bir bölümünü araştırmacı-yazar İlhami Yazgan yoğun emek gerektiren bir çabayla derlemiş ve çevirisini yaparak yayına hazırlamıştır. Bu emek ve çabasının anlamı büyüktür. Önemli bir boşluğu dolduracak bu çalışmanın gerektiği gibi anlaşılıp değerlendirilmesi umuduyla.....

Ali Haydar AVCI
Araştırmacı - Yazar

la kitap
www.lakitap.com

